

ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ ଉପନ୍ୟାସମାଳା.....ସପ୍ତବିଂଶ ଗଣ୍ଡ

❀ବନ୍ଦୀର ମାୟା❀

ଲେଖକ —

ସୌବିକ ସାହୁ

ପ୍ରକାଶକ

ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସ

କଟକ

ମୂଲ୍ୟ—ରୁଆ ଅଶୀ

ଏହି ଗଳ୍ପଟି ଏକ ଉପାତ
ଇଂଲିଶ୍ ଗଳ୍ପର ଅବଲମ୍ବନରେ
ଲେଖାଯାଇଛି ।

ବନ୍ଦୀର ମାୟା

—ଏକ—

ଦିନରେ ତଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ରାତିରେ ଜନ-ମାନବର ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ; ଏହିପରି ଭୟଙ୍କର ଜଙ୍ଗଲ ! ପୃଥିବୀ ଉପରେ କେତେ କୋଶ ଯେ ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ବ୍ୟାପିରହିଛି, ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ । ବୃକ୍ଷା ଧରଣୀର ଶୁଭ-ଶୈଶବରେ ଯେତେବେଳେ ଗଗନର ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ଆନନ୍ଦରେ ଆଲୋକ ଢାଳୁଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣର ମଳୟାନିଳ, ଉତ୍ତରର ହେତୁତୋଫାନ, ଇଣ୍ଡାନ କୋଶର ବୈଞ୍ଜା ଯେ ଯାହାର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇ ଚାଲୁଥିଲେ, ସେହି ଅନାଦି ଯୁଗର ଆଦି ଉତ୍ସବ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଅଳସ ଜଳଧାରୁ କ୍ଷୀଣ ବନ୍ଧଗତିରେ ଏହି ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ବହିଯାଇ ତାର ଅପୂର୍ବ ଲୀଳାମୟ ସଙ୍ଗୀତ ତଟ-ବିହାରୀ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଚଳିତ କରିଦେଇଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ଏହି ଜଳଧାରର ନାମକରଣ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଦିନକୁ ଦିନ, ମାସକୁ ମାସ, ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ, ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ତାର ଗତି ସହିତ ପ୍ରଗତି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନନ୍ତ କାଳର ଏହି ଗୀତିମୟ ଜଳଧାରକୁ ଅନନ୍ତ ଯୁଗ ପରେ ଲୋକେ କହିଲେ ମହାନଦୀ !!

ସେହି ଆଦି ଯୁଗରୁ ପୃଥିବୀର ରୁକୁ ଚିରୁଲ ପରି ଏହି ମହାନଦୀ ସେହି ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ବହି ଚାଲୁଛି । ତାର ଗଭିର ବିରାମ ନାହିଁ । ଦୂର ଗଗନମାର୍ଗକୁ ପୁର୍ଣ୍ଣ କରି ଦୁଇ କୂଳର ଚରୁଶ୍ରେଣୀ ପରସ୍ପର ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ହୋଇ ତପୋରତ ମୌନ ମୁନି ପରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେହି ଚରୁ-ପ୍ରାଚୀରକୁ ଭ୍ରାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ କେବେ କିଏ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । କେବେ କିପରି ଅବା ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଟାଏ ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ନିଃଶଙ୍କ ବିହାର କଲବେଳେ ସେହି ପ୍ରାଚୀରର ଏକ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ, ଭୟ ବିସ୍ମୟରେ ଅନ୍ୟ ପାଖକୁ ଚାହିଁ ପାଣି ମନ୍ଦାଏ ପିଇ ଫେରିଯାଏ । ତାହା ଲୁଚି ଅନ୍ୟ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ତାର ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବେ କେବେ ବା ଏହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ଦୁଇ ଚାରିଟା ଭେଳା ଜିନିଷପତ୍ର ବୋହେଇ କରି ସେହି ସ୍ରୋତରେ ତଳକୁ ଭାସିଯାଏ ବା ସ୍ରୋତକୁ କାଟି କାଟି ଧୀର ଅଳସ ଗଭିରେ ଉପରକୁ ଚାଲିଯାଏ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଭିତର ପାର ହେଲ ବେଳେ ନାଉରାମାନଙ୍କୁ ବୋଧ ହୁଏ, ସତେ ଯେପରି ସେମାନେ ଜୀବନର ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାମୟ ଭାଗଣ ଘାଟ ପାରି ହେଉଛନ୍ତି !

ବହୁ ଯୁଗ ଗଲା । ତାପରେ କେବେ ମାନବର ସବଂଗ୍ରାସୀ ଲେଉଟର ଛାୟା ସେହିଠାରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ବିରାଟ ଶିଳାଖଣ୍ଡ, ଭୂଙ୍କ ଚରୁଶ୍ରେଣୀ ଥିଲେ ସ୍ବାଧୀନ ; ସେଠାର ବନଜନ୍ତୁ ଥିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ! କିଶୋର ଧରଣୀର ଆସନ ଯୌବନ ଶୋଭାରାଶି ଦିନରୁତ ସେଠାରେ ଦୃସି ଉଠୁଥିଲା । ଦିନେ ସେଠାକୁ ରାଜା ଆସିଲେ । ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିବା ତାଙ୍କର ଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ ! କାଠୁରୁଆ ଆସି କାଠ କାଟିଲା, ପଥୁରୁଆ ପଥର

ଗଡ଼ାଇ ଭୂମିଗଣ୍ଡ ସମତଳ କଲ, ଶିକାରୀ ତର ସ୍ବାଧୀନ ବନ-
ରାଜ୍ୟରେ ପରାଧୀନତାର ନାଗପାଶ ଛନ୍ଦିଲ । କେତେ ଦିନ ପରେ
ସେଠାରେ ଅବାଧରେ ମାନବ-ରାଜତ୍ବ ଚାଲିଲ ।

ସେହି ବିଶାଳ ବନରାଜ୍ୟରେ ମାନବର ରାଜତ୍ବ ଚାଲିବା
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ରାଜତ୍ବରେ ଶହରୁ ହୁରୁଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ
ପଡ଼ିଲ । ଜଣକର ତରବାରୀ ଅନ୍ୟର ରକ୍ତପାନ ପାଇଁ ଥର
ଉଠିଲ । ଜଣକର ବାହୁବିହମ ଅନ୍ୟର ପରାଜୟରେ ଶାନ୍ତି
ଲଭିବ ବୋଲି ହୁଙ୍କାର ଉଠିଲ । ଜଣକର ସବୁକ୍ଷାସୀ କାମନା
ଅନ୍ୟର ଶତଲକ୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିତ କାମନାକୁ ସମୂଳେ ଧ୍ବଂସ କରିବାକୁ
ଉଦ୍ୟତ ହେଲ ।

କିଛିଦିନ ଗଲ ନାହିଁ; କେତେ ଯୁଗ ବିତିଗଲ । ତାହୁଁ
ତାହୁଁ ପ୍ରକୃତିର ସେହି ଲୀଳାଭୂମିରେ ମାନବର ଜୁସ୍ତ ପରାଜୟର
ଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ହେଲ—ଭବିଷ୍ୟତ୍ ମାନବ ପାଇଁ ସେଠାରେ
ଇତିହାସର ସୁନପାତ ହେଲ । ମାତ୍ର କିଏ ଜିଣିଲ, କିଏ ହାରିଲ,
ସେଥିର ଇତିହାସ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନବ-ସମାଜ ରଖିପାର ନାହିଁ ।
ରାଜା ଆସିଲେ, ରାଜା ଗଲେ, ରାଜ୍ୟ ଉଠିଲ, ରାଜ୍ୟ ଧ୍ବଂସ
ହେଲ; ତଥାପି ଏତେ ଲୀଳାଶେଳା ମଧ୍ୟରେ ମହାନଦୀର କିଛି
ପରବର୍ତ୍ତନ ହେଲ ନାହିଁ; ମହାନଦୀର ମହାପ୍ରବାହକୁ କେହି
ରୋଧ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ସେହିପରି ଉଦ୍ୟମ ଉଚ୍ଛ୍ରେଷ୍ଟ
ଗତିରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବହିବାରେ ଲାଗିଲ । ଜଙ୍ଗଲ ସେହିପରି
ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଗଗନବାସୀ ବ୍ରହ୍ମନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ଆଲୋକ-ଧାର ତଳେ ପଡ଼ି-
ବାରେ ବାଧା ଦେଲ !

ପୁଣି କେତେ ଯୁଗ ଗଲ । କେତେ ଯୁଗ ପରେ, ମାନବ-
ଶେଳର ସେହି ସ୍ମୃତି-ମଣ୍ଡପ ଭୂମିରେ ମହାନଦୀର ଠିକ୍

କୁଳରେ ବିଜୟଗଡ଼ ବୋଲି ଏକ ପ୍ରକାଶ ଜନ-ଅଧିବାସ ମଣ୍ଡଳ ଟେକି ଉଠିଲା । ମାନବ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୁଏ ପ୍ରସାରଣ କରି ପୁର ପରେ ପୁର, ପ୍ରାସାଦ ପରେ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ସେଠି ପ୍ରକୃତିର ଆରାଧନା ଯାଇ ମାନବ ଦ୍ଵାରା ମାନବର ଆରାଧନା ଚାଲିଲା ।

ବିଜୟଗଡ଼ ହେଲା ମହାନଦୀରାଣୀ ନାବିକମାନଙ୍କର ଏକ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର । —ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥଳୀ ! ସମ୍ବଲପୁରର ନାବିକ କଟକ ଫେରିଲା ବେଳେ ବା କଟକର ନାବିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଗଲାବେଳେ ବିଜୟଗଡ଼କୁ ହେଲା ସେମାନଙ୍କର ବେପାର ବାଣିଜ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳୀ ।

—ଦୁଇ—

ବିଜୟଗଡ଼ ଯେ ମାନବ ଜାତିର ଜୟପରାଜୟର ଏକ ଲୀଳା ନିକେତନ ଥିଲା, ଏହି ନାମରୁହିଁ ତାହା ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । କାହାର ଜୟ ହେଲା, କାହାର ପତନ ହେଲା, ସେ ଇତିହାସ ଏଠାରେ କୁହାଯାଉ ନାହିଁ । ଏତିକି ମାତ୍ର କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଗଡ଼ର ଦୁଇକୋଶ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଦୁଇଟି ପାହାଡ଼ ମଝିରେ ଏକ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରାନ୍ତର । ସେହି ସ୍ଥାନଟାର ନାଁ ହେଉଛି ବିରପଡ଼ିଆ । ଏହି ବିରପଡ଼ିଆର ଇତିହାସ ଅଛି । ଯାଜପୁର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ-ରବି ଅସ୍ତ୍ର ହେଲାବେଳେ ବାରବାଟିର ଜନକ-ସୌଧ ଭୂମିସ୍ଵାତ୍ ହେଲା । ତାହାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଅଗଣିତ ଗିରିଦୁର୍ଗ କେବଳ ‘ଗିରିଦୁର୍ଗ’ ନାମରେ ରହିଲା । ଲୋକେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ତ ଛାଡ଼ିଲେ; ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ

ଶତ ଶତ ସମରକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମାଟି ରକ୍ତ-ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାର ନାମକୁ ବିକୃତ ମଧ୍ୟ କରି ପକାଇଲେ । ଏହି ବିରପଥୀ ଉତ୍କଳର ଗୌରବମୟ ଯୁଗର ଏକ ବିକୃତ ନାମ ମାତ୍ର !

୧୭୭୦ ମସିହା ସମୟକୁ ଚଳପଢ଼ିଙ୍କ ରାଜସିଂହାସନ ଯେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟା ଦସ୍ୟୁଙ୍କ ପ୍ରହାର ଫଳରେ ପ୍ରତିକ୍ଷଣରେ କମ୍ପୁଥିଲା, ମହାନଦୀ କୂଳର ଏହି ବିରପଥୀରେ ଜଣେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ଶକ୍ତିଏ ଚାଳ ଘର ଭିତରେ ରହି ପରମଶାନ୍ତରେ ଦିନ କାଟିଥିଲେ ।

ବିରପଥୀରୁ ବିଜୟଗଡ଼ ଯିବା ପଥରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଗିରିପଥ । ସେଠାରେ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ ମହାନଦୀର ଜଳସ୍ରୋତ ତରଳରୂପାର ସ୍ରୋତ ପରି ଜଣାପଡ଼େ । ଏପାଖେ ପବନ ସେପାଖେ ଗିରିନଦୀ; ଏପାଖେ ମହାନଦୀର ଭୀମକାନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ, ସେପାଖେ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ଭୂଭାଗ ବୁଭୁକ୍ଷୁମାନବର କରତଳଗତ ! ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ବିରପଥୀର ସେହି କୁଟୀର ଭିତରକୁ ବିଜୟଗଡ଼ର ଜନ-କୋଳାହଳ ପରିଷ୍କାର ବାରି ଝୁଏ ନାହିଁ ସତ; ମାତ୍ର ଶୀତଦିନର ରାତିରେ ତାହା ବେଶ୍ ଜଣାଯାଏ । ମହାନଦୀର ନାଉରା ଭାଇର ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ୱନି କୁଞ୍ଜରୁ କୁଞ୍ଜକୁ ବଣଭିତରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ବିରପଥୀର କୁଞ୍ଜ ଆ ଭିତରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ବନବିହାରୀ ଅଗଣିତ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମଧୁର କଳରୋଳ ଦିନରାତି ସେହି ଭୂମିଗୁଣ୍ଡକୁ ମଧୁମୟ କରି ରଖିଥାଏ । ସେଠାରେ ସଂସାରର ଆବଳତା ନାହିଁ କି ମରୁଭୂମିର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ନାହିଁ । ସେହି ଶ୍ୟାମଳ ପତ୍ରକିଶଳୟ ସୁଷମାପୁରୁଷ କୁଞ୍ଜବନ, ତଳତଳ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ, ବିଚିତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ରାଗିଣୀ ପ୍ରତି ମୃଦୁର୍ଭରେ ପ୍ରାଣମନ ପଲ୍ଲବିତ କରିପାଏ । ସେହି ନିରାଡ଼ମ୍ବର ବନଭୂମି ଭିତରେ କେବଳ ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି ହିଁ ରାଜେ ।

କରୁଥାଏ । ଶାନ୍ତି ରୂପା ଆଉ ସେଠାରେ କିଛି ନାହିଁ—ବିରପଣିଆର ଏହି ଦେଉଳ ମୁହଁ !

କୁଞ୍ଜିଆ ଶକ୍ତି ଠିକ୍ ପାହାଡ଼ ତଳେ । କୁଞ୍ଜିଆର ବାହାର ଘରେ ବସିଲେ ସମଗ୍ର ବିରପଣିଆ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ଜଣାଯାଏ, ସେହି କୁଞ୍ଜିଆ-ସଂସାର ଚାରିପଟେହିଁ କେବଳ ଜଙ୍ଗଲ, ଜଙ୍ଗଲ ! ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ରୂପା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଆଉ ବା ଯାହା କିଛି ଅଛି, ତାହା ପ୍ରତିଦିନର ପ୍ରତି ମୁହଁର ଦେଖିବାର ଜିନିଷ ! ଉପରେ କେବଳ ଅନନ୍ତ ଅସୀମ ନୀଳ ଆକାଶ; ଆଉ, ଦୂରରେ ଆକାଶକୁ ଭେଦ କରିବାକୁ ଅନନ୍ତ ଯୁଗରୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଥିବା ଦୁଇଚାରିଟା ଧୂସର ପାହାଡ଼ର ଶିଖର ! ! ପ୍ରକୃତିର ଏହି ବିରୁଟି ବିପୁଳ ଉଦାର ବିଭବ ଭିତରେ ବିରପଣିଆ ବା ବୀର-ପଣିଆର ସ୍ଥାନ ! ତାହା ଭିତରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର !

ଏହି କୁଟୀର ଶକ୍ତିକରେ ରହନ୍ତି ସୁଜନ ଶହଶଲ୍ଲ । ଏବେ ସେ ତାଣୀ । ଆଗେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ବୀର ଥିଲେ । ଶାଲ ବୀର ନ ଥିଲେ, କୌଣସି ଏକ ବୀରଭୂମିର ସେମାନେ ଥିଲେ ମାଲିକ । ଜନ୍ମଭୂମିର ଶ୍ୟାମଳ ଆବରଣକୁ ସେମାନେ ସମର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁବାର ରକ୍ତ-ରଞ୍ଜିତ କରି ଜୟସଞ୍ଜୀତ ଗାଇ ଫେରିଥିଲେ । ଦେଶର ମଧୁମୟ ଗୌରବ ଗାଥା ତାଙ୍କର କଣ୍ଠରୁ ଉଠି ବହୁ ବର୍ଷ ଗିରିବନପ୍ରାନ୍ତରେ ଜୀବନ ନଚାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ମାନବର ଜୟ-ପରାଜୟ ଲୀଳାଶେଳା ଭିତରେ ସେହି ବଂଶର ବୀର-ଭୂମି ତ ଗଲା, ବୀରତ୍ବ ମଧ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଗଲା । ଶେଷରେ ଲଙ୍ଗଳ ଦେଲା ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ।

ସୁଜନଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ବଳିଷ୍ଠ ଶୁଭ୍ର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ବ୍ୟାତା ଯେପରି କେବଳ ତାଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଶେଳା

କରିବାପାଇଁ ଗଢ଼ିଥିଲା ! ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଜ୍ୟୋତି ଜଳୁଥିଲା, ତାଙ୍କ ଅଧର ତଳେ ସଂସାରର କେତେ ଗୋପନ-ରହସ୍ୟ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଲା ପରି ରହିଥିଲା । ବଂଶର ମହତ୍ତ୍ୱ—ଗୌରବକୁ ସେ ଆପଣାର ସ୍ୱାଧିନ-ରାଜ୍ୟରେ ରଖି ଜୀବନାଟାଯାକ ବିରପଡ଼ିଆର କୁଡ଼ିଆଟା ଭିତରେ କଟାଇଦେଲେ । ଯୌବନରେ ଦେଶର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲେ, ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲେ, ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଋକ୍ତର ଧାର ଆପଣାର ରୁକ୍ମତଳେ ଛଳ ଛଳ ହେବାର ସେ ଅନୁଭବ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏବେ ସେ ବୃଦ୍ଧ ! ଦେହର ବଳ ସହିତ ମନର ବଳ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇଯାଇଛି । ଏବେ ଆଉ ସେ ଗିରିପଥ ବାଟେ ଗଲବେଳେ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ବଳ-ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାଧୋଇଲା ବେଳେ ଉଦ୍ୟାନ ଗଛ ମହାନଦୀ ଜଳକୁ ଦିଭାଗ କରି ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ ଏବେ ଗୀତା, ଭାଗବତ ! କେବେ କିପରି ଦୂର ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ସେ ନିତାନ୍ତ ମିଥୁନାଶ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । କହନ୍ତି, ସଂସାର ବିଷୟରେ ବୁଝିରହିବାକୁ ମୋର ଆଉ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ; ସେ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ଗୀତା ଭାଗବତହିଁ ମୋର ଗଣ୍ଠିଧନ ।

—ଜିନି—

ସୁଜନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅନେକ ଦିନୁ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ସୁଜନ ନିଜ ହାତରେ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କର ଲବଣ୍ୟମୟୀ ଅଙ୍ଗକୁ ଶେଷ ଥରକ ପାଇଁ ଝୁଇଁ ମହାଦେବ ଦକ୍ଷକନ୍ୟାକୁ

କାନ୍ଧରେ ବୁଢ଼ାଇଲ ପରି ବୁଢ଼ାଇ ରଉଦ ବର୍ଷ ତଳେ ବିର-
ପଡ଼ିଆର ଏକ କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶାଳଗଛ ମୂଳେ ଚିତାରେ
ଶୁଆଇଥିଲେ । ଏବେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗୀତା ଭାଗବତ
ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ସେହି ଶାଳଗଛ ମୂଳକୁ ଯାଇ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କର
ଚିତାଭୂଇଁରେ ଟିକିଏ ବସି ଆସନ୍ତି । ହାତ ପାଖରେ ଥିବା ଦୁଇ
ଚାରିଟା ଫୁଲ, ଦୁଇ ଚାରିଟା କଅଁଳ ପତ୍ର ସେହି ଶୁଶାନ ଭୂମି
ଉପରେ ପକାଇ ଦେଇ ଦୃଢ଼ଯୁଗ୍ମରେ କି ଅପୂର୍ବ ଶାନ୍ତି ଲଭି
କରନ୍ତି ! ସେତେବେଳେ ଦୀର୍ଘ ରଉଦ ବର୍ଷ ତଳର ସେ ରହସ୍ୟ-
ମୟ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନକଥା ତାଙ୍କ ମାନସ-ଚକ୍ଷୁ ସମକ୍ଷରେ ଢଳଢଳ
ନାଚିଯାଏ । କାହାର କୋମଳ କର-କଙ୍କଣର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ
କାନକୁ ଶୁଣାଯାଏ, କାହାର ପଦଗତିର ଅଳସ ଚଳନ ଶବ୍ଦ
ମନକୁ ଚମକାଇଦିଏ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବୁଝି ରହିଲ ପରି ରହି
ସେ ରଉଦ ବର୍ଷ ତଳର ଲଳିତ ବଦନ, ଆରକ୍ତ ଅଧର, ଢଳ
ଢଳ ହାସ୍ୟ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଦେଖି ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି ନିଷ୍ଠୁର
ସଂସାରକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଦେଖନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର
ଭୁବ୍ ବୋହି ଦୃଢ଼ଯୁଗ୍ମର କିପରି ବିଚଳିତ ହୋଇ ଯାଇଛି ।
ଜୀବନଟା ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ନିତାନ୍ତ ସଙ୍ଗଢ଼ୀନ ଜଣାପଡ଼େ ।
ପ୍ରତି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କି ଖର, କି ବର୍ଷା, କି ଶୀତ, ବିରପଡ଼ିଆର
ଏକ ବିଶାଳ ଶାଳଛାୟା ତଳେ ପ୍ରାଚୀନ ସୁଜନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ
ପ୍ରାଣ ନିତ୍ୟନିୟତ ଉଦ୍ଦେଲିତ ହୁଏ । ଏ କଥା ନିଜେ ସୁଜନଙ୍କୁ
ଜାଣନ୍ତି । ଆଉ କାହାକୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି
ସୂଚା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସୁଜନଙ୍କର ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ । ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ
ଝିଅ । ପୁଅ ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ ସେ ଡାକନ୍ତି ‘ଅଭି’ ବୋଲି । ଅଭିମନ୍ୟୁ

ପ୍ରକୃତରେ ପୁରୁଣା ଯୁଗର ଅଭିମନ୍ୟୁ ପରି ରୁପବିଭବ ଶ୍ରେଣୀ ସେ ବଣ ରାଜ୍ୟରେ ବଢ଼ିଥିଲା । ତା ବାହୁର ବଳ ଶେଳାଇବା ପାଇଁ ସେଠାରେ କ୍ଷେତ୍ର ନ ଥିଲା । ବନ୍ଧୀଶାଳାରେ ପଡ଼ିଲା ପରି ସେ କେବଳ ବଣର ଗଛପତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ୁଥିଲା, ଝିଞ୍ଜି-ତୋଙ୍ଗାନକୁ ବାଧା ଦେବାପାଇଁ ଲଢ଼ୁଥିଲା—ପବଂତ ତାଣ୍ଡି ଫସଲ ଆଦାୟ କରୁଥିଲା । ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ଏହି ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଥିଲା ବେଳେ ତାକୁ ବୟସ ହୋଇଥିଲା ଅଠରୁ । ସତେ ଯେପରି ଅଠରୁଟା ଅଭିମନ୍ୟୁର ବଳ ସେ ବାହୁରେ ବଢ଼ିଥିଲା ! ପବଂତରୁ ପଥର ଗଡ଼ାଇ, ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଶିକାର କରି, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ମାସର ମହାନଦୀକୁ ଏକାକୀ ପହଞ୍ଚି ପାରୁନାହିଁ ସେ ବନଭ୍ରମିକୁ ଥରାଇ ପକାଉଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ପବଂତ ତାକୁ ଯେପରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ସାହସ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲା, ଅନନ୍ତ ଭଦ୍ରାର ଗଗନ ତାକୁ ସେହିପରି ଭଦ୍ରାର ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲା । ଆଉ, ଝିଅଟି ହେଉଛି ‘ଫୁଲ’ । ନାଟକୁ ସେ ବେଶ୍ ସାର୍ଥକ କରୁଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ମହାନଦୀ କୂଳର ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ରାଜ୍ୟ କାହିଁକି, ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଏକମାତ୍ର ଫୁଲ କହିଲେ ଚଳେ । ଫୁଲ ପରି ତାର ହସ, ଫୁଲ ପରି ତାର ହୃଦୟ, ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ, ଫୁଲ-ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଫୁଲର ରାଣୀ । ନିଜେ ହସି ସେ ଫୁଲପରି ଜଗତକୁ ହସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ବୟସ ପକ୍ଷର ପୁରୁ ଶୋହଳ ପଶିଥିଲା ! ପ୍ରଭାତର ଅରୁଣ କିରଣ ପରି ସେ ନିଜ ଗୌରବରେ ନିଜେ କମନୀୟ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଖାଲି ଯେ ତାର ରୁପବିଭବ ଥିଲା, ତା ନୁହେଁ, ବୀର ବଂଶର ବୀରବାଳା ପରି, ଶତ୍ରୁମୁଖର କୁଳାଙ୍ଗନା ପରି ତା ମନରେ ବଳ ଥିଲା, ହୃଦୟରେ ସାହସ ଥିଲା । ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ

ବିଧାତାର ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅଶ୍ରୁତ ସୃଷ୍ଟି ପରି ସେ ଅବାଧରେ ଲୀଳା-
ଶେଳା କରୁଥିଲା ।

ବାଳ୍ୟକାଳର ଜନନୀର ସ୍ମୃତି ତା ମନ-ରାଜ୍ୟରେ ନ ଥିଲା
କହିଲେ ତଳେ । ମାତ୍ର ଜନନୀ ପରି ସେ ନିଜର ପିତୃ-ସଂସାରକୁ
ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଗଢ଼ୁଥିଲା । ଘରର ସବୁକାର୍ଯ୍ୟ ସେ ହାତରେ
କରେ । ବାହାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପଶି ଗାଈ ଜଗେ, ଗାଈ
ଗୋରୁଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ, ପୁଣି ଦୁଧ ଦହି ଭୀଷଣ
ଗିରିପଥ ବାଟେ ତାହା ନେଇ ବିଜୟଗଡ଼ରେ ବିକିଆସେ । ବଣର
ହରିଣୀ ପରି ସେ ଚରଚଞ୍ଚଳ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ
ଲାଗିଥାଏ ।

ବିରପଞ୍ଚିଆ ଲକ୍ଷ୍ମଣସାରରେ ପାଞ୍ଚିଶହ ଏକର ଜମିରୁ କମ୍
ନୂହେ । ଏପାଖେ ଠିଆ ହେଲେ ସେପାଖକୁ ପରିସ୍ରାର ଆଖି
ପାଏ ନାହିଁ । ସେହି ଭିତରେ ଶହସଂଲକର ଫସଲ ଭୁଇଁ !
ଫସଲ ଭିତରେ ମକା, ଜହା, କାଙ୍ଗୁ, ମାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ଜଙ୍ଗଲ
ଫସଲ ବେଶୀ । ମାତ୍ର ଫସଲ ଅପେକ୍ଷା ଗୋ-ପାଳନରେ ତାଙ୍କର
ଆୟ ବେଶୀ ହୁଏ । ଚାଷବାସ କାମ ଯାହା, ତାହା ସବୁ ମୂଲ୍ୟୁଆ
ଚାକରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହୁଏ । ମାତ୍ର ଏହି ଗାଈ ପୋଷିବା ଭାରତୀ ଥାଏ
ଫୁଲ ଉପରେ । ଫୁଲ ଖଣ୍ଡିଏତ କୁମାରୀ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ସେ
କାଶରେ, ହାତରେ ଦୁଧ କୁଣୀ ଧରି ବିଜୟଗଡ଼ ଚାଲିଯାଏ; ପୁଣି
ମୁଣ୍ଡରେ ସଉଦା ବୋଝ ଧରି ଘରକୁ ଫେରେ । ଏହି ହେଲା ତାର
ପ୍ରତିଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ । ସେହି ବନ-ରାଜ୍ୟରେ ତାର ସାଙ୍ଗସାଥୀ
ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି; ବନର ହରିଣ, ଗଛର ଫୁଲ, ବନବିହାରୀ ପକ୍ଷୀ,
ଏହିମାନେହି ତାର ସାଙ୍ଗସାଥୀ । ପକ୍ଷୀ ପୋଷିସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
କରେ, ହରିଣକୁ ଧରି ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଫୁଲ ତୋଳି

ମାଳଗୁନ୍ଥୁ କିଛି ସମୟ ପରେ ପୁଣି ତାକୁ ଗଛରେ ଗଛରେ ଓହ୍ଲାଇଦେଇ ଯାଏ । କଳା ମେଘରେ ବଜ୍ରଲି ଖେଳେ, ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରେ ଝରଣା ବୋହୁଯାଏ; ସେହିପରି ସେହି ବନଭୂମିରେ ଫୁଲ ଘନଘନ ହୁଏଥାଏ; ଆନନ୍ଦରେ ଗୀତ ଗାଉଥାଏ ।

—ରବି—

ଅଶିଷ ମାସର ଗୁରୁବାର ସକାଳ—ଶରତର ଶୁଭ୍ରଲୀଳା ଜଗତରେ ଖେଳା କରୁଥିଲା । ତରୁପଲ୍ଲବ ବର୍ଣ୍ଣ-ଗୌରବରେ ଝଟକି ଉଠୁଥିଲେ । ଆକାଶର କାହିଁବା ଠାଏ ଠାଏ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ପତଳା କଳାମେଘ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ଭାସି ଉଠୁଥିଲା । ଦୂରର ଧୂସର ଗିରିଚୂଡ଼ାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୃସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିରାଟ ବନରାଜ୍ୟରେ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ କୁହାଟ, ସଙ୍ଗୀତ, କୋଳାହଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । ଅନ୍ଧାରରୁ ମୁହଁ ଟେକି ଦରମୁକୁଳିତ ଫୁଲସରୁ ଶୁଭ୍ର ଶୀତଳ ଆଲୋକ ଟିକକ ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ହୃଦୟ-ଦଳ ମୁକୁଳାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଫୁଲ ତାର ନିଜଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଗିରିପଥ ଦେଇ ବିଜୟଗଡ଼ ଆଡ଼େ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଦୂରରେ ହଠାତ୍ କୋଳାହଳ ଶୁଣାଗଲା । ସେପରି କୋଳାହଳ ସେ କେବେ ଆଉ ଶୁଣି ନାହିଁ । ମୁହଁ ଟେକି ଆଗକୁ ଚାହିଁଲା । ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତୃତ ତରୁଶ୍ରେଣୀ ତପୋମଗ୍ନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି । ଏଣେ ଧୀର ପବନ ସ୍ରୋତରେ କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର କୁଞ୍ଜ ଗହଳରୁ ମଧୁ ସୌରଭ ଭାସି ଆସୁଛି । ସେ ବାଙ୍କ ବୁଲି ଦେଖିଲା, ପାଖକେ ବିଜୟଗଡ଼, ପାଖକେ ମହାନଦୀ । ମହାନଦୀର ପ୍ରଭାତ ବନ୍ଧରେ ଗଡ଼ର ଛାୟା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ

ଅପୁର ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଶାନ୍ତିମୟ ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ
ଏ କୋଳାହଳ କାହାର ?

ଫୁଲ କେତେ କଥା ଭାବିଲା । ଜଣା ଅଜଣା କେତେ ସ୍ୱର
ତା ମନ ଭିତରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା । ଦୂରରେ—ପଛରେ ଖୁବ୍
ଦୂରରେ ବୋଧହୁଏ ଅଭିମନ୍ୟୁର କୁକୁରଟି ବୋବେଇବାରେ
ଲାଗିଛି । ମହୁମାଛ ଦଳ ଫୁଲରୁ ଫୁଲକୁ ଉଠି ଅଭିନବ ସଙ୍ଗୀତ
ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ଗଗନର କେଉଁ ମେଘଶୂନ୍ୟ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ
ଭରଜିଥା ତାର କଣ୍ଠ ମାଜିବାରେ ଲାଗିଛି ! ବାଲିକା ନିଜେ ନିଜେ
କଣ ମନେ ମନେ ଗୀତ ବୋଲି ମହାନଦୀର ଲଳିତ ତରଙ୍ଗ—
ମାଳା ପରି ପାଦପରେ ପାଦ ଚାଲିଛି । ତାର ସେ ଲଳିତ ପଦ—
ଗତି ଦେଖିବାପାଇଁ ତରୁଲତା ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ସେହି ବନ-
ରାଜ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ ।

ଫୁଲ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲା, ଗଡ଼ର ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଅଥୟ !
କିଏ ଘରୁ ବାହାରକୁ ଆସୁଛି, କିଏ ବାଟରେ ତର ତର ହୋଇ
ନଈ ଘାଟ ଆଡ଼କୁ ଧାଉଁଛି; ପଛରେ କାହାର ପିଲା, କାହାର ସ୍ତ୍ରୀ,
କାହାର ମାଆ—କିଏ କାନ୍ଦୁଛି, କିଏ ହସୁଛି, କିଏ ବା ମନ-
ଶୁସିରେ ଗୀତ ବୋଲି ଚାଲୁଛି । କେଉଁଠି ଗୀତ ଶୁଭୁଛି—

ବନ୍ଦିନୀ ଜନନୀର ନନ୍ଦନ ମରୁତଲେ

ଦିଅ ପ୍ରେମ ଧାର ତୋର ବାହିରେ,

ବାଜୁ ପଛେ ମହାକାଳ — ମରୁର କୋଳାହଳ

କାନେ କାନେ, ଭୟ ଏଥି ନାହିଁରେ ।

ଘୋର ନିଶୀଥନୀ କୋଳେ

ଅନ୍ତରେ ଦୀପ ଜଳେ

ବାଟ ତୋତେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁରେ;

ଭୟ ନାହିଁ ଭୟ ନାହିଁ, ଭାଇରେ !”

ଫୁଲ ଗୀତର କଥା ନ ବୁଝି ପଛକେ ସ୍ୱର ବୁଝି ପାରିଲ । ସେ ଚମକି ଠିଆ ହେଲା । ସେ ଏପରି ଗୀତ ବେଳେ ବେଳେ ଭାଇ-ଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ତଥାପି ଏ ଗୀତ ତାକୁ ବଡ଼ ନୂଆ ବୋଧ ହେଲା । ସେ ବାଟରେ ଜଣେ ମାଇପି ଲୋକକୁ ଦେଖି ପଚାରିଲା—“କଣ ହୋଇଛି କି ଲେ ମାଉସି ?”

ସେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ପରି ମୁହଁରେ ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲା । ତାପରେ କହିଲା, “ତୋ ଘର କେଉଁଠି କିଲେ ଝିଅ ? କଣ ହୋଇଛି ଜାଣିନୁ ? ଯୁଦ୍ଧ ପର ହେବ ଲେ ? ଆଜି ଏ ଗଡ଼ରୁ, ଆଉ, ଏପାଖ ଗାଁମାନଙ୍କରୁ ପାଞ୍ଚଶହ ଲୋକ ନାଆରେ ଯିବେ । ଏଠୁ ଚାରିଦିନ ବାଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ।”

“କାହା ସାଙ୍ଗେ ଲେ ଯିବ ?”

“କାହା ସାଙ୍ଗେ, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣିନୁ ? ତୁ କଣ ଏ ଗାଁର ଲୋକ ନୋହୁ କି ? ସେଇ ଯେଉଁ କଣ କହୁଛନ୍ତି ମାରଣା କି ହଟ-ହଟା କି ମରହଟା ! ମତେ ଆସୁ ନାହିଁ ଲେ ଝିଅ, ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ! ଆମର ପର କିଏ ଜଣେ ଗଜପତି ରଜା ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କେଇ ଅପମାନ ଦେଇ ଆମ ଏ ଲୋକଙ୍କ ଘରଦ୍ୱାର ଛୁଟି କରି ସମ୍ପର୍କପତ୍ର ବୋହୁ ନେଇଯିବେ ବୋଲି ଖବର ଅଇଲାରୁ ତାଙ୍କୁ ଭଜିବା ପାଇଁ ଏତେ ଲୋକ ସଜବାଜ ହେଉଛନ୍ତି । ଆମ ଏଠା ଲୋକେ ହାତ ହାତ ଆର ଧରି ଯାଇ ସେହି ଠକ ଲୋକଗୁଡ଼ାକୁ ବତେଇବେ ଯେ, ଗଜପତି ରଜାଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେଲେ କିମିତି ଫଳ ମିଳେ । ମୋ ମାଆ ଲେ ! ଶତ୍ରୀରେ ପୁଣି ହଣାହଣି ହେବେ ! ଦିହରୁ ରକତ ବୋହିବ, ମୋ ଦିହ ଅରୁଛି ଲେ ମା ! ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି, ଆମ ପିଲାଦିନେ ଏପରି ଥରେ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଆମ

ଲେକେ ଯାଇ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦ୍ଵାଣି ଦେଇଥିଲେ । ଯା, ମା, ଯା, ସବୁ ଶୁଣିବୁ ଗଡ଼ରେ !”

ଫୁଲ ସବୁ ଶୁଣି କାଠପରି ଠିଆ ହେଲା । ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ, କାହିଁକି ସେ ମନେ ମନେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଘୃଣା କରେ; ତାଙ୍କୁ ଛେଳି କୁକୁର ପରି ମନେ କରେ । ତାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ଗୁଗରେ ପାଚି ଉଠେ । କହେ—ସେମାନେ ଠକ, ସେମାନେ ଚୋର । ଘରେ ବାପା ଯେତେବେଳେ ଏହି ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ କଥା କାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି, ସେ କହେ—“ସେ ଚୋରଗୁଡ଼ାକ କଥା ପକାଇଲେ ଗୁଗରେ ନିଦ ହେବ ନାହିଁ, ବାପା ! ସେଗୁଡ଼ାକୁ ତଞ୍ଜି ଦେବାପାଇଁ ଆମର କଣ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ?” ସେତେବେଳେ ସୁଜନ କହନ୍ତି, “ହଁ, ଲୋକ ଯାଉଛନ୍ତି ତଞ୍ଜିବାକୁ; ତୁ ଶୋଇ ପଡ଼ ।”

ସେହି ଅପରିଚିତା ପ୍ରବାସିନୀ ମୁହଁରୁ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲ ମନରେ ସେହି ଚୋରତା କଥା ଆସି ନାଚିଲା । ଭାବିଲା—“ଏତେ ଦିନକେ ଚୋର ତଞ୍ଜିବା ପାଇଁକି ଲୋକ ଗଲେ । ଆହା, ମୁଁ ହେଲେ ଦେଖନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ାକ କିପରି ଲୋକ !”

ଫୁଲ ସେଦିନ ବିରପଞ୍ଚିଆକୁ ଫେରି ଯାଇ ଦେଖିଲା, ଭାଇ ଅଭିମନ୍ୟୁର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ସବୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇ ଯାଇଛି । ତା ହାତ ଚଞ୍ଚଳ, ତା ପାଦ ଚଞ୍ଚଳ, ତା ମନ ମଧ୍ୟ ଚଞ୍ଚଳ । ପଚାରିଲା, “ଭାଇ ତମେ କଣ ଗଡ଼ରୁ ଖବର ପାଇ ସାରିଲୁଣି କି ?”

“ହଁ, ଶୁଣିଲୁଣି ସବୁକଥା ।”

ଫୁଲ ଦୁସି ଦୁସି କହିଲା—“ତମର ପରି ବୀର ତ ଏଥିକି ଯିବାର କଥା ! ତମକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଡକରୁ ଆସିବ, ନୁହେଁ ?”

“ସତ କହୁଛି ? ମତେ ଡାକିବେ !” ଉତ୍ସାହରେ ଅଭିର ବୁକୁ ଯେପରି କୁଣ୍ଡେ ମୋଟେ ହୋଇଗଲା । ଆଖି

ଦୁଇଟା ଟିକିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଗଲା । ଘରର ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଖମ୍ବକୁ ଆଉଜି ଠିଆ ହୋଇ ସେ ବିରିପଡ଼ିଆର ଚାରିଆଡ଼କୁ ଆଖି ବୁଲେଇ ଦେଖିଲା । ସବୁ ଆଡ଼ ରକ୍ତ ପୀତ ବସ୍ତୁରେ ପୂରି ରହିଛି—ଫସଲ କଟା ହେବାକୁ ଆଉ ତାର ଛଦିନ ବାକୀ । ଫସଲ ଆଦାୟ ହେବ—ତାପରେ ! ସେ ବହୁତ କଥା ଭାବିଗଲା ।

ଏ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଦିନ କଟିଗଲା । ବିଜୟଗଡ଼ର ଚାରିପଟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଲା । ଗାଁରେ ଗାଁରେ ପଲ୍ଲି ପଡ଼ାମାନଙ୍କରେ ଡାକୁଆମାନେ କହୁଥିଲେ—‘ଆସ, ରାଜାଙ୍କ ଡାକରା, ଆସ । ଏ ଡାକାଏତ ଦଳକୁ ତଡ଼ିବାକୁ ଆସ । ନ ହେଲେ ଘରଦ୍ୱାର ରହିବ ନାହିଁ, ବାଡ଼ି ଫସଲ ରହିବ ନାହିଁ ! ସେମାନେ ସବୁ ଲୁଟି କରି ନେବେ । ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କର । ଗଜପତିଙ୍କର ଜୟ ହେଉ । ବର୍ଗିଙ୍କ ନାଁ ଦେଶରୁ ଲେପ ହେଉ ।’

ଏ ଡାକରା ପାଇ କେତେକ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଯୁବକ ଖୋଲରୁ ଶକ୍ତି କାଢି ଜନ୍ମଭୂମିର ମାନରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ଦେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଡାକରା ପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ ମହାନଦୀ କୂଳର ଏକ ନିର୍ଜନ ପ୍ରାନ୍ତର ଭିତରେ ଅଛି ଆଉ ଫୁଲ ନିଜର ଫସଲ ଆଦାୟ ଆଉ ଗାଈ ପୋଷିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର କଥା ଶୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେମାନେ ମାଡ଼ି ଉଠନ୍ତି । ଶହଙ୍କ ବିଷୟରେ କେତେ କଥା ବିଚାର ପଡ଼େ । କିଏ କହେ, ମରହଟ୍ଟାଗୁଡ଼ାକ ଶାଳଗଛ ପରି ଡେଙ୍ଗା, କିଏ ବା କହେ ସେମାନେ ପଥର ପରି ମୋଟା । ଏ ବିଷୟରେ ଦୁହଁଙ୍କ ଭିତରେ ବାଦବିବାଦ ଚାଲେ । ଦୁହେଁ ଯାଇ ବାପ ସୁଜନଙ୍କ ଆଗେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ସୁଜନ କଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ଯାଇ କହନ୍ତି—“ତୁମ

କଥା ଶୁଣି ମତେ ହସ ଲଗୁଛି । ସେମାନେ ଗଛ ନୁହନ୍ତି କି ପଥର ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ମଣିଷ । ଠିକ୍ ଆମର ପରି ମଣିଷ ।” ଏ ନିଶ୍ଚିତ୍ତି ପରେ ଦୁହଁଙ୍କର ସନ୍ଧି ହୁଏ ।

ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ସେହି ଆଲୋଚନା ପଡ଼େ, ଫୁଲ କହେ—“ମରହଟାଗୁଡ଼ାକ ଆମପରି ଭାତ, ଡାଲି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ କି ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କ ପରି ଫୁଲଫଳ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ବାଘ ପରି ରକ୍ତମାଂସ ଖାନ୍ତି ।” ଅଛି ତା କଥାକୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି କହେ—“ତୁ ଯାହା କହୁଛୁ ସବୁ ଭୁଲ । ମୁଁ କଟକ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । ସେମାନେ ରକ୍ତମାଂସ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।” ଏ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲମୁଣ୍ଡକୁ ବିଚିତ୍ର ଯୁକ୍ତି ଆସେ । ପଚାରେ— “ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ ତ, ତାହାହେଲେ ମଣିଷ ମାରନ୍ତି କାହିଁକି ?”

ଅଛି ଉତ୍ତର ଦିଏ “ମଣିଷ କଣ ରକ୍ତ ଖାଇବା ପାଇଁ ମାରନ୍ତି ? ମଣିଷ ମାରନ୍ତି ଗୁଳୀ ଜିଣିବା ପାଇଁ ! ଧର, ସେ ଯଦି ଏଠାକୁ ଆସି ଏଠା ଲୋକଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବେ, ତାହାହେଲେ ଏ ଗୁଳୀ, ଏଇ ବଣଜଙ୍ଗଲ, ନଈନାଳ, ବିଲପଡ଼ିଆ ସବୁ ତାଙ୍କରି ହୋଇଯିବ । ଆଉ, ଆମ ଭିତରୁ ଯେ ଜୀବ ରହିବେ ବା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଖରଣ ପଶି ରହିବେ, ସେମାନେ ହେବେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳର ଲୋକ । ବୁଝିଛି, ଯୁଦ୍ଧ ବୋଇଲେ କଣ, ଆଉ, ମରହଟା ବୋଇଲେ କଣ ?”

ଫୁଲ କହେ—“ବୁଝିଲି, ବେଶ୍ ବୁଝିଲି । ତାହାହେଲେ ଆମର ଏହି ଲୋକବାକ ବିଲପଡ଼ିଆ, ନଈନାଳକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ନୁହେଁ ? ଆହା ! ମୁଁ ଯେବେ ପୁରୁଷଲୋକ ହୋଇଥାନ୍ତି, ମୁଁ ଯାନ୍ତି ।”

“ତୁ କଣ ତାହାହେଲେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଆନ୍ତି ?”

“କାହିଁକି ନ ଯାନ୍ତି ? ମୁଁ କଣ ଏଥିକି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ?
ଦୁଇ ଚାରିଟା ଦେଶଦ୍ରୋହୀଙ୍କୁ ମାରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ?” ଏକଥା
କହିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ଆଖିରେ ବିଜୁଳି ଖେଳିଯାଏ ।

—ପାଞ୍ଚ—

ବରପଞ୍ଚାଥୀର ଫସଲ ଆଦାୟର ଦିନ ଗଲା । ବିଶାଳ
ପଞ୍ଚାଥୀଟା ତୁଚ୍ଛା ବୁକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଖାଲି ପଞ୍ଚିରହିଲା ।
ଚାରିପାଖେ ଘନ ମେଘମାଳା ଭିତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ସେହି
ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ସେ ଖୋଲି ପଞ୍ଚାଥୀଟାର ଖୋଡ଼ା ଭିନ୍ନ
ପ୍ରକାର ହେଲା । ସେହି ସମୟରେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଅତି
ଅବସର ବୁଝି ଗଡ଼କୁ ବୁଲିଗଲା । ଏଣେ ସୁଜନଙ୍କ ସହିତ ଫୁଲ
ଘରପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଅତି ଘରକୁ ଫେରିଆସୁଥିବା କଥା ଭାବୁ-
ଥିଲା । ସେହି ସ୍ନିଗ୍ଧ ପ୍ରଦୋଷ ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧ ସୁଜନଙ୍କ ଦୃଢ଼ଯୁ
ଭିତରେ କେତେ ଭାବନା ଖେଳୁଥିଲା—ଗତ ଭିତ୍ତି ବର୍ଷ ଭିତରେ
ଦେଶର କେତେ ସ୍ଥାନରେ କିପରି କେତେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି, ଅଦମ୍ୟ
ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୀର କିପରି ବାହୁବଳରେ, ହୃଦୟର ରକ୍ତରେ
ଜନ୍ମଭୂମିର ଗୌରବକୁ ରକ୍ଷା କରିଆସିଛି; ଶେଷରେ କିପରି
ସେଥର ବାରବାଟୀର ଗୌରବ ରକ୍ଷାପାଇଁ ରଣପ୍ରାନ୍ତରରେ
ସୈନିକଗଣ ବାରବାଟୀର ପବନ ମାର୍ଚ୍ଚିକୁ ନିଜର ବୁକୁ ରକ୍ତରେ
ରଞ୍ଜିତ କରି ଜଗତକୁ ତମଜ୍ଜିତ କରିଛନ୍ତି ; ସେହି ଭାବନାରେ
ତାଙ୍କ ରୂପ ଟାଙ୍କୁର ଉଠୁଥିଲା । ସେ ମାନସ-ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ
ଶହ ବାରବାଟୀର ପାଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ିଆସିଲା—ଓହୋ ! କି
ଭୀଷଣ ଅବସ୍ଥା ! ଗଡ଼ବାସିନୀ ବୀରଜନାଗଣ ଭୂମ୍ୟ ଧ୍ବଜ କର

ପଢ଼ି-ସୋଦରମାନଙ୍କୁ ମରଣ ମୁହଁକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ‘ବାରବାଟୀ’, ‘ବାରବାଟୀ’ କହି କହି ଅଗଣିତ ଶତ୍ରୀୟତ ବୀର ବାରବାଟୀ ଉପରେ ମାଟି କୁଡ଼ପରି ଜମା ହୋଇଗଲେ ! ତା ପରେ ଦେଖିଲେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା— ଛାରଖାର ! ଛୁଟି ! ଅତ୍ୟାଚାର ! ହାହାକାର ! ଏହିପରି ଭାବି ଭାବି ସୁଜନ ସେ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ —

“ଫୁଲ, ଅତି ତ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲଣି । ତା ମନ ଆଉ ଏ ଘର ଧରୁ ନାହିଁ ।”

“ହଁ ବାପା, ମୁଁ ସେ କଥା ଜାଣିପାରୁଛି । ଏ ଯୁଦ୍ଧକଥା ପଢ଼ିଲେ ସେ ତ ସବୁକଥା ଭୁଲିଯାଉଛନ୍ତି । ଖାଲି କହୁଛନ୍ତି— ‘ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବେ, ଶତ୍ରୁକୁ ମାରବେ ।’”

ଏହିପରି ଭାବରେ କଥା ପଢ଼ିଛି, ଶତ୍ରୀଆ ଭୂତ ଆସିଲା ପରି ଅତି କୁଆଡ଼ୁ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସି ଘରେ ପଶିଯାଇ ପାଟି କର କହିଲା— “ଫୁଲ, ଶୁଣିଛୁଣି ଫୁଲ ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ନାଁ ଲେଖେଇ ଆସିଲି; ମୁଁ ଯିବି ଯୁଦ୍ଧକୁ !”

ଏ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲ ଧାଇଁଯାଇ ଭାଇର ହାତ ଦୂରରେ ଧରି ପକାଇଲା । କହିଲା— “ସତେ ଭାଇ ଯିବ ?” ସେ ଆଉ କଥା କହି ପାରୁନା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା କେକଳ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ବସି ରହିଲେ ।

ଅତି ଯେଉଁ ଦିନ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାର କଥା, ଫୁଲର ସେଦିନ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ, ଦୁଆର ଆଗରେ ଚାକର— ବାକର ସମସ୍ତେ ଜମା ହୋଇଛନ୍ତି । ଦୂର ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ହରିଣ ସମ୍ବର କୁହାଟି ଉଠୁଛନ୍ତି । କାହିଁ ଈଶାନ କୋଣରୁ ଶକ୍ତି କଳାମେଘ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାଡ଼ିଆସି ବିରାଟ ଗଗନର ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶକୁ ଗ୍ରାସ କରି ସାରିଛି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଅତି ମୁଣ୍ଡରେ

ପଗଡ଼ି ପିନ୍ଧି ହାତକେ ଖଣ୍ଡା, ହାତକେ ଢାଲ ପଟେ ଧରି ବାପାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଆସି ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି କହିଲା—“ଯାଉଛୁ ବାପା !”

ବୃଦ୍ଧ ସୁଜନ ଶହୁଣଲଙ୍କ ଆଖିପତା ଓଢ଼ା ହୋଇ ଆସିଲା । ସେ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାଙ୍କର ଶିଥିଳ ହାତକୁ ଉଠାଇ ପୁଅର ମୁଣ୍ଡକୁ କେବଳ ଆଉଁସି ଦେଲେ । ଏତିକି ତାଙ୍କର ସମ୍ମତିର ଚିହ୍ନ; ଏତିକି ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦର ସୂଚନା !

ସେ ଦିନ ଫୁଲ ଆଖିକୁ ଅଭିମନ୍ୟୁର ରୂପଟି ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ବନଭୂମିର ଗଛରେ, ଫୁଲରେ, ବଣର ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ପାଖରେ, ଆକାଶର ମେଘରେ କିମ୍ବା ମହାନଦୀର ଉଦ୍‌କାମ ସ୍ରୋତରେ ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ରୂପ କାହିଁ ସେ ଦେଖି ନ ଥିଲା । ହସରେ ଗର୍ବିତ ହୋଇ, ଭାଇର ହାତ ଧରି ଧରି ସେ ଘରୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ଲେକବାଳ ଅବାକ; ଅଳ୍ପ ସାଙ୍ଗରେ କି ଫୁଲ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବ ? ଫୁଲ ଭାଇର ହାତ ଧରି କହିଲା—“ଫେରିବ କେବେ ଭାଇ ?”

ଭାଇ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲା—“ଶହ ଯେତେବେଳେ ହାରିବେ ଏବଂ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଜିଣିବୁ ।”

ଫୁଲ ପଚାରିଲା, “କିଏ ଆଗ? ସିଏ ଆଗ ହାରିବେ, ନ ତୁମେ ଆଗ ଜିଣିବ ?”

ଅଳ୍ପ ହସି ହସି ଭଉଣୀର ଥଟା ବୁଝିପାରି କହିଲା, “ଯାଉଛୁ ସେଇଠାରେ ଠିକ୍ କରିବ ।”

ନିଜର ଭାଇ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବ, କେତେ ଯେ ଦେଶର ଶହ ଲୋକ ହାଣିବ, ଶହ ଗହଳରେ କେତେ ଯେ ଖଣ୍ଡା ଖେଳାଇ ନାଚିବ ... ! ଆହା ! ସେ ଦେଲେ ପୁରୁଷ ହୋଇଥାନ୍ତା...ମରୁହଟା ! ଛୁ, ଛୁ, ପାପୀ ଦୃଢ଼ସ୍ତ୍ରୀ...ଯେବେ ସେ ଯାଇପାରନ୍ତା, ଦେଖନ୍ତା... ! !

ବଳସ୍ପରଶକୁ ପଞ୍ଚିଥିବା ସଦର ଶୁଦ୍ଧାରେ ଆନନ୍ଦ ବୋଳା-
ହଳ ଶୁଭିଲ । ଦଳ ଦଳ ସୁବକ ଶକ୍ତି ଖେଳାଇ ଖେଳାଇ
ଚାଲୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଯିବେ ମହାନଦୀ ପାର ହୋଇ ସମର
ଭରୁଛି । ଫୁଲ ଭାଇକୁ ଅଧାବାଟରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଠିଆ ହେଲା ।
ତା ଆଖିରୁ ଛୁଡ଼ ବୋହୁଥିଲା; ମନ କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚୁଥିଲା ।
ତେଣେ ଶକ୍ତିକୁ ଖେଳେଇ ଖେଳେଇ, ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ଭାଇ
ବାଙ୍କି ଆରପଟେ ଛୁଟିଗଲା ।

ଗୀତ ଶୁଣି ଫୁଲର ମନ ସେଠି ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଆସନ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେ ଖାଲି ଦେଖିଲା ଯୁଦ୍ଧର କଳ୍ପିତ ଛବି । ଅସ୍ତ୍ର ଚାଲୁଛି, ଶତ୍ରୁ ଚାଲୁଛି, ରକ୍ତ ବରୁଛି, କୋଳାହଳ ଶୁଭୁଛି । ସେହି କୋଳାହଳ ଭେଦ କରି ଭାଇର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଭୁଛି—

බෙල බෙල මුඛ බෙල බෙල ඇති

କାଲୁ କାଲୁ ଆଜି କାଲୁରେ;

ବାଜେ ଘନ ଘନ ବୁଣି-ଡମ୍ବରୁ

ମୃତ୍ୟୁ ବିଜୟ ତାଳରେ !

ଫୁଲ ଘରକୁ ଫେରି ଦେଖିଲା, ବାପା ଖଟରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦିନ ପରି ସେ ଘରଟା ତାକୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସବୁ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ ; ମାତ୍ର ହୃଦୟ ଭିତରେ ଖାଲି ଶବ୍ଦ—ଏକମାତ୍ର ସେହି ରସ-ସଙ୍ଗୀତ !

— ୧୪ —

ଏ ମଧ୍ୟରେ ଦିନ ଦିନ ହୋଇ ମାସେ କାଳ କଟି ଯାଇଛି ।
ଭାଇର ଅଭାବରେ ଚିରପଞ୍ଜିଆ ଫୁଲକୁ ଭଲ ଲଗୁ ନାହିଁ ସତ;

ମାନ୍ତି ତା କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ସେ ଚଳେହେଲେ ହେଲା କର ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ସେପରି ତାହୁଥିଲା, ସେହିପରି ସୁଚାରୁରୂପେ ଚାଲୁଛି ।

ଅତି ଯୁକ୍ତିକୁ ଯିବା ପରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ବିରାଜିଆକୁ ଯୁକ୍ତି ଖବର ଆସେ । ସୁଜନ ଶହସହ ଦଶା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଫଳରେ ବନବାସୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବୀର-ମହଲରେ ତାଙ୍କର ବେଶ ପ୍ରତିପତ୍ତି । ମହାନଦୀ ପାର ହୋଇ ଯାଉଥିବା ବାଟୋଇ ଘାଟୋଇ ସମସ୍ତେ ସୁଜନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଜାଣନ୍ତି । ତାହାର ଫଳରେ ଅନେକେ ଅତି ଆଉ ଫୁଲକୁ ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନିନ୍ତି ।

ଯୁକ୍ତିର ଖବର ପ୍ରତି ସାତଦିନରେ ଅତି ନାଉରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆସେ । ପରେ ପ୍ରତିଦିନ ଆସିଲା । ସେ ଖବର ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଫୁଲର ବଡ଼ କୌତୁହଳ ହେଉଥିଲା । ବେଳେ ବେଳେ ଅତି ଚିଠି ଲେଖି ପଠାଉଥିଲା—“ଆଜି ଦଶପନ୍ଥା ମାଳରେ ଶହେ ଜଣ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କୁ ହାଣିବାକୁ ହେଲା—କାଲି ନୟାଗଡ଼ଠାରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଗସ୍ତଛାଉଣି ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହେବ । ବେଶ ଭଲ ଲାଗୁଛି । ବିରାଜିଆର ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଶିକାର କଲ ପରି ଲାଗୁଛି । ନିଜର ସାହସ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ମିଳୁଛି । ଘରେ ଥିଲେ ଏ ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି କୁଆଡ଼ୁ ? ମୁଁ ଆଜିକାଲି ପଛଧାଉଣିରେ ରହି ଯୁକ୍ତି କରୁଛି । ନିକଟରେ ବାଲେଶ୍ଵର ସୀମାରେ କିମ୍ବା କନିକା ଉପକୂଳରେ ଏକ ଯୁକ୍ତି ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ବହୁତ ଆଉ ସୈନ୍ୟ ଆସି ଜମା ହେଉଛନ୍ତି । ସେହିକିବେଳେ ମୋତେ ଆଗରେ ରହି ଯୁକ୍ତି କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ମିଳିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି !”

ଏ ସବୁ ଚିଠି ପଢ଼ି ଫୁଲ ମନରେ କୌତୁହଳ ଭାବ ହେବାର କଥା; କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଚିଠିସବୁ ଅତି ଭୀଷଣ ଧର-

ଶର ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ତାକୁ ପଢ଼ିଲେ ଗ୍ରେମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠିଲା, ମନ ବିଚଳିତ ହୋଇଗଲା । ସେଥିରୁ ଜଣାଗଲା, ଅତି ଭଲ ଅଛି । ମାତ୍ର ଦୁର୍ଗମ ଗିରିଗୁଡ଼ା, ଦୁର୍ବାର ଜଳସ୍ରୋତ, ଭୀଷଣ ଜଙ୍ଗଲ ପାର ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଦିନରାତି ଶହ ପକ୍ଷରେ ଗୋଡ଼ାଇବାକୁ ହେଉଛି । ନିକଟରେ ସକଳ ଶହ ନିପାତ ହେବେ । କଟକର ବାରବାଟୀ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଦଳେ ଗୁପ୍ତ ଶହ କନ୍ୟାମାଳ ବାଟେ ଯାହା କରୁଥିବା ବେଳେ ପାହାଡ଼ରୁ ପଥର ଗଡ଼ାଇ ସେମାନଙ୍କ ଧ୍ବଂସ କରାଯାଇଛି । ନିକଟରେ ଏ ଦେଶ ଶହ-ଶହ ହେବ ।

ବୃଦ୍ଧ ସୂଜନ ଶହ ଶଲ ପ୍ରତିଦିନ ଫୁଲକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଗୀତା ଭାଗବତ ଶୁଣନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ମୂଲୁଆ କୁଲି ମଧ୍ୟ ପାଖରେ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ଏହିପରି ଯଦି ଖବର ଆସିବା ଦ୍ଵାରା ପୁରୁଣ ପଡ଼ାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିଲା । ଏହି ଯଦି ଖବରକୁ ଆଲୋଚିତ ହେଲା । ସବୁବେଳେ ଯେ ସଠିକ ଖବର ଆସେ, ଏପରି ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ଯେ ଖବର ଆସେ, ସେଥିରେ ଦେହର ଗ୍ରେମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠିବା କଥା ! ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟଗଣ ଓଞ୍ଚିଶାର ପୂର୍ବପକ୍ଷରେ ଯେ ଭୟଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଖବର ଆସେ, ତାହା ଶୁଣି ଫୁଲର ବୁକୁ ଭିତର ଫାଟିଗଲା ପରି ବୋଧହୁଏ !

ସେ ଭାଗବତକୁ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ଭାବରେ ଉଦ୍ଘେଜିତ ହୋଇ ଭାବେ—ଭଗବାନ କାହିଁକି ଏହି ଗୁଣସଦଳକୁ ପୃଥିବୀରୁ ଲେପ କରି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ? ଯଦି ସେ ନିଜେ ଭଗବାନ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ କେଉଁଦିନ ଏ କଥା ସେ କରି ସାରନ୍ତାଣି ! ତାପରେ ଯେତେବେଳେ ଏ ଆଲୋଚନାର ଗତି ବଦଳିଯାଏ, ବୁଢ଼ା କହନ୍ତି—“ହଁ ମା, କଣ ହେଲା—

ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ
ଦୟା ନିବାର ସବୁ ପାଲୁ ।”

ଫୁଲ କହେ,—ବାଗା, ଆଉ ଆଜି ଭାଗବତ ପଢ଼ା ଦେବ ନାହିଁ । ଭଗବାନ ପରମ ଦୟାଳୁ କି ନୁହେଁ, ଏଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ଦେଉଛି । କାଲି ପଢ଼ାଯିବ ।”

ବୁଢ଼ା ହସି ହସି କହନ୍ତି—“ତୋର ପୁଣି ସନ୍ଦେହ ! ହଉ କାଲିକି ରହୁ ।” ସେ ଦିନ ପଢ଼ା ବନ୍ଦ ହୁଏ । ବୁଢ଼ା ମୁହଁ ମାଞ୍ଜି ଶେଯରେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ନାନା ଭାବନା । କିଏ କହିବ, ଯୁଦ୍ଧକଥା କଣ ଦେବ ?

ଭୀଷଣ ଝାଡ଼ ସମୟ ମାଞ୍ଜି ଆସିଲା । ଗୁଡ଼ିରେ ବିରପଥୀଆର ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ହୋଇଉଠିଲା । ଚାରିଆଡ଼ କୁହେଲିକା-ମୟ; ଗିରି ପାହାଡ଼ କିଛି ବାରି ହେଲା ନାହିଁ । ବର୍ଷା ଧାର ପଡ଼ିଲା ପରି ଗଉଁସନାରୁ ଟପିର ଟପିର କାକର ଝରିଲା । କି ବିପଦରେ ପଡ଼ି କିମ୍ବା କି ଭୟେଜନାରେ ମାଞ୍ଜି ଉଠି କୁହୁଟୁଆ ବେଳେ ବେଳେ ହୁଙ୍କାରି ଉଠିଲା । ଗଗନ-ମଣ୍ଡଳରେ ଗୁଡ଼ିତାର ମଳିନ ଦେଖାଗଲେ । ତଳେ ଭୁବନ-ମଣ୍ଡଳରେ ନଦୀର ଗତି ଶିଥିଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚରୁଭାସରୁ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲେ । ଏହିପରି ସମୟର ଏକ ଭୀଷଣ ଗୁଡ଼ିରେ ଅଛି ପଠାଇଥିବା ଶକ୍ତିଏ ଚିଠି ଧରି ବୁଢ଼ା ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେହି ଚିଠିରେ ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଲେଖା ଅଛି—“ଏକ ସ୍ଥାନରେ କେତେକ ଦୁର୍ବଳ ସେନା ମର-ହତା ବର୍ଗ ଶରଣ ପଶିଲା ପରି ରହିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦୟା କରି ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଡ଼ିକାଏତଗଣ ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଇ ଦିନେ ଗୁଡ଼ି ପାହିଲା ବେଳକୁ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେ ଯେ ଅସହାୟ ବାଳକବାଳିକା ଯୁବା

ଚିତ୍ରକାଳପାଇଁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ତାର କଣ ସୀମା ଅଛି !”
ଏହିପରି କେତେ କଥା ।

ଫୁଲ ଶୁଣି ରାଗରେ ଥର ଥର କହିଲା — “ଓଡ଼ିଆର କଣ ବଳ ନାହିଁ ? କାହିଁକି ସେମାନଙ୍କୁ କଏଦୀ ଘରେ ନ ରଖି ସେପରି ସ୍ଥାନ ଦେଲେ ? ହତ୍ୟାକାରୀ ସେମାନେ । ସେ ଜାତିଟା ଧୂସ ନ ହୋଇ ରହିଛି କାହିଁକି, ବାପା !” ସେତେବେଳକୁ ବୁଢ଼ା ଭାଗବତ ଫିଟେଇଲେଣି । ପୁରୁଦାନର ବାକୀ ପାଠଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ—

“ସଦା ବହିବ ସମ ଭାବ

ଏକଥା ଭାବ ରୁ ଭାବ !”

ଫୁଲ ମୁହଁରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ା କହିଲେ— “ତୁମେ ଲେ, ଇମିତି ନିଷ୍ଠୁର କଥା ମନରେ ଭାବେ ନା । ଏସବୁ ପାପର ବିଚାର ପାଇଁ ଆଉ ଜଣେ ଅଛନ୍ତି; ଆମେ ନୋହୁଁ ।”

—ସାତ—

ମହାନଦୀର ତରଫ ପରି ମାସ ପରେ ମାସ ଯାଇ ଦଶହରା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ତଥାପି ଯୁଦ୍ଧର ବିରାମ ହେଲା ନାହିଁ । ଦଶହରା ଯାଇ ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ହେଲା । କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ଶୀତଦିନିଆ ଫସଲ ଉଠି ଖରଦିନିଆ ଫସଲ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶୀତଦିନର ପନ୍ଦ-ବେଢ଼ା ଗଛ ବସନ୍ତର ମଧୁର ସ୍ବର୍ଗ ପାଇ ପ୍ରକୃତିକୁ ନବବେଶରେ ସଜାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ପୋଷା ଗାଈଗୋରୁଙ୍କୁ ଖେଦାରୁ ଫିଟାଇ ଦିଆଯାଇ ଅବାଧରେ ବଣଜଙ୍ଗଲକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ଗଉଡ଼ ପିଲର ବଂଶୀ ସ୍ବର ପାହାଡ଼ ଉପରେ ପରିଷ୍କାର ଶୁଣାଗଲା । ବସନ୍ତ ସମୟ—ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଦେଖିବ, ନୂଆ ଫୁଲ, ନୂଆ ପତ୍ର; ଶୋଭା-ସମ୍ପଦରେ ଜଙ୍ଗଲ ଭାଜି ପଡ଼ୁଛି ।

ବୃଦ୍ଧା ଧରଣୀ ଉପରେ ଏତେ ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା; ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧର ଆଉ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ଆଉ ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ, ଅଭି ଆଉ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରକୁ ଫେରିଲା ନାହିଁ ।

ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଦୁଇ ତାରି ଦିନ ପରେ, ଦିନେ ଫୁଲ ବେଳେ ପହୁରକୁ ଗଡ଼ରୁ ଫେରି ଆସୁଛି । ଦେଖିଲା, ତାଙ୍କ ଘର ପାଖେ ଚିନିଜଣ ଲୋକ ବାପାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ପଡ଼ିଆରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କୌଣସି ଏକ ଗୁରୁତର କଥାର ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥିବାର ତାର ଅନୁମାନ ହେଲା । ଆଉ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଆସିଲା ପରେ ସେ ପୁଣି ଦେଖିଲା ଯେ, ଆଉ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସେ ଭଲ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିତ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ବିରପଡ଼ିଆର ମାଲିକ; ତାଙ୍କରଠାରୁ ଜମି ପଟା ନେଲା ପରି ନେଇ ରୁଇତ ଭାବରେ ସୁଜନ ଶହଶଲ ବିରପଡ଼ିଆକୁ ଦଖଲ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆଉ କୁଆଡ଼େ ମନ ନ ଦେଇ, କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ଫୁଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଲାଗି ଚାଲିଗଲା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପଡ଼ିଥିବା ଆଲୋଚନାରୁ କିଛି ବିଷୟ ଶୁଣି ପାରିଲା । ସେମାନେ କଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ, ସେପରି ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧା ସୁଜନ ଶହଶଲ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ—

“ଆଜ୍ଞା, ଏ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଏହି ବିଲବାଞ୍ଚି ସବୁ କଣ ହେବ ?”

ବୃଦ୍ଧାଙ୍କର ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଜମିର ମାଲିକ କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ କହିଲେ—

“ଆପଣ ଏସବୁ କଥା ବିଚାରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନା । ଆପଣଙ୍କୁ ବା ଆପଣଙ୍କ ପିଲାପିଲିଙ୍କୁ ଏଠୁ କିଏ ବାହାର କରି ଦେଉ ନାହିଁ । ଅଛି ଅଛି, ହିଅ ଫୁଲ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କର

ଏତେ ଚନ୍ଦ୍ରା କାହିଁ କି ? ଯାହା ଦେଲେ ଆପଣଙ୍କର କିଛି ଅମଙ୍ଗଳ ନ ହେବ, ସେହିକଥା କରାଯିବ । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଦେଶ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଗରେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥଟାକୁ ଛୋଟ କରି ଦେବା ଉଚିତ !”

ଶହୁଶଲ ଦୁସି ଦୁସି କହିଲେ—“ସେକଥା ତ ମତେ ଆଉ ବୁଝାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ହେଉଛି, ଯଦି ପରେ କଣ ହେବ ?”

କଥା ଏହିପରି ଚାଲିଥିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ନ ଜାଣିଲା ପରି ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲା । ତା ପରେ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆଲୋଚନା ଅନ୍ତେ ସେହି ନବାଗତମାନେ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଶହୁଶଲ ନଇଁ ନଇଁ ଘରକୁ ଆସି ଫୁଲ ଆଗରେ ଠିଆହେଲେ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ, ସେ ସବୁ କଥାକୁ ବଡ଼ ସନ୍ତୁର୍ପଣରେ, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଫୁଲ ଆଗରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କୁଦା କହିଲେ—“ଜାଣିଛୁ ଫୁଲ, ସେ ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ ଗଜପତିଙ୍କ ଲୋକ ।”

ଫୁଲ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲା—“ରଜାଙ୍କ ଲୋକ ତୁମ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ ?”

କହିଯାଉ ବୃଦ୍ଧ କଣ ଭାରୁଥିଲେ; ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ପୁଣି ଉତ୍ତର ଦେଲେ—“ହଁ ଲୋ ମା, ଗଜପତି ରଜାଙ୍କ ଲୋକ ସେଇମାନେ । ସେଇମାନେ ମୋର ପାଖକୁ ଆସିଥିଲେ । କଥା କଣ କି ... ତୁ ଏ କଥା ନ ଜାଣିଲେ ଚଳିବ କିମିତି ? ... ଏଇ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ଦେହ ବର୍ଷ ହେଲା ଚାଲିଲାଣି, ଏଥିରେ ଆମ ରଜାଙ୍କର ଅନେକଠାରେ ଜିଣା ହୋଇଛି । ଜିଣା ହେଲାବେଳେ ଶହୁସେନାଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ଧରାଯାଏ । ସେମାନେ ହୁଅନ୍ତି ବନ୍ଧୀ ସୈନ୍ୟ । ଆଗେ

ଆଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୟା କରି ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଉଥିଲା ; ଏବେ ଦେଖାଗଲା, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ଛାଡ଼ି ପାଇ ଯାଇ ପୁଣି ଶତ୍ରୁସେନାରୁପେ ଆସି ଆମର ସେନାଙ୍କ ଆଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ରଜାଙ୍କର ହୃଦ୍ଦୟ ଘୋର, ସେମାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଧୀ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଯେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧ ସରିବ, ଦୁଇପକ୍ଷ ଭିତରେ ସନ୍ଧି ହେବ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ସେମାନେ ଛାଡ଼ି ପାଇବେ ।”

ଏ କଥା କୁହାଗଲା ବେଳେ ଫୁଲ ବଲ ବଲ କରି ବାପାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁ ଥିଲା । ପଚାରିଲା—“ସେମାନଙ୍କୁ ସବୁ ବାନ୍ଧି ରଖିବାକୁ ହେବ ? ଏ କଥା ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।”

“ବୁଝି ପାରୁନୁ ! ଯେଉଁ ମରୁଦ୍ଵୀ ସେନାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୀ କରାଯିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ଏକପ୍ରକାର ବାନ୍ଧିଲ ପରି ରଖାଯିବ । ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ଆମ ଦେଶ ଭିତରେ କିଛି କ୍ଷତି କରିପାରୁବେ ନାହିଁ । ବୁଝିଲୁ ?”

“ହଁ, ଏଥର ବୁଝିଲି । ମାତ୍ର ରହିଲେ ତ ସେମାନେ କଏଦୀ ଘରେ ରହିବେ !”

“ହଁ, ଠିକ୍ ବୁଝିଲୁ ।”

ଫୁଲ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କହିଲା—“ଠିକ୍ ବିଚାର ବାପା, ଠିକ୍ ବିଚାର ହୋଇଛି । ସେହି ଅବିଶ୍ଵାସୀ ଜୀବଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ, ସେହି ଦୋମୁହାଁ ସାପଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଏଇଭଳିଆ ଦଣ୍ଡ ଠିକ୍ ହେବ । ଆଜ୍ଞା, ରଜାଙ୍କ ଲେକେ ଆମ ଘରଠାକୁ କିଆଁ ଆସିଥିଲେ ?”

“ସେମାନେ ଆଉ କେଉଁଠି ଭଲ ଯାଗା ଟିକିଏ ନ ପାଇ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଏଇ ବିରପକ୍ଷିଆରେ କଏଦୀଘର ତିଆରି କରି ରଖିବା ସବୁଠାରୁ ସୁବିଧା ହେବ ।

ପାଖକେ ପାହାଡ଼, ପାଖକେ ନଈ, ଜଗିରଖିବାକୁ ଅସୁବିଧା ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।”

ଫୁଲ ମନ୍ଦୁରେ ଜଡ଼ ପରି ବସି ରହିଲା । ତା ପରେ କହିଲା—
“କଣ ! ସେଗଡ଼ାକ ଏଠି ଆସି ରହିବେ ? ତାହାହେଲେ ଆମକୁ ଏଠି ତଡ଼ା ଖାଇବାକୁ ହେବ !”

“ନା, ନା, ଯାହା ଭାରୁଛୁ ତାହା ନୁହେଁ—” ଏହା କହି ରୁଡ଼ା ହିଅକୁ ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଯେପରି ଅଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ରହିବେ । ତାଙ୍କ ସ୍ଵାଧୀନତାରେ କିଛି କିଏ ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ ଆଉ ପଟେ ଯେଉଁ ବଡ଼ ପଡ଼ିଆଟି ଅଛି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଗାଈଗୋରୁ ଚରିବେ । ଯେଉଁ ଲେକଗଡ଼ାକ ଏଠି ବନ୍ଧୀ ରହିବେ, ତାଙ୍କୁ ସବୁ ଦୃଢ଼ ଦୃଢ଼ ଯୋଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ତାକୁ ଘୃଣାରେ ଫୁଲର ମନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଲା । କହିଲା—

“ବାପା, ବାପା, ତୁମେ କଣ ତାହାହେଲେ କହୁଛ, ସେହି ଯେଉଁ ଡକାଏତମାନେ ବଣାଇ, ଦେଙ୍କାନାଲ, ଦଶପଲ୍ଲୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, କଟକରେ ଆମ ଲେକଙ୍କୁ ଦ୍ଵାଣି ମାରି ପକାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଆମେ ଏଠି ଖାଇବାକୁ ପିଇବାକୁ ଦେଇ ଜୀଆଇ ରଖିବା ? ନା, ନା, ମୁଁ ଜୀଇଥିଲି ଯାଏ ତାହା କେଭେଁ କରାଇ ଦେବି ନାହିଁ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ବେଳ ଅଛି । ତୁମେ ଏବେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଶବର ଦିଅ; ସେମାନେ ଆଉଠାଏ ଥାନ ଦେଖନ୍ତୁ; ଆମ ଏଠି ତାହା କେବେ ହେବ ନାହିଁ ।”

ରୁଡ଼ା କିନ୍ତୁ ଫୁଲକୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଏଥିପ୍ରତି ଆଦୌ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଦେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟ ବୋଲି

ରାଜା ଯାହା କହିପଠାଇ ଠିକ କଲେ, ସେଥିରେ ସେ ରାଜି ହୋଇ-
ଗଲେ । ଦେଶର କାମ ତ ହେବ; ନ କଲେ କାହାର କ୍ଷତି ?
ଦେଶର ତ ?

—ଆଠ—

ବାପାଙ୍କର ଏହି ଶେଷ କେତେ ପଦ କଥାରେ ଫୁଲ କିଛି
ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ଉତ୍ତର ଦେଇପାରୁନା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ବଡ଼
କୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ କହିଲା—“ହଉ ବାପା, ଦେଶର କଥା,
ରାଜାଙ୍କର କଥା ବୋଲି କହୁତ ଯେବେ, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ
ଆସି ରହନ୍ତୁ ଏଠି । ତାଲ ଆମେ ଯିବା, ଆଉ ଠାଏ ରହିବା ।
ଦେଶ ତ ଏତେ ପଡ଼ିଛି, ଆମକୁ କଣ ଆନ ଅଭାବ ହେବ ?”

ରୁଡ଼ା ଝିଅକୁ ବୁଝାଇ କହିଲେ—“ଏମିତି ହୁଅ ନା, ମା
ମୋର । ସବୁ କଥା ଭଲ କରି ବୁଝ । ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ କହିବି ଏଠି
ରହିବ ବୋଲି, ଏବେ ପୁଣି କିମିତି କହିବି ତାଲିଯିବ ବୋଲି !
ଏଟା କଣ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ନାହିଁ ?”

‘ତମେ ଯିବା ରହିବା ଦରକାର ପଡ଼ିପାରେ, ମାନ୍ତ ମୋର
ରହିବା ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଧହୁଏ ।’

“ନା, ସେମିତି କିଛି ନୁହେଁ । ସେମାନେ ସେପରି କିଛି
କହି ନାହାନ୍ତି । ମା ମୋର, ବୁଝିନୁ ତୁ ! ଏ ରୁଡ଼ା ବୟସରେ
କଣ ତୁ ମତେ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ି ଯିବୁ ? ମୋର ତ ଗୋଡ଼ହାତ
ଅଟଳ ହେଲଣି, ଅତି ତ ଗଲ ଯୁଦ୍ଧକୁ, ମାଆ ମୋର……”
ଏତିକି କହି ରୁଡ଼ା ଆଖି ଛଳଛଳ କରି ପକାଇଲେ ।

ବହୁତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ ଫୁଲ ଶେଷକୁ ମଙ୍ଗିଲ ଯେ
କେବଳ ତାର ବାପା ପାଇଁ ସେ ସେହିଠାରେ ରହିବ—ଆଉ

କୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ଏପରି ଅରୁଣା ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏତିକି କଥା ହେଲା ଯେ, ସେହି ଯେଉଁ ଠକ, ଦେଶର ଶତ୍ରୁଗୁଡ଼ାକ ଆସି ସେଠି ରହିବେ, ସେମାନଙ୍କ ସେ କିଛି ହେଲେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବ ନାହିଁ । ଏପରିକି ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁ ସୁଦ୍ଧା ଚାହିଁବ ନାହିଁ ! ଦେଶର ଶତ୍ରୁଗୁଡ଼ାକ ଆସି ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିବେ, ଏ କଥା ସେ ଯେତିକି ବିଚାରିଲା, ସେତିକି ତା ମନ ଚିନ୍ତା ହୋଇ ଉଠିଲା । କହିଲା, ଯୁଦ୍ଧରେ ଯାଇ ପଶିବା ବରଂ ମଙ୍ଗଳଜନକ; ମାତ୍ର ଏପରି ସାପ-ମାନଙ୍କ ସହିତ ରହିବା କୌଣସି ଲୋକର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ପତ୍ନୀର ଦିନ ପରେ ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ଏକ ମସ୍ତକଡ଼ ଆୟୋଜନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବଢ଼େଇ, ମିସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ଶାଳ ପିଆଶାଳ କାଠ ଆସି ଜମା ହୋଇଗଲା । ବସ୍ତ୍ରା ବସ୍ତ୍ରା ହୋଇ କେଉଁଠାରୁ ଛୁହାକଣ୍ଟା ସବୁ ଆସି ଥିଆହେଲା । ଏହିପରି କେତେ କଣ ଆସିଲା, ତାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ଅସୁର ଘର ନିର୍ମାଣ କଲା ପରି ଲୋକେ କାମରେ ଲାଗିଗଲେ । ଦିନ ଅଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ ; ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଇ ରାତି ଅଧ ହୋଇଯାଏ, ତେବେକେ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟର ବିରାମ ନ ଥାଏ । ହାତୀଶାଳ ପରି ବିରାଟ ଘରମାନ ତିଆରି ହେଲା । ପଥର କଟାଯାଇ ତଟାଣ ରସ୍ତା ପଡ଼ିଲା । କାଲି ଯେଉଁଠି ଶ୍ୟାମଳ ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ହୁଏଥିଲା, ତାହାର ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁର ମାନବର ନିର୍ମମ କ୍ରିୟା-କଳାପରେ ଘର ପରେ ଘର ଠିଆ ହେଲା । ଫୁଲ ଫୁଟି ଆସୁଥିବା ଗଛ ସବୁ ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟାଏ ହଣା ହେଲା । ଉଦ୍‌ଗତ-ପତ୍ର ଲତା ନିଷ୍ଠୁର ପଦ୍ମକ୍ଷେପରେ ଦଳି ହୋଇ ଥୁଲି ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲା । ତା ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହେଲା ଧାଞ୍ଜି ଧାଞ୍ଜି ବନ୍ଦୀ ନିବାସ ! କେଳା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଖେଳ ଦେଖାଇଲା ପରି ଦିନ କେତେଟା

ଭିତରେ ତାହୁଁ ତାହୁଁ ବିରପଡ଼ିଆ ଭିତରେ କିଏ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ
 ଖେଳାଇ ଦେଲା ! ସେଠାର ହାତୁଡ଼ି ଆଘାତରେ ନିର୍ଜନ ବନ-
 ରାଜ୍ୟର ସ୍ଵଚ୍ଛନ୍ଦବିହୀନ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଭୀତସିନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।
 ନରକଣ୍ଠର କଳାଶେଳରେ ବନଚାରୀ ପକ୍ଷି-ସଙ୍ଗୀତ ଆଉ
 ସେତେ ମଧୁର ଲଳିତ ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ । ଫୁଲ ଆଦିକୁ ଦେଖାଗଲା,
 ସତେ ଯେପରି ଦିନ କେତେଟା ମଧ୍ୟାହ୍ନେ କେହି ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ
 ଖେଳାଇଗଲା । ନିଷ୍ଠୁର କରସ୍ପର୍ଶରେ କିଏ ସୁନ୍ଦରକୁ ଅସୁନ୍ଦର,
 ସତ୍ୟକୁ ଅସତ୍ୟ, ଆତ୍ମାକୁ ଅନ୍ଧକାରରେ ପରିଣତ କରିଦେଲା !
 ଫୁଲ ହୃଦୟରେ ବିଦ୍ରୋହର ଅନଳ ଦପ୍ ଦପ୍ ହୋଇ ଜଳି
 ଉଠିଲା । ମରୁହଟା ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଚରୁଦ୍ଧରେ ତା ମନ ଯେ ପରମାଣବରେ
 ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉଥିଲା, ବିରପଡ଼ିଆରେ ମାନବର ଏ ଅତ୍ୟାଚାର
 ତହୁଁ ବଳି ତାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କଲା !

ଶାଲି କି ସେଠାରେ ଘର ହେଲା ନାହିଁ ; ଘର ଚାରିପାଖେ
 ଗଣ୍ଡିକାଠମାନ ପୋତାଯାଇ ଅସୁର-ପୁରୁର ପ୍ରାଚୀର ପରି ସେଥିରେ
 ତଳୁ ଉପର ଯାଏ ଭୁଡ଼ା କଣ୍ଟାମାନ ବାଡ଼େଇ ଦିଆଗଲା ; ଯେପରି କି
 ସେଥିରେ କିଏ ହାତ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ, ଲୋକ ସେ ପାଖେ
 ରହିଲେ ଏ ପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଅକ୍ରିଆର ରହିବ ନାହିଁ !

ବିରପଡ଼ିଆର ସୁଖସମ୍ପଦ ସବୁ ଶେଷ ହେଲା । ସେଠାରୁ
 ଶାନ୍ତିର ରାଜତ୍ଵ ଯାଇ ଅଗଣ୍ଡି ବିଭ୍ରାଟି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଠାରେ
 ଶାନ୍ତିପ୍ରୟାସିନୀ ଫଲର ଆଉ ସ୍ଥାନ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ କାଣ୍ଡ
 ଚାଲିଥିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ବାପାଙ୍କୁ ଧରି ସେହି କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ଥାଏ ।
 ତାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ପରିସର ଯେତେବେଳେ କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର
 ହୋଇଆସିଲା, ସେ ନିଜଦିନ ଦେଖୁଥିବା ଉତ୍କୁଳ ଧୂସର
 ପାହାଡ଼ ଶିଖର ଓ ନିଜ ଘର ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଆଉ ଏକ

କୃତ୍ରିମ ପାହାଡ଼ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା, ସେ ଆପଣାର ଚାକରବାକର-
ମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ କହିଲା, “ଯାଅ ତୁମେମାନେ, ଯେତେ-
ବେଳେ ଏ ଅସୁର ପୁରୁ ପୁଣି ଧୂସ ହେବ, ସେତିକିବେଳେ
ତୁମମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଦରକାର ହେବ ।” କେବଳ ଗାଈ-
ଗୁଞ୍ଜି ରୁଟି ସେ ରହିଲା ଏକୂଟିଆ ବାପାଙ୍କ ପାଖେ । କେତେ-
ବେଳେ ଯେ ଦେଶଦେ । ହୀରଣ୍ଡାକ ସେଠାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ,
ବିଚାରି ବିଚାରି ତା ଛାଡ଼ି ଥରୁଥିଲା ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଧୂମାୟମାନ ଶିରପଥ ମଧ୍ୟରେ
ହନ ହନ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ଚକିତ ପକ୍ଷିଗଣ ଗଗନମାର୍ଗକୁ ଉଡ଼ି
ଚାଲିଗଲେ । ଏ ପାହାଡ଼ର ଦୂରଶବ୍ଦଳ ସେ ପାହାଡ଼କୁ ଡେଇଁ
ଚାଲିଲେ । ସତେ ଯେପରି ବନରାଜ୍ୟରେ ବିଭ୍ରାଟ ପହଞ୍ଚିଲା ।
ତାହାର କିଛି ସମୟ ପରେ ଦଳେ ଦୀର୍ଘକାୟ ଲୋକ ମୁହଁ
ପୋତି ପୋତି ନୂଆ ହୋଇ ତିଆର ହୋଇଥିବା ଘର ଭିତର
ଆଡ଼କୁ ପଶିଆସିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତାର
ହୃଦୟାର ବନ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନେ ଚାଲିଥାନ୍ତି । କେତେ-
ବେଳେ ଶୁଭେ ‘ଜୟ, ଗଜପତିଙ୍କର ଜୟ’, କେତେବେଳେ ଶୁଭେ,
‘ଜୟ ଭୁଲ୍ଲ ଦେଶର ଜୟ । ଫୁଲ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହି
ଗୋଟାକନ୍ଦାକ ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ଥରିଗଲା । ତା ଆଖିକୁ
ଦେଖାଗଲା, ସତେ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅତିକାୟ ସାପ ଦୂରପା
ଲମ୍ବରେ ତାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼କୁ ପଶି ଆସୁଛି । ଓଃ ! ଏହି
ହେଉଚନ୍ତି ଦେଶର ଶତ୍ରୁ !

ସେଦିନ ରାତିରେ ଫୁଲ୍ କଣ ଭାବି କାପରି ଯେ ଶୋଇଲା,
ସେହି କେବଳ ଜାଣେ । କେଉଁ ଅସୁର ପୁରୁ କେଉଁ ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ
ଦେଖିଲା ସେ । ତା ନେତ୍ର ଆଗରେ ଭାସିଗଲେ କେତେ ବିକଟ-

କାୟ ଅସୁର ! ଗୁଜ୍ଜୀ ସେମାନେ ଧଂସ କରିଦେଲେ । ସଂସାର ସେମାନେ ଛାରଖାର କରିଦେଲେ । ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲ ବେଳକୁ ତା ଦେହ ଗୋଟାକ ଥରୁଥିଲା । ସକାଳୁ ଭୃତ ପ୍ରଥମେ ଝରକାବାଟେ ବାହାରକୁ ଚାହିଁଲା । ଦେଖାଗଲା ଗୋଟାକୁ ଗୋଟା ସାପ ତା ଆଗରେ ଚାଲିଗଲେ । ବିଚାରିଲା, ଏହି କେତେ ଦିନ ଭିତରେ ସତେ କଣ ସେ ପାଗଳୀ ହୋଇଯାଇଛି ? ନିଜକୁ ନିଜେ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସ୍ୱପ୍ନ ଛାୟା ପରି ନାନା ଅଭୂତ ଅସମ୍ଭବ ବିଚିତ୍ର କଥା ସେ କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ କଲ୍ପନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଫୁଲର ଗାଈ ଗୁହାଳ ସେହି ବନ୍ଧୀଶାଳାର ଠିକ୍ ନିକଟରେ । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ଦିଗକୁ ଗତି କଲା । ନିକଟରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକଗଣ ବନ୍ଧୀଶାଳାର ପ୍ରହରରୁପେ ଦୁଆର ଢାଳି ବସିଥିଲେ । ଫୁଲ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲା—“ଏମାନେ କଣ ଆମ ଦେଶର ଶତ୍ରୁ ?”

“ହଁ, ଏହିମାନେ । ଏଇମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ମରହଟ୍ଟା !”

ଫୁଲ ପଚାରିଲା—“କେବେ ଏମାନଙ୍କୁ ନ ମାରି ପୋଷିବାକୁ ଆଣିବ କାହିଁକି ?”

“ରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ ।”

“ରାଜାଙ୍କର ହୁକୁମ କଣ ଏଇ ରକ୍ଷସଗୁଡ଼ାକୁ ପୋଷିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ? ମୁଁ ଯେବେ... ଛୁ !”

ମାତ୍ର ଫୁଲ ପରେ ସେହି ପାଇକମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିଲା, ଏହି ଯେଉଁ ମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୀ କରାଯାଇଛି, ସମସ୍ତେ ଏଥିରେ ଶରପ ନୁହନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବାରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଧରି ଅଣାଯାଇଛି । ଫୁଲ ଏ କଥା ଶୁଣି କିଛି ହେଲେ ଉତ୍ତର ଦେଲା ନାହିଁ । କଣ ଭାବି ଭାବି ଘରକୁ ଫେରିଲା । ଘରେ ଆସି ବାପାଙ୍କଠାରୁ

ଶୁଣିଲୁ ଠିକ୍ ସେହି କଥା । ବାପା କହିଲେ—“ଏ ସମସ୍ତେ ଶହୁ
କାଣ୍ଡର ଲୋକ ସତ; ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଏଥିରେ ଭୁଲ୍‌ଲୋକ
ଅଛନ୍ତି, ଆମେ ସାହାଯ୍ୟ ନ କଲେ ସେମାନେ ଚଳିବେ କିପରି ?”

ଫୁଲ୍ ତେଜି ଭାରି କହିଲୁ—“ତଳି ନ ପାରିଲେ ମରୁଛି
ସେମାନେ ଏଠି । ସେମାନେ ତ ଲୋଭିଛନ୍ତି, କିଏ କଣ କରିବ ?”

ବୁଢ଼ା ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି କହିଲେ “ହଁ,
ଲୋଭିଛନ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ତ ଏ
ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ସାହାଯ୍ୟେ,
ଏବେ ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦୀ । ଘର ନାହିଁ, ଦ୍ୱାର ନାହିଁ ; କାହିଁ କେଉଁ
ଦୂରଦେଶରେ ପିଲପିଚିକାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ କଣ
ଦୃଃଶ ଲାଗୁ ନ ଥିବ, ଫୁଲ୍ ?”

“ବାପା । କହୁଛନ୍ତି ସିନା; ମାତ୍ର ଆମ ଲୋକେ ଏ ଚୋର
ଗୁଡ଼ାକୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ କାହିଁ କେଉଁ ବଣ କନ୍ଦରରେ ପଶି ଯେ
ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି, ଖରାକାକର ନ ମାନି ଯେ ଦୁଟେଦୁଟା ହେଉଛନ୍ତି
ତାଙ୍କଠାରୁ ଏମାନେ କଣ ବା ଦୃଃଶରେ ଅଛନ୍ତି ? କପଟୀ
ଅବିଶ୍ୱାସୀଗଡ଼ାକ, ପର ରାଜ୍ୟକୁ ଭୁଟି କରି ଖାଇବାକୁ ଏମାନେ
ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି ସିନା ! ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଭଲ ଲୋକ ଆସିବେ
କୁଆଡ଼ୁ ?”

ଫୁଲ୍ ମୁହଁରୁ ଏ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ସୁଜନ ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ
ହେଲେ । ଆବାଲ୍ୟାରୁ ଅତି ସ୍ୱେଦରେ ପାଲି ତାକୁ କେତେ ସେ
ଭଲ କଥା ଶିଖାଏଥିଲେ । ସେ କଣ ସେଥିରୁ ଏତିକି ଲଭି
ପାଇଛି ? ପରକୁ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ କହିବାକୁ ଶିଖିଛି ? ସେ
ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ—“ମା ମୋର, ଏପରି କହନା,
ମଣିଷ ପ୍ରତି ମଣିଷ କି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହେଲେ ଚଳିବ ?”

—ନଅ—

ଦିନ ପରେ ଦିନ ବହିଗଲା । ମାନ୍ଦ୍ରା ଫୁଲ ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ଯାହା ସବୁ ଲୁହଜାଳ ମାୟା ପରି ମନେ କରୁଥିଲା, ସେଥିର ଆଉ ବିରାମ ହେଲା ନାହିଁ । ମରହଟ୍ଟା ବନ୍ଧୀଦ୍ୱାରା ସେ ଘରଦ୍ୱାର ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ବନ୍ଧୀର ଚିତ୍କାରରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ବନଭୁଇଁ କମ୍ପି ଉଠିଲା । ନର-କୋଳାହଳରେ ସତେ ଯେପରି ସେଠାର ଅଗଣି ଶାନ୍ତି ଅନନ୍ତ କାଳ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ହୋଇଗଲା ! ଖବର ଆସିଲା, ପୁଣି ବନ୍ଧୀ । ଆସ୍ତୋକନ ଲାଗିଲା—ପୁଣି ଘର । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ସେହିପରି ଦୃଶ୍ୟ । କେଉଁ ଦୂରସ୍ଥାନରୁ ବନ୍ଧୀ-ମାନଙ୍କୁ ମହାନଦୀର ବିଶାଳ ବକ୍ଷରେ ନାଆରେ ଅଣାଯାଇ ବିଜୟଗଡ଼ ପାଖେ ଉତ୍ତାର ଦିଆଗଲା । ପାଇକଗଣ ସାବଧାନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣି ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ଫୁଲ ଆଖିକି କି କଦର୍ଯ୍ୟ ବେଶ ସେମାନଙ୍କର ! ନୀଳଗିରି ରାଜବାଟୀ ଆକ୍ରମଣରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରାଯାଇଥିଲା । ବନ୍ଧୀ ହୋଇ ଧରପଞ୍ଚ-ବାର ମାସେ ହେଲା—ନିତାନ୍ତ ହୀନବେଶ ! ତଥାପି ସେମାନେ ହସୁଥିଲେ, ଗୀତ ବୋଲୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଦୂରରୁ ଫୁଲକୁ ଦେଖି ବିକୃତ ମୁଖରେ ହସିଲେ । ଫୁଲ କହିଲା—“ପଶୁ-ଗୁଡ଼ାକ, ରାକ୍ଷସ ଗୁଡ଼ାକ !” ତା ପରେ ସେ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା ।

ପଛପଟେ ବୃଦ୍ଧ ସୃଜନ ଶହୁଣଳ ଭାଗବତ ପୋଥି ଲେଉଟାଉଥିଲେ । ଫୁଲକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—“ମା ମୋର, ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହେବା ଭଲ ନହେ । ସେମାନେ ପରା ବନ୍ଧୀ ?”

ଫୁଲ କହିଲା—“ବନ୍ଧୀ ବୋଲି ତ ମୁଁ ଜାଣିଛି । ମାନ୍ଦ୍ର ମଣିଷ ମାର ଯେ ଲୋକ ହସେ, ଏ କଥା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।”

ରୁଡ଼ା ତାକୁ ବୁଝାଇଲା ପରି କହିଲେ,—“ସେମାନେ ହୁଏତ ବାବୁ
 କାରଣ ଅଛି । ସେମାନେ ଆସିବନ୍ତି ଦେଶ ଜୟ କରିବାକୁ ;
 କାନ୍ଦିବାକୁ ଆସି ନାହାନ୍ତି । ଆସିଲା ବେଳେ ଭାବିଥିଲେ, ରାଜା
 ଜିଣି ଉଠିବୁ ସେଇବେ ; ଜିଣି ନ ପାରିଲେ ହସି ହସି ମରିବେ ।
 ଏବେ ସେମାନେ ବନ୍ଧୀ । ବନ୍ଧୀ ଯେ ମୃତ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।
 ସେମାନେ ବନ୍ଧୀଶାଳାକୁ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ, ହସି ହସି ମରୁ-
 ଛନ୍ତି ! ଏତେବେଳେ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁର ହେଲେ ଚଳିବ କିପରି ?
 ଯେ ମଲ୍ଲି ତାକୁ ମାଇଲେ ଲାଭ କଣ ?”

ମାସକ ପରେ ପୁଣି ଦିନେ ବନ୍ଧୀ ଆସି ହାଜର ହେଲେ ।
 ଚଲିବା କୁଳର କୌଣସି ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଭୂଟି କରି
 ସେମାନେ ଧନସମ୍ପଦ ବୋହୁ ନେଉଥିଲେ । ଫୁଲ ଏ କଥା ଶୁଣି
 ସେମାନଙ୍କ ଆଉ ଦେଖିବାକୁ ଗଲା ନାହିଁ । ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ
 ସେ ଆପଣା ହାତରେ ଦଧି ଯୋଗାଉଛି—ଏହି ହେଲା ତା ପକ୍ଷରେ
 ଘୋର ଅପମାନ ! ଭାବିଲା, ଏ ଦେଶରେ କି କେହି ବାବୁ
 ନାହାନ୍ତି ଯେ ଏକାବେଳାକେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶେଷ କରି ପାରିବେ !

ଏହିପରି ଦିନ ଦିନ ହୋଇ ବନ୍ଧୀ ବିରପଞ୍ଚାରେ ଆସି
 ହାଜର ହେଲେ । ଶେଷରେ ଯେଉଁ ଦଳକ ଆସିଲେ, ସେମାନଙ୍କ
 ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଫୁଲକୁ କହିଲେ—“ମା, ଏମାନେ ସମସ୍ତେ
 ଭଲ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଦଶରନ୍ତି !”

ଫୁଲ କହିଲା—“ଯାହା ହେଉଛି ପଛକେ, ବାପା ! ଏମାନେ
 ତ ସବୁ ମରୁଛନ୍ତି—ଆମ ଭାଇବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶବ୍ଦ …… !”

ରୁଡ଼ା ଫୁଲର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—“ବାୟାଣୀଟା
 ମୋର, ତୁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ! ତୋପରି ପିଲା ଏପରି
 ଅଭୁଆ କଥା କହୁଛ ? ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଦୋଷୀ ହେଲେ କଣ

ତା ଢାଳି ଲେକେ ଦୋଷୀ ହେବେ ? ଏ ଯଦିପାଇଁ କଣ ସବୁ ମରହଟ୍ଟା ଦାୟୀ ? ଶିବାଜୀ ଥିଲେ ଭଲ ଲୋକ । ସେତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ ରାଜା । ଅନେକ ଖରାପ ଲୋକକୁ ସେ ଭଲ ଲୋକ କରି ଗଲେ । ତଥାପି କେତେ ଖରାପ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଥିଲେ । ଏବେ ସେ ରାଜା ହେଲେ, ସେ ଭଲ ଲୋକଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ପଠାଇ ଖରାପ ମଧ୍ୟ କରିଦେଲେ । ତଥାପି କଣ ସେ ଦେଶରେ ଭଲ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ? କିଛି ନ ବିଚାରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଖରାପ ଲୋକ କହି ଦେବା ଅନ୍ୟାୟ ।”

— ଦଶ —

କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ ହୋଇ ଦିନକୁ ଦିନ ଫୁଲ ମନରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲା । ବାପାଙ୍କର ଶତ ଉପଦେଶ, ସାଧୁ ବଚନରେ ତାର ମନର ଭାବ ବଦଳିଲା ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଠିକ୍ ପଡ଼ିଲେ ସେ ନାକ ଟେକିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ନୀରବରେ ସହସିବାକୁ ତାର ମନ କେତେବେଳେ ହେଲେ ରୁଚିହେଲା ନାହିଁ ।

ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ଏପରି ବିଦ୍ରୋହିନୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିରପକ୍ଷିଆରେ ଥାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନ ଦେଖିବାକୁ ତାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଦିନକେ ଦୂରଥର ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ! ସକାଳେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବନ୍ଧୀଶାଳା ପାର ହୋଇ ତାକୁ ଯବାଳ ପଡ଼େ ଗୁହାଳକୁ । ସେଠାରେ ଦୂଧ ଦୁହଁ ସାରି ଆସି ବାହାରେ ଠିଆ ହୁଏ ।

କଏଦୀମାନଙ୍କୁ ଦୂଧ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଆଗରୁ ସୁଜନଙ୍କ ସହିତ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କର କଥା ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସତ୍ତ୍ୱରେ ବନ୍ଧୀଶାଳାର ଜଗୁଆଳ ପାଇକମାନେ କେତେ ଜଣ ବନ୍ଧୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଆସି ଗୁହାଳ ମୁହରୁ ଫୁଲ ପାଗରୁ ଦୂଧ ନେଇଯାନ୍ତି । ଦିନକେ ଦୁଇ ଥର ଏହିପରି ଘଟଣା ଘଟେ । କେଣ ଫୁଲ ମରୁହଟା ବନ୍ଧୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସଜ୍ଜା ଦିନକେ ଦୁଇଥର ସେହିମାନଙ୍କ ନିକଟତମ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଠିଆ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ସକାଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏହି ଦୂଧ ଦିଆ-ନିଆ କାମ ଚାଲିଲେ ବେଳେ ସେହି ବନ୍ଧୀ ମରୁହଟାମାନେ ଫୁଲ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି; କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି ! ଫୁଲ ସେ ସବୁର କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ କେବଳ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହେ । ସେମାନେ ତାର ରୂପ-ବିଭବକୁ, ଭାବଭଙ୍ଗୀକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଫେରିଯାନ୍ତି ।

ଏହି ଦୂଧ ନେବା କଏଦୀଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ଥାଏ ଅଭିଶପ୍ତ ରୋଗୀ । ସେ ଥାଏ ବନ୍ଧୀଶାଳାର ଭୂତୀୟ ସାହାଲର ଲୋକ । ସେ ଆସିଲେ ବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ପୋତି ଆସେ; ଗଲବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ପୋତି ଯାଏ; ମାତ୍ର ମଝିରେ କିଛି ସମୟ ଦୂଧ ମାଠିଆ ନେଇ ବେଳେ ମୁହଁ ଟେକି ଉପରକୁ ଚାହେ । ସେତେବେଳେ ତାର ଦକ୍ଷିଣପଡ଼େ କେବଳ ଫୁଲର ମୁହଁ ଉପରେ ।

ବିଦ୍ରୋହୀଣୀ ଫୁଲର ଆଖିରେ କଠୋରତା ପୂରି ରହିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ରୋଗୀ ଲୋକଟିର ସେହି କ୍ଷଣିକ ବର୍ଜିତ ଚାହାଣିରେ ପ୍ରାଣରେ ଟିକିଏ କିପରି ଦୟା ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ମହର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ଏକ କରୁଣାମୟୀ ଦେବୀ ପାଲଟିଯାଏ । ମାତ୍ର

ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କଣ ହୁଏ କେଜାଣି, ବିଦ୍ରୋହ ଭାବକୁ ପ୍ରାଣରେ ସଜାଗ ରଖି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହୁଏ । ମନକୁ ମନ କହେ, “ରୋଗୀ ହେଲେ ବା କଣ ହେଲା ? ଲୋକଟା ତ ଦଗାବାଜି ଗୁଣସ ଦଳର ! ଏଇମାନେ ତ ଯଦି କର ଦେଶଟାକୁ ଛାରଖାର କରି ଦେଲେ ! ଏମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଦୟା କଣ ? ଏମାନଙ୍କୁ ଦୟା କରିବା ଅର୍ଥ ଦେଶର ଗୌରବକୁ ପରର ପାଦ ତଳେ ବିକିଦେବା । ତା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କରି ହେବ ନାହିଁ, କରି ହେବ ନାହିଁ । ଦେଶର ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁ ଲୋକ ଏମାନଙ୍କୁ ହଟାଇବା ପାଇଁ ଯଦିରେ ପ୍ରାଣ ଦେଉଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ଏମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଦୟା ଦେଖାଇବି ? ଛୁଃ !”

—ଏଗାର—

ମହାନଦୀତୀର ନାବିକଗଣ ପ୍ରତିଦିନ ବିଜୟଗଡ଼ଠାରେ ଯୁଦ୍ଧର କୌଣସି ନା କୌଣସି ଖବର ଦେଇଯାନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଅତି ପଠାଇଥିବା ଚିଠିଗଣ୍ଡମାନ ଶହ ଶହଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧ ଶହୀଦୁଲ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଝିଅକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ଏସବୁ ଖବର ବିଷୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି । କେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଉଦୟଗିରି ଗୁମ୍ଫାରେ ଛୁଟି ରହିଲେ, କେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନେ ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡରେ ଶହ ଦଳଙ୍କୁ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ାଇ ମାଇଲେ, କେତେବେଳେ ବା ଚିଲିକା ମୁହାଣରେ ସୈନ୍ୟ ପାର ହେଉ ହେଉ ଦୁଇଗଡ଼ ଲୋକ ସମୃଦ୍ଧ ଲୁହ ସହିତ ଭାସିଗଲେ—ଇତ୍ୟାଦି ନାନା କଥା ସେହି ସକଳ

ଆଲୋଚନା ଭିତରେ ପଡ଼େ । ତାପରେ ଯେତେବେଳେ ଭାଗବତ ପୋଥିରୁ ଡୋର ଫିଟାନ୍ତି, କେଉଁ ଦ୍ଵାପର ଯୁଗର ଦ୍ଵାରକା ପୂର୍ବୀର ବିଚିତ୍ର ଜୀବନ କଥା ନିଜେ ଦେଖିଲା ପରି ବାଣୀଶି ବସନ୍ତି । ସେ ସବୁ କଥା କହୁ କହୁ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିପ୍ରବଣ ହୃଦୟ ଅରିଯାଏ, ଆଶିଷତା ଓଦା ହୋଇଯାଏ ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବୃଦ୍ଧ ଶନ୍ତ ଶଲ ଭାଗବତ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି; ଫୁଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ପତାରୁଲା—“ବାପା, ତମେ କଣ ପ୍ରକୃତରେ ଶାନ୍ତି ଇଚ୍ଛା କରୁଛ ?”

“ହଁ, ମା, ଶାନ୍ତି ଛଡ଼ା ଏ ଜଗତରେ ଆଉ ସୁଖ ନାହିଁ । ପ୍ରଭୁ ଯେତେବେଳେ ଯେ ଲୀଳା ଲଗାଇଛନ୍ତି, ସବୁ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ । ଶାନ୍ତିପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ହୋଇଛି, ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ଧ୍ଵଂସ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର କେଉଁ ବାଟଟା ଶାନ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ସୁବିଧା, ସେ ବିଷୟରେ କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା କହନ୍ତି । ଏ କଥା ତୁ କାହିଁକି ପଚାରୁଛୁ, ମା ?”

ଫୁଲ ଟିକିଏ ରହି ଉତ୍ତର ଦେଲା—“ଏ କଥା ମୁଁ କାହିଁକି ପଚାରୁଛି କି, ମୁଁ ଏକାକି ଶାନ୍ତି ଇଚ୍ଛା କରୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଭାବୁଛି, ଏହିପରି ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲନ୍ତା, ଆତ୍ମର ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲନ୍ତା । ଦେଶର ଏ ଯେଉଁ ଶତ୍ରୁଗୁଡ଼ାକ ବେଳକୁ ବେଳ ମାଡ଼ି ଉଠୁଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀରୁ ଏଗୁଡ଼ାକ ଲୋପ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲନ୍ତା । ତାପରେ ଶାନ୍ତି ହେଲେ ମୋର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।”

ବୃଦ୍ଧ ଏ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ—“ପିଲା ତୁ, ତୋ ବୁଦ୍ଧିରେ ତୁ ଯାହା ଭାବୁଛ ତା କଣ ଠିକ୍ ? କେବଳ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ କଣ ଶାନ୍ତି ମିଳିବ ? ମଣିଷଗୁଡ଼ାକୁ ମାଇଲେ କଣ ମଣିଷ ଶାନ୍ତି ପାଇ ପାରବ ? ମଣିଷ ରକ୍ତରେ ପୃଥିବୀକୁ ବୁଡ଼ାଇଲେ କଣ ମନରେ

ସନ୍ତୋଷ ଆସିବ ? ଦେବତା କଣ ଏଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ହେବେ ? ଯେଉଁ ଦେଉଳରେ ଏପରି ଦେବତା ଅଛନ୍ତି, ସେପରି ଦେଉଳ ଦୁଇରେ ହେବ ଭାଜି ଧଳି ହୋଇଗଲେ ମୋର ଦଃଶ ହେବ ନାହିଁ ; ମାତ୍ର ଜଣେ ମଣିଷର ରକ୍ତ ଟୋପାଏ ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ମୋ ପ୍ରାଣ ଥର ଉଠିବ ।”

ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଅତି ପାଖରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଆସିଲା । ଏ ଭିତରେ ସେ ବାହ୍ୟାମିତ୍ର ପଦକୁ ଉଠିଛି । ତାର ବେଶ୍ ଉତ୍ସାହ, ଭବେଜନା ବଢ଼ିଛି । ବାଙ୍କୀ ସୀମାରେ ନିକଟରେ ଏକ ମରହଟ୍ଟା ଛାଉଣୀ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହେବ । ସେତେବେଳେ ସେ ଆଗରେ ଥାଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ । ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ ; ସେଥିପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯୋଗାଡ଼ ଚାଲିଛି । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ସେ ଚିଠିର ମର୍ମ ।

ସେହି ଚିଠି ଶେଷରେ ଲେଖାଅଛି “ଆଜି ଏତିକି, ବାପା, ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କର । ଫୁଲକୁ ମୋର ସ୍ନେହ ଜଣାଇଦିଅ । ତାକୁ କହିବ, ତାର ସାହସ, ତାର ବୁଦ୍ଧି କଥା ମୁଁ ଏଠାର ମୋର ଜଣେ ସାଥୀଲେବଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ—‘ବାଃ’ ଫୁଲର ସାହସ ପରି ସାହସ ଥିବା ଶହେଟା ଲୋକଙ୍କ ଆମେ ଯଦି ପାଆନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ଏ ଯୁଦ୍ଧ ମାସକେ ଭୁଟିଯାନ୍ତା ।”

ପନ୍ଦରଦିନ ପରେ ପୁଣି ଖବର ଆସିଲା—ଯୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କର ଜୟ ! ଦେଢ଼ାନାଲର ଏକ ଗିରି-ଗହ୍ମର ଭିତରେ ସାତଶହ ବର୍ଗିଙ୍କୁ ପାହାଡ଼ରୁ ପଥର ଗଡ଼ାଇ ଶେଷ କରାଯାଇଛି । ଏ ସବୁ ଖବର ଆସିଲା ସତ; ମାତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ଠାରୁ ଆଉ ଚିଠିପତ୍ର କିଛି ହେଲେ ଆସିଲା ନାହିଁ । ସୁଜନ ବଡ଼ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପୁଅ ବସନ୍ତରେ ନାନା ପାପ ଚନ୍ଦ୍ରା ତାଙ୍କ ମନକୁ ଭାରିଲା !

କେତେ ଦିନ ପରେ ଜଣେ ନାବିକ ବଜ୍ରସ୍ତମ୍ଭଠାରେ ଏକ ନାଆରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସିଧା ସିଧା ଶହୁଣଲଙ୍କ ପାଖେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । କାହାର ଶକ୍ତି ଏ ଚିଠି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ସିଧା ସିଧା ପୁଣି ଫେରିଗଲା ।

ଏହି ଚିଠି ଦେବା ଦଙ୍ଗରୁ ବୁଢ଼ା ମନରେ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ଅତି ଗଲ୍ଲଦିନ ଠାରୁ ଏପରି ଭାବରେ ସେ କେଉଁ ଚିଠି ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଚିଠିଟା ଖୋଲିବାକୁ ତାଙ୍କ ହାତ ଥିଲା । କେତେ କଣ ଭାବନା ମନରେ ଜାଗି ଉଠିଲା । ବଡ଼ ଦୋହୋପାଞ୍ଜି ହୋଇ ଚିଠିଟା ଖୋଲି ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାତ୍ର ପଢ଼ିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଫୁଲ ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ବାପାଙ୍କର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସେ ହାତ ବଢାଇ ଚିଠିଟା ଧଇଲା । ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବାକୁ ତାର କିଛି ବାକୀ ନ ଥିଲା । ସୁଜନ ଅସହାୟ— ଭାବରେ ଚିଠିଟାକୁ ଝିଅ ହାତକୁ ବଢାଇ ଦେଇ ଥର ଥର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—

“ପଡ଼, ମା, ପଡ଼ । କଣ ଲେଖା ହୋଇଛି ପଡ଼ ।” ଏତିକି କହି ସେ ତଳେ ବସିପଡ଼ିଲେ । ଫୁଲ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚିଠିପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲା—

“ବଡ଼ ଦୁଶର କଥା, ଏହା ଲେଖିବାକୁ...” ସେ ଆଉ ପଢ଼ିଲା ନାହିଁ । ଚିଠିରେ ଯେ କି ଖବର ଆସିଛି, ଆଉ ଜାଣିବାକୁ କିଛି ବାକୀ ରହିଲା ନାହିଁ । ଅତିମନୁ ଯଦି ପଢ଼ିଆରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଛି —ଏ ଖବର ବଜ୍ରପାତ ପରି ବୃଦ୍ଧ ସୁଜନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ।

ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ବୁଦ୍ଧ ଅଚେତା ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ସତେ ଅବା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମାତ୍ରେ କୌଣସି ବହୁତ ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ସର୍ଗ କଲ ! ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଖରେ ଥିବା ଲୋକ— କେତେ ଜଣ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ । ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇ ଘରେ ଶୁଆଇ ଦେଲେ; ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ଚେତା ହେଲା ।

ଏସବୁ ହେଲା; ମାତ୍ର ଫୁଲ ଆଖିରୁ ଛୁହ ବୋହିଲା ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ତା ଆଖିରେ ବଜୁଲ ଖେଳିଲା । ଏ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ତାର ନାକପତ୍ର ଥରିଲା । ମରୁଡ଼ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର ଘୃଣା ଭୀକ୍ର ହେଲା । ଶ୍ଵାସସଗୁଡ଼ାକ ତାର ଭାଇକି ମାରିଦେଲେ; ବାପାକୁ ଦରମା କର ପକାଇ ଦେଲେ ଆଉ କଣ କରନ୍ତେ ? ସେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାମନା କଲା, ଭଗବାନ ସେମାନଙ୍କର ସବନାଣ କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରୁ ସେ ଜାତିଟା ଲେପ ହୋଇଯାଉ । ଏହା ଯେବେ ନ ଘଟିବ, ତାହାହେଲେ ଏ ବିଶ୍ଵରେ ଭଗବାନ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଫୁଲ ଚିଠି ଶକ୍ତିକ ମୁଦି ଦେଇ ଠିଆ ହେଲା । ତା ପରେ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ଵାସ ଛାଡ଼ିଲା । ତାର ବିଶ୍ଵାସ ହେଲା, ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ତା ଭାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର ପରପାରରେ କେଉଁ ଧ୍ରୁବଲୋକରେ ଯାଇ ବିହାର କରୁଛ ! ଆହା, ସେହିପରି ଭାବରେ ସେ ସେଠାକୁ ଯାଇପାରନ୍ତା କି !... ଏହି ସମୟରେ ଶୁଣାଗଲା ବନ୍ଧୀମାନଙ୍କର କୋଳାହଳ ! ଫୁଲ ଭାଇ ପାଖରୁ ଧ୍ରୁବଲୋକରୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ ଫେରି ଆସିଲା ।

—ବୀର—

ତୈନ୍ଦ୍ର ମାସ ବୈଶାଖ ମାସରେ ପରଶତ ଦେଲୁ; ବୈଶାଖ
 ଯାଇ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠର ରାଜତ୍ବ ପୂର୍ଣ୍ଣବୀରେ ଚାଲିଲା । ହମେ ଆଷାଢ଼-
 ଶନସତା ଗଗନମଣ୍ଡଳରେ ଦେଖାଗଲା । ଗଡ଼ଜାତର ଗିରିଜାନନ
 ପଲ୍ଲବ ଉଠିଲେ । ମୋଗଲବନ୍ଧୀର ସମତଳ ପ୍ରଦେଶରେ ନଦୀର
 ଗତି ହମେ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସୀନ ହୋଇଉଠିଲା । ଏହାର ଭିତରେ ଓଢ଼ିଶାର
 ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ, ଅଶାନ୍ତ ଗୋଳମାଳ !

ବିରପତ୍ନୀର ବନ୍ଧୀ-ନିବାସରେ ପାଞ୍ଚଶତ ମରୁଦୁଟା ସେନା
 ବନ୍ଧୀ; ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୁଇଶହ ଓଢ଼ିଆ ପାଇକ ସେ
 ସ୍ଥାନର ଜଗୁଆଳ ! ସମସ୍ତ ବିରପତ୍ନୀ ତାରପଟକୁ ଘେରି
 ମେଘନାଦ ପାତୀରପର କାଠର ପାତୀର—ପ୍ରତି କାଠରେ ଆଙ୍ଗୁଳେ
 ଲେଖାଏଁ ଛାଡ଼ି ଦି ଦିଟା ଦୋମ୍ବନିଆ ଛୁଡ଼ା କଣ୍ଟା । ସେ ପାତୀର
 ଡେଇଁ ଯିବାକୁ କାହାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସେଟା ଦେଉଛୁ ବାହାର
 ପାତୀର । ପୁଣି ପ୍ରତି ସାହାଲ ବାହାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ
 କାଠର ବାଡ଼ । ସେ କାଠ ସବୁ ଦେହକୁ ଦେହ ଘଷି ଦେଲା ପରି
 ପୋତା ଯାଇଛି ।

ଏହି ବାଡ଼ ଓ କାଠ ପାତୀର ଭିତରେ ଫୁଲର ଅବାଧ
 ଗତି । କାହାର ଭିତରେ ତାର ଗାଈ-ଗୁହାଳ । ସେ ଗାଈ ନେଇ
 ବଣ ଭିତରକୁ ଗଲବେଳେ ତା ପାଇଁ ବାହାର ଦରଜା ଫିଟାଇ
 ଦିଆଯାଏ । ସେ ଆସି ଦୂଧ ଦୁହଁ ବିକିଲା ବେଳେ ଭିତର କବାଟ
 ମଧ୍ୟ ଫିଟା ହୁଏ । ସେଠାରେ ତା ପାଇଁ କିଛି ବାରଣ ନ ଥାଏ—
 ସେ କେବଳ ନିଜେ ନିଜେ ଯାହା ବାରଣ ମାନି ତଳ ପ୍ରତଳ
 ଦେଉଥାଏ । ମେଘର ବିଜୁଳି ପରି ସେ କେତେବେଳେ ଆସେ,

କେତେବେଳେ ଯାଏ, କେତେବେଳେ ମୁହଁରେ ଠିଆ ହୋଇ ପର ମୁହଁରେ କୁଆଡ଼େ ଚାହିଁଯାଏ, କେହି ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ବନ୍ଧୀଶାଳା ଦେଇ ଦିନରୁ ଫୁଲ ମନରେ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଆକାଶର ପବନ ପରି, ବଣର ପକ୍ଷୀ ପରି, ନଦୀର ଗତି ପରି ନିଜର ସ୍ଵାଧୀନତାକୁ ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ସ୍ଵାଧୀନ ଜୀବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଶତ ଶତ ବନ୍ଧୀଙ୍କ କାଠବେଢ଼ା ଭିତରେ ନିଜକୁ ଏକ ବନ୍ଧନୀ ବୋଲି ମନେ କରେ । ଭାବି ବସିଲେ ନିଜକୁ ନିଜେ ଘୁଣା କରେ । ସେ ଏକ ଚିତ୍ ଅପରାଧିନୀ ପରି ତାର ଅନ୍ତର ଦେବତା ପାଖେ କରଯୋଡ଼ି ହୋଇ କାତର କଣ୍ଠରେ କହେ—“ଛୁଃ ! ଏହି ରକ୍ଷସଗୃହୀତ ଜୀବନ ରଖିବାରେ ମୁଁ ପୁଣି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି !”

ବିରପଡ଼ିଆର ଏବେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଫୁଲ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ନାରୀ ! ତାହା ଛଡ଼ା ବିରପଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ନାହାନ୍ତି । ଗଗନ-ମାର୍ଗରେ ଏକମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ପରି, ମରୁ ମାର୍ଗରେ ଏକମାତ୍ର ନଦୀ ପରି ସେ ସେହି ବନ୍ଧୀରାଜ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ତରୁଣୀ—ଏ କଥା ସେଠାର ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ବନ୍ଧୀ-ଶାଳାର ଯେ ବଡ଼ ଦ୍ଵାକମ୍ପ, ସେ ବେଳେବେଳେ ଫୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥାନ୍ତି । ସେ ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ଏକାକିନୀ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁପୁଷ୍ଟ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗାଈ ଚରାଏ, ବେଳେ ବେଳେ ବଣ ଭିତରୁ ବାଘକୋରୁଡ଼ରୁ ବାଘ ଛୁଆ ଧରି ଆଣି ସେହି ବନ୍ଧୀଶାଳା ଆଡ଼କୁ ଛାଡ଼ିଦେଏ, ବେଳେବେଳେ ମହାନଦୀର ସେ ପଟେ ଥିବା ହରିଣୀ ଛୁଆକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ନାଆ ବାହୁ ଚାଲିଯାଏ । ତାର ଏ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ ଓ ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ବନ୍ଧୀଶାଳାର ମାଲିକ ତାକୁ ଡାକନ୍ତି—“ବିର-ପଡ଼ିଆର ବୀରବାଳା !”

ଦିନ ଦିନ, ମାସ ମାସ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ମହାନଦୀ କୂଳସ୍ଥ ଏହି ବନ୍ଦୀରାଜ୍ୟରେ ଏହି ବୀରବାଳାହିଁ ଏକମାତ୍ର ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ! ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ କି ବିଚିତ୍ର ଶକ୍ତି ଥିଲା କେଜାଣି, ସେଥିରେ କିଏ କେତେ କଣ ଛୁପିବିଭବ, ଆଶା ଆଶ୍ୱାସନା, କଳ୍ପନାଜଳ୍ପନାର ମଧୁର ଗନ୍ଧୀର ଛଳ ଛଳ ଛାୟା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି କେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଆଖି-ଆକାଶରେ ବିଜୁଳି ପରି ଦେଖାଗଲା, କେତେବେଳେ ବା ଧୂମକେତୁ ପରି ପ୍ରତିଭାତ ଦେଲା । କେତେବେଳେ ମଧୁର ଭାବସ୍ରୋତରେ ନିରାଇଲା, କେତେବେଳେ ବା ଅଶ୍ରୁ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗିରଣ କରି ପଣତକାନକୁ ପଛରେ ହଲାଇ ହଲାଇ ଚମକ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା । କେବେ କେବେ ବା ପଛେ ପଛେ କେତେ କାହା ବୁକୁରେ ନିର୍ମମ ବକ୍ତ୍ର ପ୍ରହାର କରି ଦେଇଗଲା । ସେ ପାଏ ସେ ବକ୍ତ୍ରର ଦାଉ, ସେହି କେବଳ ତାର କଠୋରତା ବୁଝେ । ଏକମାତ୍ର ନାରୀକୁ ନେଇ ଶତଶତ ପୂରୁଷ ପ୍ରାଣରେ ଲାଳା ଆରମ୍ଭ ହେବା ଯେପରି ରହସ୍ୟମୟ, ସେହିପରି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ମଧ୍ୟ !

—ତେର—

ଭାଇ ମରିଗଲା, ସମର ଭୂଇଁରେ ଦେଶ ପାଇଁ ଶତ୍ରୁ ଚଳାଇ ଚଳାଇ ସେ ଆଖି ବୁଜିଲା—ଏ ଶୋକର ଛାୟା ହମେ ଫଲ ହୃଦୟରୁ ଛୁଟି ଆସିଲା । ଏଥିରେ ସେ ବାସ୍ତବିକ ଶୋକ ଅପେକ୍ଷା ଗୌରବ ବୋଧ କରୁଥିଲା ବେଶୀ । ବୃଦ୍ଧ ଶହଶଲ ହମେ ସ୍ୱପ୍ନ ସବଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଫୁଲ ଫୁଟିଲା ପରି ଫୁଲ

ପ୍ରତିଦିନର କାମରେ ଲାଗିଯାଏ । କାହାର ପରାମର୍ଶ ସେ ଲେଡ଼େ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ କେବଳ ଦେଶର ବୈରଦଳଙ୍କ ପାଖରୁ ଅଲଗା ରହିବାକୁ ସେ କାମନା କରେ; ମାତ୍ର ବୁଢ଼ା ବାପାକୁ ଛାଡ଼ି ଏତେବେଳେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ?

ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେଲେ ଫୁଲ ଭାଗବତ ପୋଥି ମେଲେଇ ବାପାଙ୍କ କାନ ପାଖେ ଅମୃତ ଯାଏ ବୁଢ଼ାଇଦିଏ । ତାର ସେହି ସୁମଧୁର ଗୁଣିଣା ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧ ପରମ ଶାନ୍ତ ଲଭୁ କରନ୍ତି । ତେଣେ ଖଣ୍ଡି ଦୂରରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସଖାସୋଦରଙ୍କ ବନ୍ଧନରୁ ଦୂରରେ ରହି ଓଡ଼ିଶାର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଶତ ଶତ ହୃଦୟର ସୁକୋମଳ ତନ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ଏକାବେଳକେ ପୁଲକିତ ହୋଇଉଠେ । ଜଣେ ତରୁଣୀ କଣ୍ଠର ବାଣୀରେ ଶତ ଶତ ତରୁଣୀ ବାକ୍ସକ୍ରି-ବିହୀନ ହୋଇ କେବଳ ନିଜ ନିଜର ମାନସୀ ମୁର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରି-ବାରେ ଲାଗନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଜଣାପଡ଼େ, ସତେ ଯେପରି ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ଦ୍ଦୀବ ଗିରିଶିଳା ତଳୁ କିମ୍ବା ସାହାରର ମରୁଭୂମି ଭିତରୁ ଅମୃତର ଝରଣା କଳନାଦରେ ବହିଗଲା ! ସେତେବେଳେ କିଏ ଦେଖେ—କଲ୍ଲନାରେ ଫୁଲର ତାଲି, କିଏ ଦେଖେ—ତାର ଚାନ୍ଦାଣି, କିଏ ଦେଖେ—ବିଚଳିତ କୁନ୍ତଳର ଶୋଭା, କିଏ ବା ଦେଖେ—ଅଧରତଳର ସେ ବତନ କହିବା ବେଳର ଭଙ୍ଗିମା ! ତାର ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ମୁଣ୍ଡଛବି ମାନସ-ପଟରେ ନାଚି ଉଠିଲେ ଅନେକେ ଭୟ ପାନ୍ତି । ଫୁଲ ସେତେବେଳେ ଫୁଲ ନ ହୋଇ ପାଷାଣ ପଲଟିଯାଏ !

ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ବେଳେ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବା ସମୟରେ ସଜନ ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ହୃଦୟ ଯେପରି ଥିଲା ଏ କେତେ ମାତ୍ର ଭିତରେ ସେ ହୃଦୟ ଏକାବେଳକେ ବଦଳି ଯାଇଛି । ତାଙ୍କ

ମନର ଭାବନା ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସକଳ କଥାକୁ ସେ ବଡ଼ ଭୀଷ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ନିଜନିଜେ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ମନ ଏତେ ଭାରସାମ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ଯେ, ସେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ପିଲଙ୍କ ପରି ଛୁଡ଼ି ଦୂରରେ ବୁଝାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଦଶହରା ଯାଇ ପୁଣି ଦଶହରା ଆସି ପଡ଼ିଛି । ଶୀତ ଯାଇ ବସନ୍ତର ଶୋଭା ଧରଣୀ ଉପରେ ବିଛେଇ ହୋଇଗଲା । ଚାନ୍ଦୁ ଚାନ୍ଦୁ ମାସ ପରେ ମାସ ଗଞ୍ଜିଯାଇ ପୁଣି ବସନ୍ତ ଦେଖାଦେଲା । ଫୁଲ ଦେଖିଲା, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରକୃତି ଏପରି ବଦଳି ଚାଲିଛି; ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ କଥାର କିଛି ହେଲେ ଅଦଳ ବଦଳ ନାହିଁ ତାହା ହେଉଛି ସେହି ବନ୍ଦୀଶାଳା !

ବନ୍ଦୀ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଜୀବନ ସେହି ଏକାପରି ଚାଲିଛି । ଏକା ପରି ଦୁଆର ଫିଟୁଛି, ଏକା ପରି ଦୁଆର ପଡ଼ୁଛି, ଏକାପରି ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗୁଆଳ ଜଗି ରହିଛନ୍ତି ! ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣମଣ୍ଡଳରେ ବିଷାଦର ଛାୟା ଘୋଟିରୁଛି । କେଉଁଠି କେତେବେଳେ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ହାସ୍ୟାବେଳ ଶୁଣାଯାଉଛି । ତାହା କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦାମ ନୁହେଁ, କି ସହଜ ସରଳ ନୁହେଁ । ପିଞ୍ଜିରାବଦ୍ଧ ଜନ୍ମ ପିଞ୍ଜିରା ଭିତରେ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଏଣେତେଣେ ବୁଲିଲା ପରି ସେହି ପ୍ରକାଶ କାଠ-ଘଡ଼ା ଭିତରେ ସେମାନେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଫୁଲ ଆପଣା ଘରେ ରହେ । ଯେତେବେଳେ ଅଧରାତି ହୁଏ ସେ ଶୋଇବା ଘରର ଝରକାଟି ଫିଟାଇ ଦେଇ ବାହାରକୁ ଚାହେଁ । ଦେଖେ, ନୀଳ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ, ଶତଲକ୍ଷ ତାରୁଙ୍କ ତଳେ ତାଙ୍କର ବିରପଣିଆ ଭିତରେ କେତେଟା ମାନବ ହାତରେ ତିଆରି ଘରଭିତରେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ମାନବ !

ସେହି ମାନବଗୁଡ଼ାକ ଆଉ କେତେଗଣିଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ମାନବ
ବିଧାତାର 'ହାତୁଡ଼ି ପ୍ରକୋପରେ ସତେ ଅବା ମୃତ୍ୟୁ ଦିଗକୁ ପ୍ରତି
କ୍ଷଣରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ! ଉଃ, ବିଧାତା ବିଧାନ ଲାଙ୍ଗି, ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିରେ
ମାନବ ଜାତିର ଅମଙ୍ଗଳ ସାଧୁ, ମାନବ ବେକରେ ଛୁରି ଦେଇ,
ମାନବ ବୁକୁର ରକ୍ତ ପିଇ ଏହି କେତେକ ନରଦାତକ ଜୀବନ୍ତ
ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଫୁଲ ଭାବିଲା, ମାନବକୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଠିକ୍
ହୋଇଛି । ଅପରାଧୀର ଠିକ୍ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଛି । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ
ପ୍ରାଣରେ ଅନୁତାପ ଆସୁ ନାହିଁ । ସେହିମାନେ ପୁଣି ବନ୍ଧୀଶାଳାରେ
ପଡ଼ି ହସୁଛନ୍ତି, କଳି କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ଯାହାକୁ
ସେମାନେ ଯୁକ୍ତିବେଳେ ନିଜର ଭାଇ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ,
ସେମାନଙ୍କୁ ମାରବାକୁ ପଛାଉ ନାହାନ୍ତି । ଓଃ, ଏ କି ଶଇତାନର
ଜଗତ ! ଫୁଲ ରାଗରେ ଜଳି ଉଠେ, ରାଗରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ
ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି କହେ—“ଭଗବାନ, ତୁମେ ଯେବେ ଅଛ,
କହ ତେବେ, ଏପରି ରାକ୍ଷସଗୁଡ଼ାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାଦ୍ୱାରା ତୁମ
ସୃଷ୍ଟିର ଭଲ ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ିଛି ।” ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଫୁଲ ଶୁଣେ
ଯେ, ବନ୍ଧୀଙ୍କ ଭିତରେ କଳି ଲାଗିବାଦ୍ୱାରା ସେଥିରୁ ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ
କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଇଛି, ଭାବେ —“ଠିକ୍ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଛି ।”
ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତା ହୃଦୟରେ କେତେବେଳେ ହେଲେ
ଲେଖନୀୟ ଦୟା, ଅନୁକମ୍ପା ଆସେ ନାହିଁ ।

—ଚଉଦ—

ଅନେକ ସମୟରେ ବନ୍ଧୀଶାଳାର ଭୂତାତ୍ମା ଶାହାଲ ପଥ
ବାଟେ ଫୁଲକୁ ଯିବା ଆସିବା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଗଲବେଳେ ସେ

ଦେଶେ, ବାଡ଼ ସେ ପଟେ ଥାଇ ବନ୍ଧୀ କେତେକେ ତାକୁ ଦେଖି ହସନ୍ତି; କିଏ କିଏ ଅତି ହୀନଭାବରେ ପରିହାସ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଫୁଲ ଏ ସବୁ କଥାରେ କିଛି ହେଲେ ପ୍ରତିବାଦ ନ କରି ନୀରବରେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ରାଲିଯାଏ । ମନେ ମନେ ଭାବେ— ସତେ ଅବା ଦୁଃଖାସନଗୁଡ଼ାକ ଦ୍ରୋପଦୀକୁ ଅପମାନ ଦେଉଛନ୍ତି ! ଏ କଥା ବିଚାର ତାର ଚମ ଛିତରେ ଫୋଟକା ହେଲାପରି ଲାଗେ । କହେ, “ଏହି ଶଇତାନଗୁଡ଼ାକ ନରକ ଛଡ଼ା କି ଆଉ କେଉଁଠି ସ୍ଥାନ ପାଇବେ ?”

କେତେଦିନ ପରେ ଦେଶାଗଲା, କଏଦୀମାନେ କେବଳ ବସି ବସି ଖାଇବାରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଖଇଁ ବଢ଼ୁଛି । କେଣି କାହାର ଆଦେଶରେ ପାଳି କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଇଁ ପକ୍ଷ ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା । ଖର ବର୍ଷା କାକରକୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ସେମାନେ ବାହାର ପଡ଼ିଆରେ ଯାଇ କାମ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଫୁଲ ପ୍ରଥମ ଦିନ ଏ କଥା ଦେଖି ଖୁବ୍ ହସିଲା । ଭାବିଲା—ଠିକ୍ ହୋଇଛି, ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ଏ ପାମରଗୁଡ଼ାକୁ ଖଲାସ ନ କରି ଏପରି ଖଟେଇ ଖଟେଇ ମାରିବା ଭଲ । ଯଦି ପଡ଼ିଆରେ ଯେତେ ରୁକ୍ଷ ଏମାନେ ବୁଢ଼ାଇଛନ୍ତି, ଏହି ଖରବର୍ଷା କାକରରେ ଏଠି ଏଣିକି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବେ । କି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ! ଏ ମନୁଷ୍ୟନାମଧାରୀ ଜ ବଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଆଉ ଏଣିକି ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ସୁବିଧା ଦିଆଯିବା ଭରିତ ନୁହେଁ । ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପଶୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ପରି ଏମାନଙ୍କୁ ବୁଢ଼ାଇ ବୁଢ଼ାଇ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ—ସାରା ଜୀବନର ସମାପ୍ତି ଏହି ପଡ଼ିଆ ଛିତରେହିଁ ହେବ ! !

ଶୀତ ଋତୁ ଆସିଲା, ଫସଲ ପାଚିଲା; ମାତ୍ର ଫସଲ ଆଦାୟ କରିବ କିଏ ? ବିଜୟଗଡ଼ ଏବେ ଖାଲି । ଯେତେ ଯିଏ ବାଳକ

ଯୁବା ଥିଲେ ସମସ୍ତେ ଯାଇ କିଏ କେଉଁଠି ଯୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।
ତେଣୁ ବରପଞ୍ଚାୟାର ପାଖଆଖି ଫସଲ ବିଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା
ହେଲା ଯେ, ଏହି ମରହଟ୍ଟା ବନ୍ଧୀମାନଙ୍କ କାମରେ ଲାଗାଇ ସବୁ
ଆଦାୟ କରାଯିବ ।

ଏହିପରି କିଛିଦିନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଫଳରେ ମହା ଗଣ୍ଡି-
ଗୋଲ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେଲା । ବନ୍ଧୀ ଥିବା ସାପଗୁଡ଼ାକ ପୁଣି ବିଷ
କାଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ । କେତେ ବିପଥଗାମିନୀ କୃଷକ ବାଳିକା
ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଲେଭନରେ ପଡ଼ି ସମାଜରେ କଳଙ୍କ-କାଳିମା
ବୋଲିଲେ । ଗାଁ ଗାଁରେ ନାନା ଅଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତେଣୁ
ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କିଛିଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦ କରାଗଲା ।

ଏ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲର ହୋମର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ
କହିଲା, ଖାଲି ମରହଟ୍ଟା ଜାତିରେ ସାପ ନାହାନ୍ତି, ଆମର ଜାତିରେ
ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ବାପଭାଇ ଯାଇ ଦୂରରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ଦେଉ-
ଥିବା ବେଳେ ଏହି ବନ୍ଧୀଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ପ୍ରେମ କରିବାର କି ଏଇ ବେଳ ?
ଛା, ଏପରି ତରୁଣୀସବୁ ପୃଥିବୀରୁ ଲେପ ହୋଇଗଲେ କ୍ଷତି କଣ ?
ପ୍ରେମ କରିବାର ବେଳ ଅଛି ଅଲଗା । ମୋର ଅଧିକାର ଥିଲେ
ଏହିଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ମୁଁ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ନ ଦେଇ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏହି ଦିନଠାରୁ ଫୁଲ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ମୁହଁ ସୁଦ୍ଧା ଚାହିଁଲା
ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି କାନରେ ହାତ ଦେଲା । କେବଳ
ବୁଢ଼ା ବାପାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ସେହି ଶହ ଗହଳିରେ ନିଜ
ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଧରି ରହିଲା ମାତ୍ର ! ନ ହେଲେ ସେଠି ରହିବାକୁ
ତାର ଭିଳେ ହେଲେ ଇଚ୍ଛା ବଳୁ ନ ଥିଲା ।

ଦିନେ ଫୁଲ ଶୁବ୍ ବଞ୍ଚି ସକାଳେ କିଏକି ଶାହାଲମାନଙ୍କରେ
ଦୂଧ ଦେବା ପାଇଁ ଦୂଧ ମାପୁଥିଲା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶାହାଲମାନଙ୍କୁ

ଦୃଢ଼ ଦେବାପାଇଁ ଭୁଲ୍ ଭୁଲ୍ ମାଠିଆ ରଖାଯାଇଥାଏ । ସବୁ ଶାହାଲର ଆଗରୁ ନିକଟ୍ ସ୍ଥଳୀ ଲୋକେ ଆସି ସେଠିନ ସେଠା ଦୃଢ଼ ମାଠିଆମାନ ଉଠାଇ ନେଇଗଲେ; ମାତ୍ର ତୃତୀୟ ଶାହାଲର ଦୃଢ଼ତକ ନେବା ପାଇଁ କିଏ ହେଲେ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟ ଯାଏଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଫୁଲ୍ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଲୋକେ ଦୃଢ଼ ନେବାପାଇଁ ଆସିଲବେଳେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଫୁଲ୍ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ତାଠାରୁ କଥା ଶୁଣିବା ଆଶାରେ କିଏ କେତେ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଫୁଲ୍ କାହାକୁ କିଛି ହେଲେ ଉତ୍ତର ଦିଏ ନାହିଁ । କିଏ କଣ ପଚାରିଲେ ହାତରେ ଠାରୁ କରି ଜିନିଷଟା ଉଠାଇ ନେବାକୁ ବତାଇ ଦିଏ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର ଏହିପରି ଘୃଣା !

ତୃତୀୟ ଶାହାଲର ଦୃଢ଼ ମାଠିଆକୁ ନେବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ଯୁବକଟି ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏ, ସମସ୍ତେ ଆସି ଫେରିଲାପରେ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ଫୁଲ୍ ସେଠିନ କିଛି ସମୟ କେବଳ ତାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ମୁହଁ ବୁଲେଇ ଗୁହାଳ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲା ବେଳକୁ ପଛରୁ ଜଣେ କିଏ କହିଲା —

“ଏ କଣ ମୁଁ ନେବା ପାଇଁ ଥୁଆ ହୋଇଛି !”

ଫୁଲ୍ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ଏହି ସ୍ଵରରେ ସେ କିଛି ଗୋଟାଏ ନୂତନତ୍ଵ ଅନୁଭବ କଲା ପରି ଜାଣି ପାରିଲା । ଏ ସ୍ଵରଟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କିଏଦିଏ ସ୍ଵର ପରି ତା କାନକୁ କଠୋର କର୍କଶ ନ ଲାଗି ବେଶ ମଧୁର କୋମଳ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ତାର ଅନ୍ତରର କେଉଁ କୋମଳ ତଳୀରେ ଯାଇ ଏହି କୋମଳ ସ୍ଵରଟି ପ୍ରତିଧ୍ଵନିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କାଳ ସେ ତାର ସ୍ଵରକୁ ଭାଇ ଅଭିମନ୍ୟୁର ସ୍ଵର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଗଲା ।

ବୁଲି ଚାହିଁଲୁ—ଜଣେ ଚରୁଣ ଅପରିଚିତ ଯବକ, ବନ୍ଧୀ-
ଶାଳାର ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା କଏଦୀ ! !

ଏହି ବନ୍ଧୀ ଯୁବକଙ୍କୁ ସେ କେବେ ହେଲେ ସେଠାରେ
ଦେଖି ନ ଥିଲା । ବୟସ ବାଇଶି ତେଇଶି, ସଲଖ ସୁନ୍ଦର କୂଶଭଦ୍ର
ତାଙ୍କର ! ମୁଖର ଗଠନଟି ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର । କେଶଗୁଚ୍ଛର ଶୋଭା
ଅତି ଚମତ୍କାର ! ପ୍ରଥମ ପଲକ ପାତରେ ଫୁଲକୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲା,
ସେହି ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଯବକ ପ୍ରାଣର ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ଉଦାର
ସରଳ କମଳାୟ କାନ୍ତି ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତାର
ସନ୍ଦେହ ହେଲା—କେବେ ଏ କଣ ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ଯୁବକ ! ଏ
କଣ ବନ୍ଧୀ ! ଏ କଣ ନର-ରକ୍ତ ଶୋଷଣ ପାଇଁ ହାତରେ ଶସ୍ତ୍ର
ଧରିଥିବା ବେଳେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଛି ……!!

କିଛି ସମୟ ନୀରବ ରହି ଫଳ ପଚାରିଲା—“କିଏ ସେ
ତୁମେ ?”

ଏ ପ୍ରଶ୍ନରେ ଯୁବକ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ଯୁବକଟି
ପ୍ରତିଦିନ ସେଠାକୁ ଦୃଢ଼ ନେବାକୁ ଆସନ୍ତି, ସେ ସକାଳୁ ରକ୍ତ
ବାନ୍ତି କରି ପଡ଼ିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଫୁଲ ବିସ୍ମୟପୂର୍ବକ ଚାହାଣିରେ ତାହିଁ ରହି ପଚାରିଲା—

“ନାଁ ତୁମର ?”

“ଦେବନାଥ ।”

“ଦେବନାଥ କଣ ?”

“ଦେବନାଥ ବାଲୁକି ଗୁଡ଼ ।”

“ତୁମେ କଣ ଏହି ଭୂତୀୟ ଶାହାଲ ବନ୍ଧୀଘରେ ଆସ ?”

“ହଁ, ଆସ ।”

ଏହା ପରେ ଫୁଲ କିଛି ସମୟ ନିବିଷ୍ଟ ଭାବରେ ତା ଆଡ଼କୁ
ଚାହିଁରହି ତାପରେ କହିଲା—

“ହଁ, ତୁମେ ନେବାପାଇଁ ଏହି ଦୁଧତଳ ଥୁଆ ହୋଇଛୁ ।”

ଯୁବକ ପଣି ଥରେ ଫୁଲର ମନ୍ଦୁକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ, କିଛି ନ କହି ମାଠିଆଟି ଉଠାଇ ଚାଲିଗଲା

ଏଣେ ଫୁଲ ଏକାପରି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ କଣ ଭାବୁଥିଲା । ତାକୁ ସେ ପଣି କଣ ପଚାରିବ ବୋଲି ଲକ୍ଷ୍ମା କଲା; ମାତ୍ର ପାରିଲା ନାହିଁ । ଯୁବକ ମାଠିଆଟି କାନ୍ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲା, ଫୁଲ ଦୂଆର ମୁହଁରେ ବୁଲି ତାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ପରେ ପଞ୍ଜିର ବାଟେ କ୍ଷଣେ ମୁଣ୍ଡ ନୂଆଇ ଦେଖିଲା, ସେ ମୁଣ୍ଡ କୁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ପାଇଁ !

ସେ ଦିନଟାଯାକ ଫୁଲର ମନମଣ୍ଡଳ ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର । ସେ କାହାକୁ ପଦେ ହେଲେ କଥା କହିଲି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ କଥା ଭାବି ଆଉ ଏକ କଥାରେ ଲାଗି ରହିଲା ପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଗଲା । ରାତିରେ ଯେତେବେଳେ ବାପା ଶୋଇବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଲାଗିଲା ଅଧ୍ୟାସ ପଢ଼ିବାକୁ ଡାକିଲେ, କହିଲା—

“ନାହିଁ ବାପା, ଆଜି ପଢ଼ି ପାରୁନା ନାହିଁ । ମୋ ମଣ୍ଡିଟା ଆଜି କମିତି ଖରାପ ଲାଗୁଛି ।”

ତାପରେ ସେ ଶୋଇବା ଘରକୁ ଯାଇ ଶେଷ ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲା । ଝରକାଟି ମେଲେଇ ଦେଇ ଦେଖିଲା, ବନ୍ଧାଶାଳାର ଶିଶର ଦେଶ କୁହେଲି ଆଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ଭିତରୁ କ୍ଷୀଣ ଶବ୍ଦ ଉଠୁଛି । ପହଞ୍ଚିବାଲା କେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଛାଡ଼ୁଛି । ତା ଦୃଢ଼ଯୁଗା ଠିକ୍ ଏହିପରି—କୁହେଲିକାଛନ୍ନ, କେତେବେଳେ ବେଦନା-ବିଦି, କେତେବେଳେ ବା ଚନ୍ଦ୍ରାର, ଦୀର୍ଘ ଶ୍ବାସରେ ଥରହର !!

ନିଜ ଭିତରେ ଏସବୁ କଥା ଦେଖି ଫଲ୍ ବେଳେ ବେଳେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ରାତି ପାହିଲା; ମାସି ତା ଆଖିକୁ ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ ।

—ପରବ—

ଫଲ୍‌ର ଉଦ୍‌ଗତ—ଯୌବନ ଦୃଢ଼ତାରେ ଏହା ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେଥିରୁ ନିଜକୁ ନିରାପଦରେ ରଖିବାପାଇଁ ସେ ଦିନରାତି ଯେତେ ସମୟ ପାରେ, ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ରହି କଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ସବୁବେଳେ ଭୟ ହେଲା, ଶକ୍ତି କାଳେ ତାର ପ୍ରାଣମନ ସବୁ ଏକାବେଳେ ଅଧିକାର କରି ତାକୁ ଉପହାସରେ ଭସାଇଦେବ !

ଏଣେ ଏ ମନ୍ୟାରେ ସୁଜନ ଶକ୍ତି ଶାଲ ଘୋର ମରହଟ୍ଟା ବଦୈଶୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଅଭିମନ୍ୟୁର ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟୁବାଞ୍ଛା ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆଣି ପଡ଼ିଆଇଲା । ଦୁର୍ଗତାର ମରହଟ୍ଟାଗଣ ପର ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କରି, ପର ସମ୍ପଦ ଛୁଟି କରି ତାଙ୍କର କୋଳର ସଙ୍ଗୀତକୁ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି, ସେ କି ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିଲେ ହେଲେ କ୍ଷମା ଦେଇ ପାରନ୍ତି ? ବହୁ ବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କର କେବଳ ହାହାକାର କରି କାନ୍ଦିଲା !

ଦିନେ ବୁଢ଼ା ଶକ୍ତି ଶାଲ ପୂର୍ବଦେଶରେ ଅତି ଅଧୀର ହୋଇ କହିଲେ—ସେ ଜାତିର ଧୂସ ହେଉ । ସେହୁ ଦୁର୍ଗତାର ଜାତିର ମନକାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଉ । ପ୍ରଭୃତି, ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକାଳରେ ତୁମର ବଳ ପଡ଼ୁ ! ଜଳସ୍ଥଳ ପବନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ

ନ ମିଳୁ । ଧୂଃ କର ପ୍ରଭୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଧୂଃ କର । ପାପକୁ ପ୍ରଣୟ ଦେବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଆଉ ଶିର ନ ଟେକନ୍ତୁ !”

ବାପା ଏ ଅଭିଶାପ ବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲବେଳେ ଫୁଲ ଆର ଘରେ ଥିଲା । ଏହା ଶୁଣି ସେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ତା ହୃଦୟର ଯକ କଥା ସେ ପାସୋର ଦେଇ ଯେତେ ପାରେ ମରୁହଟା ଜାତି ପ୍ରତି ନିଜର ଘୃଣା, ନିଜର ବିଦେଶ ବିଷ ହୃଦୟ ଭିତରେ ପୁଣି ଉଠୁଳାଇ ଦେଲା ।

ଏହି ଘଟଣା ପରେ ଦେବନାଥ ସହିତ ଫୁଲର ଯେତେବେଳେ ଦେଖା ହୁଏ, ଫୁଲ ତା ଆଡ଼କୁ ଆଉ ଚାନ୍ଦେ ନାହିଁ । ଦେବନାଥ କଥା କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସେ ତାହା ନ ଶୁଣିଲା ପରି ଆଡେଇ ହୋଇଯାଏ । କେବେ କେବେ ବା ଥରେ ଅମେ ଆଖି କୋଣରେ ଚାହିଁ ଦେଇ ପୁଣି ମୁହଁ ବୁଲେଇଦିଏ । ସେତେବେଳେ ତା ହୃଦୟ ଭିତରେ ଟିକିଏ ଦୁଃଖିତା ଦେଖା ଦିଏ ।

ମାତ୍ର ଦିନେ ସକାଳେ ଫୁଲକୁ ଦେବନାଥ କଥା କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା । ଦେବନାଥ ପ୍ରଥମେ ତାକୁ କହିଲା—

“ଶିବଶଙ୍କର ଆଉ ନାହିଁ ।”

ଫୁଲ ଟିକିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲା, ‘ଶିବଶଙ୍କର ? ସେ କିଏ ସେ ?’

“ଆଗେ ଯେଉଁ ଲେକଟି ଏଠାକୁ ଦୁଇ ପାଇ ଆସୁଥିଲା, ସେହି ହେଉଛି ଶିବଶଙ୍କର ।”

‘ସେହି ଯେଉଁ ଲେକଟି କାଶି କାଶି ତଳେ ଲେଟି ଯାଉଥିଲା ?’

“ହଁ, ସେଇ, ସେଇ । କାଲି ରାତି ପହରକୁ ସେ ମରି-ଯାଇଛି । ତାକୁ ନେଇ ଏଇ ପଡ଼ିଆ ଶେଷରେ ଏକ ବଡ଼ ଶାଳଗଛ ମୂଳେ ପୋତି ଦିଆଗଲା । ମରିବାକୁ ତାର ବୟସ ହୋଇ

ନ ଥିଲା । ମୋଟେ ବାଇଶି ବର୍ଷ; ଟୋକାଟା କହିଲେ ଚଳେ । ତା ମାଆର ସେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ମାଆ ପୁଣି ତାର ବିଧବା । ଏ ଖବର ପାଇଲେ ଆଉ ସେ ବିଧବା ମାଆ ପ୍ରାଣ ଧରି ରହିଲା ପରି ହିରୁ ନାହିଁ । ଆମର ଗାଁ ପାଖେ ତାର ଘର । କୌଣସି ଲରିଆ ଜାତିର ଲୋକ ହାତେ ମତେ ଏ ଖବର ତା ମାଆ ପାଖକୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ !”

ଏ କଥା ଶୁଣିଲା ବେଳେ ଫୁଲର କଣ୍ଠକୁ ଯେପରି କିଏ ଚିପି ଧରିଲା ! ଆଖି ଦୁଇଟା ତାର ଓଦା ହୋଇ ଆସିଲା । ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ସେ ହୃଦୟର ଭାବକୁ ଜବତ କରି ନ ଜାଣିଲା ପରି ଆଖିକୁ ପୋଛି ପକାଇ କହିଲା—“ହଁ, ରୁହେଇ ସବୁ କଥା । ଏହିପରି ତ କେତେ ମାଆ ଏ ଦେଶରେ ଏବେ ଅଛନ୍ତି । କେତେ ମାଆ ତ ଏପରି ପୁଅକୁ ହରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଛୁଡ଼ି ଡାକୁଛନ୍ତି ! ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ଏତେ ଯତ୍ନ କରି ଏତେ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟାଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦେଶର ଲୋକେ କଣ ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗିବା କଥା ନୁହେଁ ? ଏଥିରେ ଦୃଃଶ କଲେ କଣ ହେବ ?”

ଏ ଜବାବ ଶୁଣି ଦେବନାଥ ପଦେ ହେଲେ ଭୁବର ଦେଲା ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ନୀରବରେ ଚାଲିଗଲା । ସେ ଚାଲିଯିବା ପରେ ପରେ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଫୁଲ କେଜାଣି କାହିଁକି ମୁହଁ ରୁଲେଇ ତା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ମନେକଲା, ସତେ କଣ ସେ କାହାର କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ କଲା କି ? ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦେବନାଥ ପଛକୁ ମୁହଁ ରୁଲେଇ କାହାକୁ ଚାହିଁବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ସେ ଭାବୁଥିଲା, ଫୁଲ ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ଭାବରେ କଥା କାହିଁକି କହିଲା ?

ଫୁଲ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଇ ମନକୁ ମନ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ମନେ ମନେ ଅତର୍ଜିତରେ କେତେ ଭୁଲ ସେ ନ କଲ ! ଅନୁଭବ ପାପୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ନୀଳଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲ ପରି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଅନନ୍ତ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ଫୁଲ କହିଲା—“ପ୍ରଭୁ ହେ, ମତେ କ୍ଷମା ଦିଅ; କ୍ଷମା ଦିଅ । ମୁଁ ଜାଣି କର ଏ ଭୁଲ କରି ନାହିଁ ।” ତାକୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲା, ଦେବନାଥକୁ ପଛରେ ଏପରି ବୁଲି କରି ଚାହିଁବା ଦ୍ୱାରା ସତେ ଯେପରି ସେ ନରକ ଦିଗକୁ ଗତି କରିଛି; ନିଜର ନିଜେ ଧ୍ୟାନ ସାଧନ କରିଛି ଏବଂ ନିଜକୁ ନିଜେ ଘୃଣିତା ଲକ୍ଷ୍ମିତା କରି ପକାଇଛି !!

—ସୋହାଗ—

ଫୁଲ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଧ ଦହି ସାର ପ୍ରତି ଶାହାଲ ପାଇଁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଥାଏ । ବାଣ୍ଟି ସାର ଠିଆ ହେଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ କଥା ତାର ମନରୁ ପାସୋର ଯାଏ ନାହିଁ । କଥାଟି ହେଉଛି ଶିବଶଙ୍କରର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର । ସେ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ତା ଦେହ ଥରି ଉଠେ । କେତେ ତ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ଶୁଣିଛି, ନିଜ ଭାଇର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ପାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଦେବନାଥଠାରୁ ଶିବଶଙ୍କରର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ପାଇଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ତା ମନଟା କିପରି ଛଟପଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାକୁ ସେ ସେହି ରୋଗୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଆଉ ଥରେ ଦେଖି ପାରନ୍ତା କି ! ……ବିଧବା ମାଆ, ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ; ସେ ପୁଣି ତାର କୋଳର ସଙ୍ଗାଳି; ଅନ୍ଧର ଲଭୁଛି ! ! ଆହା, ମାଆ ହୋଇ ସେ କେତେ କାନ୍ଦୁ ନ ଥିବ ? ପ୍ରତିଦିନ କାମ କଲାବେଳେ ଫୁଲ ମନରେ ଏହି ଚିନ୍ତା ବରାବର ଆସି ଖେଳିଯାଏ ।

ଗୋଟାଏ ଗଭୀର ଦୃଶର ପରଦା ତା ବଦନମଣ୍ଡଳକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଏ । କେବେ କେବେ ସେ ଦୂର ତାର ଟୋପା ଭୁଲ୍ ଗଢ଼ାଇ-
ଦିଏ ମଧ୍ୟ !

ଦିନେ ଫୁଲ ମନରେ କାହିଁକି ସେ କଥାଟା ବେଶି ନାଟିଲା । ସେହି ଦୃଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରେଣୀ ମୁହଁଟା ତାର ଘନଘନ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଘରେ, ବାହାରେ, ଆପଣାର ହୃଦୟ ଛିତରେ ସେ ଛବିଟା ସେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲା । କରବ କଣ ? ସେ କି ଭୁଲୁଥିଲେ ଆସି ତାକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲୁ ? ତାର ଆଖି ଆଗରେ ସେ ଦୃଶ ମାଠିଆ ଧରି ଚାଲିଗଲା; ତାର ଆଗରେ ସେ ନୀରବରେ ଠିଆ ହୋଇ କଣ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ଫୁଲ ଭାବିଲା—“ନା, ତାକୁ ସିନା ଦେଖି ପାରବି ନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ତାର ପାଉଁଶ ମୁଠାକ ଥିବ ସେଠିକି ତ ଯାଇ ପାରବି ! ତାର ଜନନୀ ନାହିଁ ଯେ ତାପାଇଁ କାନ୍ଦେ । ହୁଏ ତ ତା ମାଆ ଏ ଖବର ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ବରଷେ ଛ ମାସ ଯିବ । କିଏ କହିବ, ସେ ପୁଅର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ପୁଅ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ପଠା-
ଯାଇ ନ ଥିବ ବୋଲି !

ନାଜର କାମପତ୍ର ସାର ସେ ଦିନେ ବାହାର ପାତୀର ପାର ହୋଇ ଆଉ ପାଖକୁ ଗଲା । ସେହି ନିକଟରେ ଚଉଦ ବର୍ଷ ତଳେ ଏକ ଶାଳଗଛ ମୂଳେ ତାର ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀଙ୍କର ଶେଷ ଚିତା ଜଳିଥିଲା । ତାହାର ତଳେ ଏତେ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ଥରେ ଚିତାଗି ଜଳି ଉଠିଲା । ସେ ଦେଖିଲା, କେଉଁ ଦୂରଗତ ଅଛି ପର ଆସି ଶିବଶଙ୍କର ସେଠାରେ ଆସନ ମାଡ଼ି ବସିଛି ! ସେ ତ ଆଉ ନାହିଁ; ଅଛି କେବଳ ତାର ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଅସ୍ଥ, ଆଉ ଗଦାଏ ପାଉଁଶ ! ସେହି ନିର୍ଜନ ଛାୟାବିହୀନ ଶାଳ

ଭୂମି ତାକୁ ବଡ଼ ଅଭୁକ୍ତ ବୋଧହେଲା । କେତେ ନୂଆ ନୂଆ ଭାବ ତା ମନ ବଚନ ଅଧିକାର କରି ବସିଲା । ବିଚାରିଲା—ମଣିଷ-ଗୁଡ଼ାକ ସତେ କେତେ ମୂର୍ଖ ! ଯଦି କରୁଛନ୍ତି, ରାଜ୍ୟ ଜିଣିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଭାଇର ରକ୍ତ ଢାଳୁଛନ୍ତି……; କିନ୍ତୁ ଶେଷକୁ ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା ! ଏହି ତ ପୁଣି ଘରୁ ଯିବାକୁ ଆସିଥିଲା !! କେତେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିବ, କେତେ କାହାକୁ ମାରିଥିବ, କେତେ କାହାର ରକ୍ତ ଢାଳିଥିବ, କେତେ ଜନନୀଙ୍କେ କନ୍ଦାଇଥିବ; କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ହେଲା କଣ ? ସେ ଗର୍ବ ଗଲା, ସେ ବାହୁର ବଳ ଗଲା; ସେ ରକ୍ତ-ସିପାସୀ ଗଲା, ହେଲା ଶେଷକୁ ପାଉଁଶ ମୁଠାଏ !…… ତାହା ପୁଣି ଏକମାତ୍ର ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀଙ୍କ ଠାରୁ ଶହ ଶହ କେ ଶ ଦୂରରେ!

ଏହିପରି ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ସେଠାରୁ ସେ ଫେରି ଆସୁଛି, ପଛରେ କାହାର ପଦ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲା । ବୁଲି ଚାହିଁଲା, ବନ୍ଧୀଶାଳାର ବଡ଼ ଦ୍ଵାକ୍ତିମ ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା । ଦ୍ଵାକ୍ତିମ ପଚାରିଲେ—“କୁଆଡ଼େ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲ କି ?”

ଫୁଲ ଟିକିଏ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲା ପରି ରହି କହିଲା—“ସେହି ମଣାଣି ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେହିଠାରେ ମୋ ମାଆ ଗୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ ।”

ଏ କଥା କହି ସାରିବା ପରେ ସେ ଯେ କି ପାପ କରିଛି, ବୁଝ ପାରିଲା । ଜଣକ ନାଁ ସ୍ମରଣ କରି ଆସି ମାଆଙ୍କ ନାଁରେ ସେ କହି ପକାଇଲା—ଏ ଦୁର୍ଲଭତା ଘଟିବ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ ସେ କଲ୍ପନା କରି ନ ଥିଲା । ଦ୍ଵାକ୍ତିମ କହିଲେ—“ଆସିଛ, ଭଲ କରିଛ । ମାତ୍ର ଏପରି ସ୍ଥାନକୁ ଆସିବା ଆଗରୁ ବାପାଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ଆସୁଥିବ । ଏକୁଟିଆ ଆସିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ନିକଟରେ ଏଠାରେ ଆଉ

ଜଣେ ଲୋକ ପୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହାତ ପାଉଁଶ ଜମ ହୋଇଛି । ତୁମେ ତାହା ଦେଖି ଭୟ କରିପାର; ବୁଝିଲ ମା !”

ଏ ସବୁ କଥା ଭିତରେ ଫୁଲକୁ କାହିଁକି କାନ୍ଦି ଲାଗିଲା, ସେ ନିଜେ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ହୃଦୟ ଭିତରର ତଳଲ ରକ୍ତ-ଗୁଡ଼ାକୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ବାଟେ ବାହାରକୁ ବାହାର କରି ଦେବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କଲା । ତା ନିଜ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିର ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିଲା, ସେଥିରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯେତେବେଳେ ସେ ନ ପାରିଲା, ବାହାରକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲା । ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ବସି ନିଜକୁ ସେ ଆଶୁଥି କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନ ! ଫୁଲ ପାଇଁ ପଥ କାହିଁ ?

ବୃଦ୍ଧ ସୂଜନ ଶହଶଲ ଏ ମଧ୍ୟରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କେତେଆଡୁ କେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି । ଦିନେ ବିଜୟ ଗଡ଼ର କେତେ ଜଣ ବେପାରୀ ଆସି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପ କରୁଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲେ ଯେ, ଚାରିଦିନ ତଳେ ତିନିଟି ବଡ଼ ନାଆରେ ପାଇକ ସେନାମାନେ ମହାନଦୀ ପାର ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ବେଳେ କେତେକ ମରତୁଟା ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଡ଼ାଇ ମାରି ଦେଇଛନ୍ତି । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ସେଠାରେ ଚାରି ଶହ ଲୋକ ଜଳ-ସମାଧିରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଆଉ ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଏ ଶବର ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ବୃଦ୍ଧ ଶହଶଲଙ୍କର ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ଘୋର ଅଭିଶାପ ଦେଲା ପରି ସେ ପାଟିକର କହିଲେ—“ଶଇତାନର ସନ୍ତାନଗଣ ଦେଶଟାକୁ ଛାରଖାର କରିଦେଲେ । ସେହି ମୃତ ଆତ୍ମାଙ୍କ କାତର ଚିତ୍କାରରେ ସେ ଜାତିର ହୃଦୟିଣି ଗଣ୍ଡି ଗଣ୍ଡି ହୋଇଯାଉ । ସେମାନେ ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରୁ ଶେଷ ହୋଇଯାନ୍ତି ।”

ଫୁଲ ପାଖରେ ଥାଇ ବାପାଙ୍କୁ କହିଲା—“ତୁନି ହୁଅ ବାପା, ତୁନି ହୁଅ । ଏପରି ହେଲେ ଦେହ ଖରାପ ହେବ । ପାପାକୁ ଶାସ୍ତି ଭଗବାନ ଦେବେ । ତୁମେ ଏପରି ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ନ ମାନିଲ ପରି ହେବ ।”

ଫୁଲ ବାପାଙ୍କୁ ଏପରି ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଲା ସତ; ମାତ୍ର ନିଜ ପାଇଁ କାହାଠାରୁ ପଦେ ହେଲେ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେ ଖାଲି ହୃଦୟ ଭିତରେ କାହାକୁ ଡାକ ପକାଇଲା—“ସାହା ହୁଅ ପ୍ରଭୁ, ସାହା ହୁଅ । ମୁଁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନାହିଁ ।” ଏ ଭାବନା ଆସିଲା ବେଳେ ଦେବନାଥର ମୁଣ୍ଡଛବି ଏବଂ ଟିବ-ଶଙ୍କରର ମଣାଣି ହାତ କା ଆଖି ଆଗରେ ନାଚିଯାଏ ।

—ସତର—

ଦିନେ ବନ୍ଦୀଶାଳାର ବଡ଼ ହାକିମ ବୃଦ୍ଧ ଶହୁଣିଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଏକ ସୁନା ପଦକ ଦେଖାଇ କହିଲେ—“ଏଇଟିକି ଗଜପତି ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଜୟ ଚିହ୍ନର ପଦକ । ତୁମର ପୁଅ ଅଂଶୁପା ହୃଦ କୁଳରେ ଅସୀମ ସାହସ ଦେଖାଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିଲେ । ତା ସାହସରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଜପତି ଏ ପଦକ ପଠାଇଅଛନ୍ତି ।”

ବୁଢ଼ା ଆଖିକୁ ଭୁଗା କାନରେ ପୋଛି କହିଲେ—“ଅଛି କ ରାଜାଯାଇଛି; ଏହାକୁ ଆଉ ଲଗାଇବ କିଏ ?”

“ହଁ ତା ସତ; ମାତ୍ର ଗଜପତି ତ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଫେରାଇ ଦେବା କଣ ଭାବିବ ?”

ଫୁଲ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ଏ କଥା ଶୁଣି କହିଲା—
 “ନା, ନା; ଫେରେଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଭାଇର ପଦକରେ
 ମୋର ଅଧିକାର ଅଛି ।”

ବୁଢ଼ା କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

ତା ଆଉ ଦିନ ଫୁଲର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ଦେଖେ କିଏ ?
 ପଦକଟାକୁ ସେ ମାଳା ସଙ୍ଗେ ଗୁନ୍ଥୁ ଛାତି ଉପରେ ପକାଇ—
 ଥାଏ । ଦୃଢ଼ ଦେଲବେଳେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେବନାଥକୁ
 ଦେଖିଲା, ତା ମୁହାମୁହଁ ଠିଆ ହୋଇ ପଦକକୁ ଟିକିଏ ଚାହିଁ
 ଦେଲା । ଦେବନାଥ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସେହି ପଦକ ବିଷୟରେ
 କଣ ପଦେ ପଚାରିବାରୁ ନିଜ ଭାଇର ବୀରତ୍ବ ବିଷୟରେ ସେ
 ଗଲ୍ଲ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦେବନାଥ ସବୁ ଶୁଣି ଶେଷରେ କହିଲା—

“ବାଃ, ତୁ ମ ଭାଇ ସତେ କେଡ଼େ ବଡ଼ ବୀର ନୁହନ୍ତି !”

ଫୁଲ ଏଥିର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଉଥିଲା; ମାତ୍ର କେଣୀ
 ସମୟ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ସିମା ଚାହିଁ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଖି ପତା
 ମୁଦି ଆଣି ନୀରବରେ କେବଳ ଠିଆ ହେଲା । ତା ମନର ସକଳ
 ସାହସ, ସକଳ ଗର୍ବ—ଯାହା କିଛି ମରୁଦୃଢ଼ା ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାକୁ
 ଠିଆ କରୁଥିଲା, ଜୁଆର ପଛେ ଭଟ୍ଟା ପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ କୁଆଡ଼େ
 ଉଠେଇଗଲା । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅସହାୟ
 ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ପ୍ରତିଦିନ କେତେ ଯୁଦ୍ଧଶବର ଆସେ । ତାହା ସବୁ ଜୟ-
 ପରାଜୟର ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା । ଥରେ ଶତ୍ରୁ ଶଲ୍ୟଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ
 ତାଙ୍କୁ ଏକ ଗଲ୍ଲ କହୁଥିବାର ଫୁଲ ଶୁଣିଲା । ସେ କହୁଥିଲେ,
 “କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ମରୁଦୃଢ଼ା ଦସ୍ୟୁ ଓ
 ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନଙ୍କର ଛିନିଦିନ କାଳ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ।

ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଜଣେ ଯବକ ପାଇକ ଦରମା ଦୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ବୀର ତାଙ୍କୁ ତଳୁ ଟେକିନେଇ ବଡ଼ ଆଦରରେ ସେବା ଶୁଣୁଛନ୍ତି କଲେ । ଶହୀଦୀତର ଜଣକ ପାଖରୁ ସେବା ପାଇ ପାଇକଟି ନବଜୀବନ ଲାଭ କଲା । ସେମାନେ ଶହୀଦୀ ଭୁଲିଯାଇ ତାକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲେ ।

ଏ ଗଳ୍ପଟି ଶୁଣି ଫୁଲର ଦୃଢ଼ଯୁ ଭିତରେ କେତେ ନବଭାବ ଜାଗିଲା । ଆଖି ଆଗରେ ଦେବନାଥ ଛବିଟି ଖେଳିଗଲା । ମନେ ମନେ ଭାବିଲା, “ସତେ କଣ ଶହୀଦୀତ ଭିତରେ ଏପରି ସବୁ ଦୟାବନ୍ତ ପରୁଷ ଅଛନ୍ତି ? ସତେ କଣ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଢ଼ଯୁରେ ସେହି ମମତା ଅଛି ?—ଯେଉଁ ଦେଶ ଭୁଟି କରିବାକୁ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି, ସେଠା ଲୋକଙ୍କୁ କଣ ସେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଭଲ ପାନ୍ତି ?” ତା ପରେ ସେ ବାପାଙ୍କ ପାଖେ ବସି ଧୀରେ ଧୀରେ ପଚାରିଲା—“ବାପା, ଆମର ଲୋକଙ୍କ ପରି ତ ଏହି ମରହଟ୍ଟା ଜାତିର ଲୋକେ ! ସବୁ ଜାତିରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ! ସେହି ଯେଉଁ ମରହଟ୍ଟାଟି ଓଡ଼ିଆ ପାଇକକୁ ବଞ୍ଚାଇଲା ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ଲୋକ ହୋଇଥିବ ।”

ତୈଅର କଥା ଶୁଣି ବୁଢ଼ା ହଠାତ୍ କିଛି ଭିତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ଓଠକୁ ଚିପି ରଖି ମନେ ମନେ ଖୁବ୍ ରାଗିଲେ । ମନକୁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତ କରି କହିଲେ—“ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର କିଏ କହିବ ସେ ଲୋକଟା କୌଣସି ପାପାଚାରୀର ବାପ ନୁହେଁ ବୋଲି ? କିଏ କହିବ ତାହାର ପାପାଚାରୀ ପୁଅମୋର ଅଛି ବୁକୁକୁ ଗଳି ନ ମାରୁଛି ବୋଲି..... ?”

ଫୁଲକୁ ବୋଧହୁଏ ଏ କଥାଟା ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ହଠାତ୍ ସେଠୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲା । ସେ ଯିବା ପଛେ ପଛେ ବୁଢ଼ା କ୍ଷୀଣସ୍ୱରରେ ଡାକ ପକାଇଲା ପରି କହିଲେ—

“କଣ ହେଲା କି ଫୁଲ ତୋର ? ତୋର ଏବେ କଣ ହେଉଛି ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ! ତୁ ଏବେ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛୁ ?”

—ଅଠର—

ଦିନେ ଫୁଲ ବନ୍ଧୀଶାଳା ଭିତରର ଗୋଟିଏ କରୁଣ କାହାଣୀ ଶୁଣି ଆସି ଛଳ ଛଳ କରି ପକାଇଲା । କୌଣସି କାରଣରୁ ଜଣେ ବନ୍ଧୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ତାର ପାଞ୍ଚକାହାଣୀ କହିଲା—“ମୁଁ ହଲ୍ଲ ଗୋଟିଏ ମଫସଲ ଗାଁର ଲୋକ । ଦରଜୀ କାମ କରି ମୁଁ ପେଟ ପୋଷେ । ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ୨୭ ବର୍ଷ, ମୁଁ ଜଣେ ଲଭିଆ ଯୁବତୀକୁ ବିଭା ହେଲି । ବର୍ଷକ ପରେ ଆମର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହେଲା । ଯାହା ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଜଗାର କରିଥିଲା, ଆମର ସୁଖଶାନ୍ତ ପାଇଁ ସବୁ ସାର ହେଲା । ଶେଷକୁ ଜବଲପୁର ସହରରେ ଗୋଟିଏ ଦରଜୀ ଦୋକାନରେ ବସିଲି । ତା ପରେ ଏ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମୋତେ ଦଲେ ଲୋକ କହୁ ପୋଛୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ । ହାତରେ ଗଣ୍ଡା ଧରି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆସିଲି ; କିନ୍ତୁ ମନ ରହୁନା ମୋର ସେହି ଘରେ । ଆଗ ଆଗ ଘରର ଭଲ ଖବର ପାଉଥିଲି । ଏବେ ଖବର ଆସିଲା, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସୀମା ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ହାତରେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଛି, ଏଇଟା ହେଲା ତାକୁ ଘୋର ଅପମାନ ! ଏବେ ସେ ଦାଣ୍ଡର ଭିତରୁ ଶୁଣୁଣୁଣୁ । ମୋର ଜଣେ ଜାତିଭାଇ ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଏହି-ପରି ଭାବରେ ବନ୍ଧୀ ଥିଲା । ସେ ହେଉଛି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀର ବିପଦର କାରଣ । ଏ ଖବର ପାଇ ମୁଁ ପାଗଳ ହୋଇଗଲି । ରାତିରେ ଆଉ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । କିପରି ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭେଟିବି, ଏ ବିପଦରୁ କିପରି

ତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବି—ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଲିଯିବାକୁ ବିଚାରିଥିଲି;
ଆଉ କିଛି ନହେଁ !”

ଏହି କାହାଣୀ ଶୁଣି ଫୁଲ ଆଖିରୁ ଦୁଇ ଧାର ଛୁଇଁ ବୋହି
ପଡ଼ିଲା । ଆଉ କିଛି ସମୟ ଯାଇଥିଲେ, ସେ ଭୋ କରି କାନ୍ଦି ଉଠି—
ଥାନ୍ତା ! ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ସେ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତରେ ଘରକୁ ଚାଲି
ଆସିଲା ।

ଏହା ଫୁଲରୁ କିଏ କେବେ ଯେବେ ଶହୁଣଲଙ୍କ ପାଖେ
ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ବିଜୟ-କାହାଣୀ କହି ବସେ, ଫୁଲକୁ ତାହା ନିତାନ୍ତ
ଶରପ ବୋଧହୁଏ । ବାପା ଯେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶରପ
ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି, ଫୁଲ ସେଥିରେ ବାଧା ଦେଲା
ପରି ଭାବ ଦେଖାଏ । ଏ କଥା ବାପା ତାର ବୁଝି ଯେ ନ ପାରନ୍ତି,
ତା ନହେ ।

ଫୁଲ ଏତେକି ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ମନରେ କି ଭାବନା
ପୋଷି ସେହି ବନ୍ଧୀଶାଳା ଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇ କିଛି ସମୟ ଠିଆ
ହୁଏ । ଗୁଡ଼ିରେ ଯେତେବେଳେ ଶୋଇବାକୁ ଯାଏ, ଝରକା
ଫିଟାଇ ସେହି ଘନ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ବନ୍ଧୀଶାଳା ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ
ବୁଲେ । ଦେଖେ, ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧକାରମୟ ! ତାହାର ଭିତରେ
କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ପଶୁଙ୍କ ପରି ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।
ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବିଚାର ଦରଜୀଟି ତାର ପିଲଙ୍କ କଥା ଭାବି
କି ଦୁଃଖରେ ସଜୁଛି ! ସେତିକି ବେଳେ ତା ହୃଦୟରେ ଦୟାର
ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ । ଭାବେ, ସେହି ଦରଜୀ ବିଚାରଟି କିପରି ଜେଲରୁ
ଶୁଣି ଚାଲିଯାନ୍ତା କି ! ତାକୁ ଦେଖିଲେ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ କେତେ ଖୁସି
ନ ହୁଅନ୍ତା—ଏ କଥା ଭାବିଲା ବେଳେ, ତା ହୃଦୟରୁ ମରହଟ୍ଟା-
ବିଦେଶ କୁଆଡ଼େ ଲେପ ହୋଇଯାଏ ।

ଏହା ଭିତରେ ବନ୍ଧୀ ଦେବନାଥର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଭୂତୀୟ ଶାହାଲରେ ଥିବା କଏଦୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେ ହୋଇଛି ଜମାଦାର । ତା କଥା ମାନ ସମସ୍ତେ ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତାକୁ ଅସ୍ତ୍ରକାର ମିଳିଛି, ସେ ଅବାଧରେ ତା ଭିତରେ ବୁଲି ପାରିବ; ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଥା କହି ପାରିବ; ଭିତର ପାଖ ବାଡ଼ ବାହାରକୁ ଯାଇ ପାରିବ ।

ଏହି କେତେ ଦିନ ଭିତରେ ଦେବନାଥ ଆଉ ଫୁଲ ଭିତରେ ବହୁତ ଦେଖା-ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲଣି । କିନ୍ତୁ କିଏ କାହାକୁ କଥା କହି ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ଦେବନାଥ ଫୁଲର ଗାଈ-ଗୁହାଳ ପାଖକୁ ଆସି ଦ୍ଵାଦରେ ଗୋଟିଏ କି ଜିନିଷ ଓହ୍ଲାଇ ପଚାରିଲା “ଏ ଜିନିଷଟାକୁ ତୁମେ ଜାଣ ?”

ସେଟି ହେଉଛି ଅଭିମନ୍ୟୁ ବେକରେ ଥିବା ତା ପିଲଦିନର ସୁନାପଦକ ।

ଫୁଲ ଖୁବ୍ ବୀଢ଼ ଭାବରେ ପଚାରିଲା, “ତୁମେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପାଇଲ କେଉଁଠୁ ?”

ଦେବନାଥ କହିଲା, “ମୋର ଜଣେ ସାଥୀ ମୋତେ ଏହା ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି ।”

“ସେ ବା ପାଇଲେ କିପରି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ?”

ଦେବନାଥ କଥାଟି କହିଲା—“ଅଂଶୁପା ହୃଦୟକୁଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଯୁବକ ବନ୍ଧୁ ଦେଖିଲେ, କିଏ ଜଣେ ଆହତ ବୀର ତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କିଛି ସମୟ ପରେ ସେହିଠାରେ ସେ ନିଜେ ଆହତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଦୁହେଁଙ୍କ ଉପରେ କେତେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଚାଲିଲା । ଚେତା ହରାଇ ପଡ଼ିଥିଲା ବେଳେ ସେମାନେ ତାହା କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେତେ

ବେଳେ ଚେତା ହେଲା, ଦେଖିଲେ—ସୁଦ୍ଧ ସରୁଛୁ ! ତାଙ୍କ ବନ୍ଧ ବଳ ପାଇ ଉଠିଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଆହତ ବୀରଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଶୋଚନୀୟ ହେଲା । ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣବାୟୁ ଉଡ଼ିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜ ଗଳାରୁ ପଦକଟି କାଢ଼ି ସେ ଏହି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ । କହିଲେ ‘ବିଜୟ ଗଡ଼ ନି କଟରେ ତୁମକୁ କେତେବେଳେ ଯଦି ସୁଦ୍ଧା କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ଦୟା କରି, କାହାକୁ ସୁଜନ ଶହ ଶହଙ୍କ କଥା ପଚାରିବ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର ବାପା ।’ ଏହି ଯେଉଁ ଶେଷ ଦଳକ ସୈନ୍ୟ ବନ୍ଧୀଶାଳାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧ ଆସିଥିଲେ । ପଦକଟି ସେହି ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇଛନ୍ତି ।”

ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଫୁଲ ଆଖିକୁ ଆଉ ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ: ଶେଯରେ ଖାଲି ଛିଟପଟ ହେଲା । ବାହାରକୁ ବନ୍ଧୀଶାଳା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁବାକୁ ତାକୁ ଭୟ ଲାଗିଲା । ଭୟରେ ସେ ଝରକା ଦୁଆର କିଲି ଦେଲା । ତାର ବାପା ସେ ଦିନ ମରୁହଟା ସୈନିକର ଦୟା କଥା ଶୁଣି କଣ କହିଥିଲେ, ତାର ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଏତେବେଳେ ଭାଇର ପଦକଟି ନେଇ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ତାର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ନିଜ ବାକ୍ସ ଭିତରେ ନେଇ ସେ ତାହାକୁ ଛୁଟାଇ ରଖିଲା ।

ଫୁଲ ମନରେ କେତେବେଳେ କି ଭାବନା ଜାଗ୍ରତ ହେଲା, ସେ କଥା ଫୁଲ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଏ ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ଦେବନାଥଙ୍କ ଚାହିଁ ସେ ଯେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି, ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଭାଇର ପଦକଟା ତା ପ୍ରତି ଏକ ଗୁରୁ ଭୟାନା ପରି ମନେ ହେଲା । ଏପରି କି, ବେଳେ ବେଳେ ସେ ତାକୁ ଚାହିଁବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାବିଲା—“କାହିଁକି ?

ଦୋଷ ବା ଏଥିରେ କଣ ? ରଣ-ପ୍ରାନ୍ତରରେ ସେହି ଯେଉଁ
ଦୁଇଟି ଯୁବକ ପାଖେ ପାଖେ ମୁରୁଗନ୍ଧ୍ୟାରେ ଶୋଇଥିଲେ,
ତା ଭିତରୁ ଜଣେ ଭାବୁଥିଲା, ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ତା ବାପା-ଭଉଣୀଙ୍କ
କଥା ଓ ଆଉ ଜଣେ ଭାବୁଥିଲା, ମରହଟ୍ଟା ଦେଶରେ ତାର ମାଉ
କଥା । ସେ ଦୁହେଁ କି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ପାରିବେ
ନାହିଁ ? ପାଖେ ପାଖେ ଶୋଇ ସେମାନେ ତ ଯୁଦ୍ଧକଥା ବିଚାରୁ ନ
ଥିଲେ ! ଯୁଦ୍ଧରେ ସିନା ସ୍ୱେଦ, ଦୟା, ମମତା ନାହିଁ; ସେତେ-
ବେଳେ ସିନା ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶତ୍ରୁ ରୂପେ ଦେଖୁଛି; କିନ୍ତୁ
ଯେତେବେଳେ ଏ ସଂସାରରୁ ଅପର ସଂସାରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଦୁଇଟି
ଯାନ୍ତ୍ରୀ ଏକାବେଳେକେ ସଜବାଜ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ
ସେ ଦୁହେଁ ପଥକ-ବନ୍ଧୁ, ଯାନ୍ତ୍ରୀବନ୍ଧୁ ନ ହେବେ କାହିଁକି ?
ବନ୍ଧୁଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ମୁଁ; ତେଣୁ ଜଣେ ମରହଟ୍ଟା ବିଷୟରେ ମୋର
ସ୍ୱେଦମମତା ଆସିଲେ ସେଥିପାଇଁ ଅପରାଧିନୀ ହେବ ବା
କାହିଁକି ?”

—ଉଣେଇଶ—

ଫୁଲ ବୁଝିଲେ, ଦିନକୁ ଦିନ ତା ମନରେ ଯେ ଭାବାନ୍ତର
ଆସୁଛି, ତାର ପରିଶ୍ରମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ ହୋଇ ଉଠିବ । ମନ
ତାର ଦେବନାଥ କଥା ଭାବିବାରେ ବରାବର ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲା !
ଗୁଡିରେ ଶୋଇଲେ ସେହି ଚିନ୍ତା, ସକାଳୁ ଉଠିଲେ ସେହି
ଭାବନା । ସେ ବେଳେ ବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତ ବିକ୍ରତ ଭାବରେ ମନକୁ
ମନ ପତାରେ—“ଏଥିରୁ କି ଫଳ ଫଳିବ !” ବେଶି ସମୟ ସେ
କିଛି ଭାବିପାରେ ନାହିଁ । ଲଜ୍ଜା ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ବୁଝିଯାଏ ।

କଣ୍ଠରୁ କହେ ତାର ବାଗ୍‌ବରଣା ବନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ଅରେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ବୁଲି ଆସିଥିଲେ । ଦେଶର ସୁଖକଥା ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଗଳ୍ପ କହି ବସିଲେ । ଦିନେ ଦିପଦ୍ରେ ଖୋରା ଗଡ଼ ପାଖ ଦୁଇ ବାରି ଗଣ୍ଡ ଗାଁରେ ବଗିଚା ପରି ନିଃସହାୟ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ପରିବା କାଟିଲ ପରି କାଟି ପକାଇ ଦେଲେ । ଭୟଙ୍କର ଖରାବେଳ ! ଗାଁର ଏ ମୁଣ୍ଡ ସେ ମଣ୍ଡ ଜଗି ରହୁ ନାଆଁ ଲଗାଇଦେଲେ । ଆକାଶକୁ ଭେଦ କରି ନାଆଁ ଜଳି ଉଠିଲା । ପ୍ରାଣବିକଳରେ ଯେ ଘରୁ ତାଲି ଆସିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇ ସେ ନାଆଁକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗଛରେ ପିଟି ମାର ପକାଇଲେ । ଗର୍ଭିଣୀର ପେଟ ଚିରି ପିଲା କାତ ଦେଲେ । ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କୁ ଢଳେ ପଥର-ଚାଞ୍ଚିଦ୍ୱାରା ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧି ଶୁଆଇ ଦେଲେ ।

ଏହି ଗଳ୍ପ ସତ ହୋଇପାରେ ବା ଉତ୍ତା-ଶବର ହୋଇ-ପାରେ; ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧ ସୁଜନ ଶହଶଲଙ୍କୁ ଏହା ବକ୍ରପାତ ପରି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଫୁଲ ଦେଖିଲା, ବାପା ତାର ଉତ୍ତେଜନାରେ ବରୁଣା ପତ୍ର ପରି ଥରୁଛନ୍ତି; ଆଖି ରଙ୍ଗ ପଡ଼ିଯାଇଛି ! ଥର ଥର ଉଠି-ବାକା ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଉଠିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ କେବଳ ଅଭିଶାପର ବାଣୀ ବାହାରୁଛି । ସେ କହୁଛନ୍ତି—“ଏ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ବାଳକ ହତ୍ୟା କରିଥିବା ଫଳରେ ସେ ଦେଶର ଶତ ଶତ ବାଳକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ହେବ । ଗଜପତି ଏହା ବୁଝନ୍ତି ।”

ବାପାଙ୍କର ଏ ଅଭିଶାପ ବାଣୀ ଶୁଣି ଫୁଲ ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । କହିଲା—“ବାପା, ଆମ ଦେଶର ପିଲାଏ ତ ମଲେ; ଶୁଣ ରାଜ ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କୁ ମାଇଲେ କଣ ଏମାନେ ଜାଣି

ଫେର ଆସିବେ ? ପିଲାଙ୍କର ବା କି ଦୋଷ ? ସେମାନେ ତ ହେଲେ ଶାନ୍ତ ନିରାହୁ ଶିଶୁ !”

ଏ ଯୁକ୍ତି ଶୁଣି ସୁଜନଙ୍କର ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡ ଥରିଲା । କଟମଟ କରି ଫୁଲ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—

“ଶାନ୍ତ ! ନିରାହୁ ! ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ଶାନ୍ତ ନିରାହୁ ହୋଇ ରହିବେ ନାହିଁ, ଫୁଲ ! ବଢ଼ି କରି ସେମାନେ ଠିକ୍ ସେମାନଙ୍କ ବାପମାନଙ୍କ ପରି ନିଷ୍ଠୁର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହେବେ । ଯେଉଁ ଗଛର ମଞ୍ଜି, ଗଜା ହୋଇ ତାହା ଠିକ୍ ସେହି ଗଛ ପରି ହେବ; ଠିକ୍ ସେହିପରି ଫୁଲ ଫୁଟିବ, ସେହିପରି ଫଳ ଫଳିବ ! ଅସୁର ପୁଅ କଣ ଅସୁର ନ ହୋଇ ଦେବତା ହେବ ? ହେଲେ, ତାହା କେତେ ଦୂଜାରରେ ଜଣେ ବା ହେବା ସମ୍ଭାବନା । ତେଣୁ ମୋ ମତରେ କୁରୁବଂଶ ଧ୍ୟୁସ ହେଲା ପରି ସେଗୁଡ଼ାକ ଧ୍ୟୁସ ହେଲେ ଜଗତରେ ଶାନ୍ତ ବିରାଜିବ । ନାରୀ ଆଉ କାହିଁବେ ନାହିଁ; ପୁରୁଷୀନା ଆଉ ଭୁବ୍‌ କାଳିବେ ନାହିଁ ।”

“ବାପା, ବାପା, ତୁନି ହୁଅ; ଏମିତି ଗୁଡ଼ାଏ କଣ କହୁଛ ?”

“କାହିଁକି କହିବି ନାହିଁ ? ତୁ ଯେ ଏହା ଭିତରେ ବଦଳି ଯାଇଛୁ, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁଛି; ମାତ୍ର କାରଣ କିଛି ଜାଣିପାରୁ ନାହିଁ । ତୋ ଭାଇକି ଯେ ମାଇଲେ, ସେ କି ତୋର ଦୟାର ପାତ୍ର ହେଲେ, ଫୁଲ ?”

ବାପାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲର ବୁକୁ ଭିତରେ କଣ୍ଟା ବାଡ଼େଇଲା ପରି ଲାଗିଲା । ମନେ ମନେ ଲଜ, ଅପମାନ ଓ ଘୃଣାରେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦେଇ ଆଉ ଘରକୁ ସେ ପଶିଗଲା ଭାବିଲା, “ଶେଷରେ କଣ ତାହାହେଲେ ଧର ପଞ୍ଜିବ ? ଦେଖୁଛି, ମୁଁ ତ ଏବେ ମୋ ନିଜ ପାଖରୁ ବରାବର ଦୂରରେ ରହୁଛି । କରବ କଣ ?” ବିଚାର ବିଚାର ସେ ଆପଣା ବୁକୁକୁ ଗପି ଧରି ମୁହଁକୁ ପୋତି ବସି ରହିଲା !

ଆଖି ବୁଜିଲ; ତାରିଆଡ଼ ତାକୁ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଗଲା ! ସେହି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ କୌଣସି ଏକ ଛଦ୍ମ ଫଟି ଆଲୋକ ଦେଖାଯାଉଛି । ସେହି ଆଲୋକ ଭିତରେ ଦେବନାଥ ତାର ଚରୁଣ ମୁହଁଟିକୁ କାଢ଼ି ଦେଇ ତାରି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ସେ ଥର ଯାଇ ଆଖି ଫଟାଇ ଦେଲା—ପରିଷ୍କାର ଆଲୋକ !

ଠିକ୍ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାତୃ-ବାସଲ୍ୟରେ ତାର ପ୍ରାଣ ପୁରୁ ଉଠିଲା । ସେ ବୁଝିଲା, ତା ବାପା ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତାହା ଠିକ୍ । ଯେଉଁମାନେ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷସ ଅଂଶର; ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଫୁଲ ଯେତେବେଳେ ଭୂତୀୟ ଶାହାଲ ବାଟେ ଗୁହାଳ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥିଲା, ଦେବନାଥ ସହୃଦ ଦୂଠାବ୍ ବାଟରେ ଦେଖା ହେଲା । ତାକୁ ସେ ଚାହିଁ ନ ଚାହିଁଲ ଧରି ମୁହଁ ଆଡ଼େଇ ଦେଲା । କଥା ପଦେ କହିବା ପାଇଁ ବା ପଦେ ତା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ସୂଚା କଲା ନାହିଁ । ଦେବନାଥ ଦୂଠାବ୍ ତାକୁ ପଚାରିଲା—

“ଏଇ ଅଳ୍ପଦିନ ତଳେ ଖୋରୁଆ ଗଡ଼ ପାଖେ ଯେଉଁ ଗୋଲମାଲ ହୋଇଛି, ଶୁଣିଥିବ ତ ?”

ଫୁଲ ସେହିପରି ମୁହଁକୁ ବୁଲେଇ ଭରି ଦେଲା—

“ହଁ, ଶୁଣିଛି ନିଶ୍ଚୟ ।”

‘ଆମରି ଜାତିର ଲୋକେ ଏପରି କରିଥିବାର ଶୁଣି ମୋ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ହୋଇ ଯାଉଛି । ଭୁଗବାନ କେତେ ଦିନ ଯେ ଏପରି ନାଟ ଲଗାଇବେ, ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ !”

ଫୁଲ କହିଲା—“ଏ କଥା ଶୁଣି ପଶୁର ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ହୋଇଯିବ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଦେଶର ଲୋକେ କରିବେ । ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ, ଗହ୍ୱ ଗହ୍ୱ ମରହଟ୍ଟା ହଣା-କାହାଣୀ ଏହିପରି ଦିନେ ଶୁଣାଯିବ ।”

ଏ କଥା କହିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ଦୃଢ଼ସ୍ୱରେ ବାପାଙ୍କର କେତେ ପଦ କଥା ଶେଲୁଥିଲା । ଦେବନାଥ ତାକୁ ଆଉ କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ଫୁଲ ତାହା ଆଦୌ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲ ନାହିଁ; ମୁହଁ ଟେକି ଦୂରର ସହିତ ଚାଲିଗଲା ।

—ବୋଧିଏ—

ସପ୍ତାହେ କଟିଗଲା ।

ଫୁଲ ଦେବନାଥକୁ ଆଉ ଆଗ ପରି ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଗର୍ ସମ୍ଭବ, ଦେବନାଥ ଫୁଲ ପାଖରୁ ନିଜକୁ ଦୂର କରି ରଖିବାପାଇଁ ବନ୍ଧୀଶାଳା ଭିତରେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ସେ ଯେପରି ଭିତର ବାହାର ସବୁଆଡ଼େ ଯାଇ ପାରିବା ସୂଚନା ପାଉଥିଲା, ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ସେଠି ପ୍ରତିଦିନ ଫୁଲ ସହିତ ଦେଖା କରି ପାରୁଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର ଜାଣି ଜାଣି ତାହା କଲ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ଫୁଲ ମନରେ ପଣି ଭାବାନ୍ତର ପହଞ୍ଚିଲା । ଦେବନାଥକୁ ସେପରି ନିଷ୍ଠୁରୁଆ କରି କହି ଆସିବା ପରେ ଘରେ ଖଟରେ ପଡ଼ି ନାନା କଥା ସେ କିତାରିଲା । ତାକୁ ଘରଦ୍ୱାର, ବଣ ପର୍ବତ କିଛି ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଭାବିଲା—ଏ ତ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି । ଯୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଦୁଶମନ୍ତ ଚାଲିବା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ । ଖଣ୍ଡା ଦୁଇଆର ଧରି ଧାଇଁଲେ ବେଳେ, ଜୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣପଣେ ଲାଗିଲେ ବେଳେ କିଏ କାହା ପ୍ରାଣକୁ କିପରି ବା ଅପେକ୍ଷା କରିବ ? କେବେ କି ଏପରି ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି ? ଚକ୍ର ନ ଗୋହିଁ, ମଣିଷ ଦୁଶା ନ ଯାଇ, କିଏ ଭଲ ସଂସାରରେ କେଉଁଠି ଯୁଦ୍ଧ କରିଛି ? ବାପା କହୁଥିଲେ,

ସୁଦ୍ଧ ଦେଲେ ଲୋକ ମରିବା ନିଶ୍ଚୟ । ପୁରାଣରେ ତ ସେଇ କଥା
ଅଛି; ବାପା ତ ସେହି କଥା କହୁଛନ୍ତି । ତାହା ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧରେ
ଆମ ଲୋକ ମଲେ ବୋଲି ଦେବନାଥ ଉପରେ ମୁଁ ରାଗ ଦେଲେ
କଣ ଦେବ ? ତାକୁ ଏପରି କହି ତାଲି ଆସିବା ଦ୍ଵାରା ମତେ ସେ
କଣ ବୋଲି ମନେ କରି ନ ଥିବ !”

ଦେବନାଥ ଆଉ ଆସିଲା ନାହିଁ; ଫୁଲ ଆଉ ତାକୁ ଦେଖି-
ବାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଦଶହରା ପାଖେଇ ଆସିଲା । ଏ
ଦେଉଳ ବରପଞ୍ଚାୟତରେ ସୈନ୍ୟ ରହବାରେ ଭୂତୀୟ ଦଶହରା ।
ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଦୁଇଟି ଦଶହରା ଯାଇଛି; ମାତ୍ର
ସେ ସବୁ ଦଶହରାରେ ଫୁଲ ଯାହା ଥିଲା ଏ ଦଶହରା ବେଳକୁ ସେ
ବହୁତ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଯାହାଙ୍କ ମୁହଁ ତାହା ବ ନାହିଁ ବୋଲି
ବାପାଙ୍କ ଆଗରେ ଡିଏ ଧରି କହିଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁ ତାହା ଛୁ ।
ଖାଲି ଭୁଲ୍ଲା ଆଖିରେ ତାହା ନାହିଁ, ତାହା ତାହା ବେଳେ ବେଳେ
ପରମ ଭୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରୁଛି । ଯାହାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ସେ
ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା କରି ନ ଥିଲା, ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ସେ ସେହିମାନଙ୍କ
ମୁହଁରୁ ପଦେ ଶୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ଗୀତମୁଗ୍ଧା ବନ୍ୟାହରିଣୀ ପରି
କଣ ଭାବି ଠିଆ ହୋଇ ରହୁଛି । ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ନିଜେ ମୁହଁ
ଫିଟେଇ କଥା ମଧ୍ୟ କହୁଛି ! ଏ ଦଶହରା ବେଳକୁ ନିଜର ଏହି
ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସେ କମ୍ ବିସ୍ମିତ ହେଲା ନାହିଁ । ତାର ସକଳ
ଗର୍ବ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇଗଲା । ମୌନବତୀ ହୋଇ ସବୁବେଳେ
ସେ କଣ ଭାବିବାରେ ଲାଗିଲା । ଶରତ୍ ଆସିଲା; ଗିରିବନ ହସିଲେ ।
ଆକାଶ ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଗଲା ; ବନଭୂମିର ଶୁଭ୍ର ଶୋଭା
ଜଡ଼ ହୃଦୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଜୀବନ ଖେଳାଇଦେଲା । ଆକାଶରେ
ତାରକାମାଳ ହସିଲେ; ବନେ ବନେ ମନ୍ଦ ମଧୁର କଲରେଳ

ଶୁଣାଗଲା । ବହୁ ବର୍ଷର ପୁରୁଷନ ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ସତେ ସେପରି ନବଜୀବନର ସଞ୍ଚାର ହେଲା !

ଏହିପରି ସମୟରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଫୁଲ ଭାଗବତ ପଢ଼ିଲା । ବାପା ତାର ପଚାରିଲେ—

“କହ ମା, ଏବେ କେତେ ଦିନ ହେଲା ତୋ ମୁହଁରେ ମୁଁ କିଆ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁ ନାହିଁ ? ଇମିତି କିଆଁ ଆନମନା ହୋଇ ସବୁବେଳେ ତୁ ବସୁଛୁ ?”

ଏ କଥା ପଚାରି ରୁଦ୍ଧା କେବଳ ଉପରକୁ ମୁହଁ କରି ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଫୁଲ କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅପରାଧିନୀ ପରି ସେ ବାପାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବାଲୁ ବାଲୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ତା ଆଖି ଆଗରେ ବେଳେ ବେଳେ ଦେବନାଥର ମୁହଁଟି ଦେଖାଗଲା ।

ରୁଦ୍ଧା କଣ ଭାବୁ ଭାବୁ କେତେବେଳେ ଆଖିପତା ମୁଦି ହୋଇଗଲା । ସେ ସ୍ବପ୍ନରାଜ୍ୟରେ ରହି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଫୁଲ ଏଣେ ଜାଣିତ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଲା ପରି ଆଖି ଫିଟେଇ କେବଳ ବସି ରହିଲା । ରାତି ପ୍ରାୟ ପହରେ ହେବ ; ଆକାଶ-ପୃଥିବୀ ରୂପାର ସ୍ରୋତରେ ଗାଧୋଇଲା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି ! ଫୁଲ ଭାବୁଛି, ପ୍ରକୃତିର ଏ ପବନ ଶୋଭାରାଶି ଭିତରେ ମଣିଷ ପଣି ମଣିଷକୁ ବନ୍ଦୀ କରୁଛି ! ଏ ରୁଦ୍ଧା ମଣିଷକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଲା କିଏ ?

ହଠାତ୍ ତା ମନରେ ଏକ ଗିଆଲ୍ ଆସି ଲୁଟିଲା । କି ଏକ କଲ୍ପନା-ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଭାସିଲା । ଜଣା ପଡ଼ିଲା, ସେ ଦେବ-ନାଥ ସହିତ ସ୍ବର୍ଗର ପରା ପରି କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ି ଚାଲୁଛି । ସେଠି ବନ୍ଧାଶାଳାର ପହରାବାଲା ନାହାନ୍ତି; ସେଠି ବିରପଞ୍ଚିଆର ସୁଜନ ଶହ ଶହ ନାହାନ୍ତି; ସେଠି କେବଳ ଅନନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାଲେଖ, ଅପୁବ ପକ୍ଷିସଞ୍ଚିତ, ଅଶ୍ରୁତ କୋଳାହଳ ! ତାହାର ଭିତରେ ସେ ଦୁଇଟି

ପ୍ରାଣୀ ପରମ ଆମୋଦରେ ପରସ୍ପରକୁ ଚାହିଁ ପରମ ଚୂଷି ଲଭ କରୁଛନ୍ତି !

— ଏକୋଇଶ —

ଫୁଲ ଯାଇ ଖଟରେ ଶୋଇଲା । ଝରକା ଫଟାଇ ବାହାରକୁ ଦେଖିଲା—କେବଳ ଏକ ବିରାଟ ବନ୍ଧୀଶାଳା ତାକୁ ଦେଖାଗଲା । ସେହି ବନ୍ଧୀଶାଳା ଭିତରେ ଜଣେ ମାନ୍ୟ ବନ୍ଧୀଙ୍କ ସେ ଚିହ୍ନିଲା । ସେ ହେଉଛି ଦେବନାଥ !

ନୀବକ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଜଗତ—ତରୁଲତାର ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପତ୍ର ହୁଏ ନ ଥିଲା । କେବଳ ମଝିରେ ମଝିରେ କେବେ କିପରି କୁକୁର-ଟାଏ ଭୁଲି ଉଠି ସେହି ବନରାଜ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ଚମକ ଆଣୁଥିଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସିଠାରେ ସ୍ଵରାଶବଦ ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଏ ପାଖେ ଆଗରେ ବନ୍ଧୀଶାଳାରେ ସମସ୍ତେ ନିଦ୍ରାମଗ; ତେଣେ ସେ ପାଖେ ବୃଦ୍ଧ ଶହଶଲ ଗଭୀର ସ୍ଵପ୍ନରେ ଅଛୁଡ଼ୁଛୁ ! କେବଳ ତା ଭିତରେ ଫୁଲ ଏକାକିନୀ ଚାହିଁ ରହି ମାନସ-ପଟରେ କେତେ କଣ ବିଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତା ଆଜି ଯାଉଛି ! ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଭାଇ ଅଭିମନ୍ୟୁର କଥା; ତା ପରେ ମାନସ-ରାଜ୍ୟରେ କ୍ଷୀଣ ଭାବରେ ଦେବନାଥର କ୍ଷୀଣଛାୟାଟାଏ ଚକାମେଘର ଛାଇ ପରି ପଡ଼ି ଯାଉଛି ! ଭାଇର ପଦକ କଥାଟା ମନ ଭିତରେ ନାଠୁଛି ! ସେତେବେଳେ ତା ଦେହର ରୋମ ଟାଙ୍କୁର ଉଠୁଛି !

ଏହିପରି ସମୟରେ ଦୂରରେ କାହାର କଣ୍ଠସ୍ଵର ଶୁଣାଗଲା; ହିମେ ସେ ସ୍ଵର ନିକଟରୁ ନିକଟତର ହେଲା । ଭାବିଲା, ଏ କିଏ ? ନିଶ୍ଚୟ ତାର ଘର ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛି ! କିନ୍ତୁ ସମୟ ପରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ

ଚନ୍ଦ୍ରାଲେକରେ ଦେଖାଗଲା ଏକ ଛାୟା .. ମନୁଷ୍ୟର ଛାୟା .. ! ସେ
ବି ତାକୁ ଚିହ୍ନିଲା ! ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଅଧୀର ହୋଇ-
ପଡ଼ିଲା । ତା ପରେ ଦୁଆରଟା ଫିଟାଇ ଦେଇ ମକ ପରି ଠିଆ ହେଲା ।

ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଦେବନାଥ ଠିଆ ! ଘରେ ଜଳୁଥିବା କ୍ଷୀଣ
ଆଲେକରେଣା ଯାଇ ତା ମୁହଁ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଆଲେକ
ଭିତରେ ତାକୁ ଦେଖି ଫୁଲର ସବୁଜ ଶରୀର ପାଇଁ ଅସ୍ତଗତ ।
ଦେଖିଲା, ତାର ମୁହଁର ପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇ ଯାଇଛି ।
କଣ କଥା ଦିପଦ କାହାକୁ କହିବା ଅପେକ୍ଷାରେ ତାର ବିକଳ
ମଳିନ ଓଷ୍ଠ ଘନ ଘନ ଅଛି ଉଠୁଛି ! ମୁହଁଟା ନିଜର ପାଣ୍ଡୁର !
ସତେ ବା ବହୁଦିନ ହେଲା ସେ ଦେହରୁ ଚାନ୍ଦି ସରି ଏ ଅବସ୍ଥାକୁ
ଆସିଛି ! କାହିଁକି ଆଖିରେ ବୋଧହୁଏ ଛୁଇଁ ନାହିଁ; ହସିବାକୁ
ହୃଦୟରେ ବୋଧହୁଏ ରସ ନାହିଁ ! ଆଗରେ ଫୁଲକୁ ଦେଖିବା
ମାତ୍ରେ ସେ ପଚାରିଲା—

“ଏ ଘର ଭିତରକୁ କଣ ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି ?”

ସେ ଆଶା କରିଥିଲା, ଫୁଲ ତାକୁ ଚାହିଁ ମୁହଁ ବୁଲେଇ
ଦେବ କିମ୍ବା ଶହ ମରୁହଟା ଜାତିର ଲୋକ ମନେ କରି ଘୃଣାରେ
ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିବ । ସେତେବେଳେ ତା ଅବସ୍ଥା କଣ ନ ହେବ !
କିନ୍ତୁ ତା ଭାବନାର ଓଲଟା ହେଲା । ଫଳ ସ୍ତମ୍ଭ ଶୁଣି ଉତ୍ତର
ଦେଲା—“ନିଶ୍ଚୟ ଆସି ପାରିବ ! ଆସ ।”

ଦେବନାଥ ଫୁଲକୁ କେବେ ସେପରି ଭାବରେ କିଛି ପଚାରି
ନ ଥିଲା । ଅନୁମତି ପାଇ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା । ଏହା ପୂର୍ବରୁ
ସେ କେବେ ସେ ଘରେ ପାଦ ପକାଇ ନ ଥିଲା । ତା ପାଦ ସେଠି
ପଡ଼ିବ ବୋଲି ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୂଚା ବିଚାରି ନ ଥିଲା । ଘର ଭିତରକୁ
ଯାଇ ଠାଏ ଆଉଜିଲା ପରି ଠିଆ ହୋଇ ବାହାଁବାହୁ ଚାହିଁଲା । ଫୁଲ

ନିତାନ୍ତ ଉତ୍ସୁକ ନେତ୍ରରେ କଣ କଥା ଶୁଣିବ ବୋଲି ଚାହିଁଛି । ସେ ନିଜର ଗର୍ଭୀର ଭାବକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ରହି ରହି କହିଲା —

“ଶୁଣିବ ତୁମେ ମୋ ଘର କଥା ?”

“ତୁମ ଘର ?”

“ହଁ, ମୋର ଘର ! ମୋ ଘର ଦେଉଛୁ ଛତିଶଗଡ଼ ଶେଷ ସୀମାରେ ।”

“ଦେଲା କଣ ?”

“ନା କିଛି ଦେଲା ନାହିଁ” — ଏତିକି କହି ଦେବନାଥ ମୁହଁ ପୋତିଦେଲା । ଟପ ଟପ ହୋଇ ଦି ଚୋପା ଛୁଦ୍ଦ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଫୁଲ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ନାନା ଆଶଙ୍କାରେ ତା ମୁହଁକୁ କେବଳ ବଲ୍ ବଲ୍ ଚାହିଁ ରହିଲା ।

ଦେବନାଥ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସ୍ତସ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି କହିଲା —

“ଯୁଦ୍ଧ…… ଯୁଦ୍ଧରେ ମୋର ସବୁ କଥା ସରି ଯାଇଛି !”

ଫୁଲର ଦୃଷ୍ଟି ଠିକ୍ ସେହିପରି ତାର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ନିବଦ୍ଧ ରହିଲା । ଦେବନାଥ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ଆସି କଣ କହିବ, ଏ କଥା ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେ ନିଜ ହୃଦୟର ଯୁଦ୍ଧ, ଏହା ହିଁ ତାର ଧାରଣା ଦେଲା ।

ଦେବନାଥ ଟିକିଏ ତୁନି ରହି ପୁଣି କହିଲା — “ମୋର ସଂସାରରେ ଆଉ ଏକମାତ୍ର ମାଆ !”

ଫୁଲ ସେହିପରି ନୀରବ ।

ପୁଣି ସେ ଶୁଣିଲା — “ଦୁଇ ମାସ ତଳର ଖବର ଏ । ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆମ ଗା ପାଖେ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଲା । ସମ୍ଭଲପୁର ବାଟେ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନେ ଯାଇ ଆମ ପଟ ଗାଁ ସବୁ ଛୁଟି କରବାରେ ଲାଗିଲେ । ଗୁଡ଼ରେ ଗାଁ ଗାଁରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା । ମୋର ଏକମାତ୍ର

ଭଉଣୀ ସେହି ରାତିରେ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ମରିଗଲା । ଆଉ.....
ମାଆ ମୋର ପ୍ରାଣ ଧରି ଏବେ କେବଳ ମୋର ବାଟ ଚାହିଁ
ଚାହିଁ”

ଦେବନାଥର କଣ୍ଠକୁ ଯେପରି କିଏ ଚିପି ଧାଇଁଲା । ସେ ଆଉ
କଥା କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଚକ୍ଷୁପଥ ପାର ହୋଇ ବହୁ ବର୍ଷର
ସ୍ମୃତି-ନଦୀର ଆବଦ୍ଧ ଜଳରାଶି ଆଶ୍ରୁ ରୂପେ ଝର ଝର ହୋଇ
ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ।

—ବାଇଶ—

ଫୁଲ ଆଉ ସେଠି ଦେବନାଥକୁ କି ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବ, କିଛି
ରୁହେପାରିଲା ନାହିଁ ! କେବଳ ନୀରବରେ ତାର ମାଆ ଭଉଣୀ
କଥା ସବୁ ଶୁଣିଗଲା—ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ଭଉଣୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିତ
ହେଲା । ସେହି ଦରପୋଡ଼ା ଛାଉଣୀର ଗାଁର କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ
ଏବେ ଜନନୀ ଦରମର ହୋଇ ପଡ଼ି ଏକମାତ୍ର ପଥର ବାଟ ଚାହିଁ
ଛଟପଟ ହେଉଛି ! ସେ ଜାଣେ, ପୁଅ ଯାଇଛି ଯୁଦ୍ଧକୁ; ଯୁଦ୍ଧ ସାର
ଘରକୁ ଫେରିବ ! ସେହି ଗାର କେତେ ଜଣ ସୈନ୍ୟ
ତାଳତେର ଗଡ଼ ଆକ୍ରମଣ ବେଳେ ଧର ହୋଇ ମହାନଦୀ ବାଟେ
ଏବେ ଆସ ବିରପଡ଼ିଆରେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେହିମାନେ
ଦେବନାଥର ମାଆ ଭଉଣୀଙ୍କ ଖବର ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଏସବୁ କରୁଣ କାହାଣୀ ଶୁଣିଲା ବେଳେ ଫୁଲ ହୃଦୟତଃ
କେଜାଣି କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ସହାନୁଭୂତିରେ ପୁଣି ହୋଇଗଲା । ଆଖି
ଛଳଛଳ କରି ସେ ପଚାରିଲା—

“ତୁମର ଭଉଣୀଟି... !”

“ହଁ, ମୋର ଭଉଣୀଟି ଏ ସଂସାର ଖେଳା ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଛି ! ସେ ଦିନ ତୁମର ଆଗେ ତାର କଥା କହିବାକୁ ବିଚାରି-ଥିଲି । ମାତ୍ର ତୁମେ ମୁହଁ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ଚାଲିଯିବାରୁ ତୁନି ହୋଇଗଲି । କାହାକୁ ଏସବୁ କଥା କହିବି କହିବି ବୋଲି ଦିନ-ରାତି ମୋର ଚିନ୍ତା ଥିଲା । ତୁମକୁ ଏତେବେଳେ ପାଇଲି; ମନ ବୋଧକରି କହିଦେଲି ।”

ଫୁଲ କହିଲା—“ହଁ, ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଛି । ସେ ଦିନ ତୁମେ!” ସେ ଆଉ କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲା ନାହିଁ । ଅଧାରେ କଥାକୁ ରଖି କଣ ଭାବି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ତାର ଗତ ଦିବସର ଘଟଣାଟି ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଃଖପୁଣ୍ୟ ଦୃଢ଼ସ୍ୱର ପଦେ କଥା ନ ଶୁଣି ସେ ଯେ ସେ ପ୍ରାଣକୁ କିପରି ଆଘାତ କରିଥିଲା, ଏହି କଲ୍ପନା ସେ କଲା । ମନେ ମନେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମୁହଁ ପୋତି ଭାବିଲା; ଏପରି ସମୟରେ ଦେବନାଥ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗ କରି ଆରମ୍ଭ କଲା—

“ମୋଟେ ତାକୁ ଦଶ ବରଷ । ଦଶ ବରଷର ସେ ଗୋଟିଏ କାତକୁଣ୍ଡେଇ ପରି ! ସ୍ୱର୍ଗର ଗୋଟିଏ ଅରସର ଅବା ଆମ ଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ! ଆହା, ତାର ସେ ହସ, ସେ ଚାହାଣି, ସେ କଥା କି କେବେ ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ଭୁଲି ପାରିବି ? ଆସିଲା—ବେଳେ ସେ ମୋ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ କହିଥିଲା—“ଭାଇ, ଯାଉଛି ତ, କେବେ ପୁଣି ଫେରିବ ? ଆସିଲେ ମତେ ଗପ କହି ଖେଳ ଶିଖାଇଦେବ ।” ମୁଁ ତାକୁ ଘୋଡ଼ା ଢା, ଭୀରମର ଶିଖାଇଦେବି ବୋଲି କହି ଆସିଥିଲି । ବାପା ମୋର ମଲବେଳକୁ ତାକୁ ହୋଇଥିଲା ମୋଟେ ଚିନି ବରଷ । ତାକୁ ମୁଁ ବାପ ପରି ପାଲିଲି । ଓହ୍ଲା, ଲେକଗୁଡ଼ାକ ସତେ କେଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ! ଦଶ ବରଷର ବାଳିକାକୁ ମାରି କି ଜୟ ଲଭି କରନ୍ତି !”

ଫୁଲ ମୁହଁରୁ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ସେ ପୁଣି ସେହି କଥା କହିଲା—“ଓହୋ, ଲେକଗୁଡ଼ାକ ନିଶ୍ଚୟ ନ ଦେଲେ କି ଏପରି କାମ କରିପାରନ୍ତେ?” ଏତିକି କହି ସେ ନିଜ ଦୁଇ ହାତ ଭିତରେ ଆପଣା ମୁହଁଟାକୁ ଘୋଡାଇ ପକାଇଲା । ଫୁଲ ମୁହଁକୁ ବା ବାହାରକୁ ଚାହିଁବାକୁ ତାର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ଫୁଲ ଦେଖିଲା, ଦେବନାଥର ଆଙ୍ଗୁଠି ଭିତରୁ ପାଙ୍କ ଦେଇ ଧାର ଧାର ଛୁଦୁ ବାହାର ପଡ଼ି ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ରହି ସେ ତା ଭଉଣୀର ନା ଧରି ପଦେ ମାନ୍ଦି ଡାକ ଦେଲା ! ତା ବୁକୁ ଭିତରେ କି ଦାରୁଣ ବେଦନା କୁହୁଳି ଉଠୁଥିଲା !

ତଥାପି ଫୁଲ କିଛି ହେଲେ କହିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦେବନାଥ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହୋଇ କହିଲା—“କେବଳ ତୁମେ ବୋଲି ଏସବୁ କଥା କହିଲୁ । ସଂସାରରେ ମୋର ତୁମ ଛିଡ଼ା...” ଟିକିଏ ଅଟକି ଯାଇ ପୁଣି କହିଲା “ମୋର ଆଉ କାହାକୁ କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ !”

ଏତିକି କହି ପକାଇ ସେ ଯିବାକୁ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ଦେଲା । ଫୁଲ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ ପୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲା; ଏହି ଶେଷ-ପଦକ ତାକୁ ଅତି ବିଚଳିତ କରି ପକାଇଲା । କି ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେ ଆଗପଛ କିଛି ବିଚାର ନ କରି ଦେବନାଥର ହାତ ଦୁଇଟାକୁ ଧରି ପକାଇ କେବଳ କାତର ଭାବରେ ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା !

—ତେଜଶ—

ଏହିପରି ସମୟରେ ତେଣେ ଆଉ ଘରେ ବୁଦ୍ଧି ଶନ୍ଦିଗ୍ଧ ଲାଗି ନିଦରୁ ଉଠି ମନେ ମନେ ଅଛି କଥା ଭାବୁଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ରାତିର ସେ ପବନ ଶାନ୍ତ ତାଙ୍କ ମନକୁ ହୁଅଁ ନ ଥିଲା । ହୃତାଂଶୁ ପରି ଅଛି ଶାପରାଶି ବୁକୁଡ଼ିଲେ ଶିଖା ଟେକି ଉଠୁଥିଲା । ଶୟନ ସମନ ଜାଗରଣରେ ସେ କେବଳ ଅଛିର ଛାୟା ଦେଖୁଥିଲେ । ବିଚାରୁଥିଲେ, ଏ ବାହାର ଶାନ୍ତିରେ ଜୀବନରେ ଆଉ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜେ ଭଗବାନ ଯେବେ କଲ୍ଲି ଅବତାରରେ ଉଠି ଏ ନରଘାତକଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଧୂସ ନ କରିବେ, ତାହା ହେଲେ ଶାନ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ।

ଏହିପରି ନାନା ସମ୍ଭବ-ଅସମ୍ଭବ ଚିନ୍ତାରେ ସେ ଅଛିଭୂତ ଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ପାଶ ଘର ଭିତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସ୍ଵର ଶୁଣି ଟିକିଏ କାନେଇଲେ । ରାତି ଭିତରେ ଆସି କିଏ ଯେ ତାଙ୍କ ଘରେ କାହା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବ, ପ୍ରଥମେ ସେ କିଛି କଲ୍ଲି ନା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଛିମନ୍ତୀ ମଲ୍ଲ ପରଠାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ତାଙ୍କ କାନକୁ ନାନା ସମ୍ଭବ-ଅସମ୍ଭବ ସ୍ଵରଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ଅଛିର ଡାକ ମନେ କରି ସେ କେବେ କେବେ ବାହାର ପାଶକୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । କେତେବେଳେ ବା ଶେଯରେ ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି କଲ୍ଲିତ ସ୍ଵରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାଟି କରି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏ ଭ୍ରମ ଫୁଲ ଜାଣେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଠିକ୍ କଥା ବୁଝାଇଦିଏ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ଏ ଭ୍ରମ କମି ଆସିଲା; ମାତ୍ର ସେ ଦିନ ରାତିରେ ପାଶ ଘରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମନକୁ ପୃଣି ସେହି ଭ୍ରମ ଆସିଲା । ତମକି ସେ କାନେଇଲେ । ହାତରେ ବାଉଁଶଟିଏ ଧରି ଅନ୍ଧାର ଘରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ।

ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଥିଲା । ବାହାର ବାରଣ୍ଡାଟା ସେହି ଆଲେକରେ ପରିଷ୍କାର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ସୀମାବଦ୍ଧ ରାକ୍ଷସଦଳ ପରି ଦୂରର ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିଲେ । କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ଶିଖରୀ ତଳେ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ବେଳେ ବେଳେ ଝୁଙ୍କାର ଉଠୁଥିଲା; ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଏପରି ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧ ଫୁଲ ଥିବା ଘରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ।

ଫୁଲ ଆଉ ଦେବନାଥ କେତେବେଳ ଯେ ସେଠି ପରସ୍ପର ଦ୍ଵାତ ଧରାଧର ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଧରଣୀ-ଗଗନର ପରସ୍ପାରରେ କେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନାଲେକର ଅରୁଣ ଆଲେକରେ ଦିହେଁ ବିହାର କରୁଥିଲେ ! ତେଣୁ ପୃଥିବୀର କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଝୁଙ୍କାର ତାଙ୍କର ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ !

ଶହଶଲ ବାଉଁଟ ଧର ଯାଇ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆଶ ଚରୁଟି ଦେଲେ । ଭଗବାନ ! ଏ ଫୁଲ, ନା ଆଉ କିଏ ! ବୁଢ଼ାକୁ ଚାହୁଁଛି, ଅଥଚ କଥା କହୁ ନାହିଁ ! ଏ କିପରି କଥା ?

ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲ—“ଫୁଲ !”

କେବଳ ସେହି ପଦେ ମାତ୍ର । ଶବ୍ଦଟା ଘର ବାହାର ସବୁ-ଆଡ଼ୁ ବୁଲି ଆସି ସେହିଠାରେ ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହେଲା—“ଫୁଲ !”

ବୁଢ଼ା ପୁଣି ଡାକିଲେ—“ଫୁଲ !”

ଫୁଲର ଆଖିପତା ପଞ୍ଚ ପୁଣି ଉଠିଲା । ସତ ମନେ କଲ ନାହିଁ । ଚାହିଁଲା, ଆଗରେ ଦେବନାଥ ! ତା ଉପରେ ଏକା-ବେଳକେ ସହସ୍ର ବଜ୍ର ଆସି ପଡ଼ିଲା କି ! ତା ପାଖରେ କାହୁଁ ଆସି ତାରୁ ବାପା !! ନିଜ ଆଖିକି ବଶ୍ଵାସ ନ କରି ପୁଣି ଆଖି ମୁଦି ପୁଣି ଚାହିଁଲା । ଆଖି ମୁଦିଲା ବେଳେ ସେ ଦେଖିଲା ତରୁଣ ସୁନ୍ଦର

ଦେବନାଥର ଛବି; ଆଉ ଆଖି ଫିଟାଇ ଦେଖଲୁ ବୀସ୍ର ବବ୍ରତ ଶକ୍ତି ଶଲଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର । ଦେଖିଲୁ, ତାଙ୍କ ଚେତେବୃତ୍ତ କିପରି ରୁକ୍ଷ ହୋଇ ପାଇଛି । ଆଖି ବୁଲିବା ନିଆ ଜଳିଲୁ ପରି ଜଳୁଛି, ପାଟି ମେଲ ହୋଇଛି ଓ ଓଠ ଥିରୁଛି; ଯେପରି କି ସେ ନିଶାସ ନେବା ପାଇଁ ଏବେ କଥା କହୁବା ପାଇଁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି !

କିଛି ସମୟ ପରେ ଆଜି ଭୃମ୍ଭଙ୍କର ଭାବରେ ବୁଢ଼ା ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିଲେ— ରୁକ୍ଷସି ! ଶେଷକୁ ତୁ ଏହା ହୁଏ ଓହ୍ଲାଇ ଭାଇ ମଲ୍ଲ ଧାଇଁ ଆଉ ତୁ ଏଠି ବସି ଶବ୍ଦ ସମେତ ଆକାଶ କରି ” ଭଗବାନ ଲୋକ ଯଦିନାଶ କରନ୍ତୁ ତେଣୁ ଭାଇ ଆତ୍ମା ଲୋକେ ଅଭିଶାପ ଦେଉ ” ବୁଢ଼ା ଆଉ କିଛି କହୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ ପାଟି ଟେକି ମାରିଗଲା ଓସ ସେହଠାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ତ ହୋଇ ପରି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ବସ ବସ୍ ସେ ବେହୋସ୍ ହୋଇଗଲା

ଦେବନାଥ ଶକ୍ତି ଭୁଲିଆ, ଦେଖିଲେ ମଧୁ ଭୁଲିଆ କେବଳ ସେ ଦୁର୍ଗା ଦେଖିବାରେ ଲାଗିଲା ସେ ଅନ୍ତରର ଦୁଃଖ ଟେକି କହିଦେଇ ଫେରି ଯାଉଥିଲା ବନ୍ଧୀଶାଳାକୁ ତାକୁ ଯେ ଫୁଲ କେତେବେଳେ ହାତ ବଢ଼ାଇଲା, କେତେ ବେଳେ ଯେ ଫୁଲର କରସ୍ପର୍ଶରେ ତାର ବାକ୍ଷକୁ ଲେପ ଦେଲା ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଗର୍ଜନରେ ତାର ମୋହ ଭାଙ୍ଗିଲା

ଶକ୍ତି ଶଲଙ୍କର ଭୂସ୍ଥିତିରେ ଫୁଲର ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ଦେବନାଥ ମାରେ ମାରେ ପାଦ କାତ ବାହାରେ କୁଆଡ଼େ ମିଶିଗଲା । ଜଗତର ଅନ୍ଧକାର ଫୁଲର ଆଖି-ଆଗରେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ମଧୁ ଟେକି ତାହା ଲୁ ଦେବନାଥକୁ । ସେ ସେତେବେଳକୁ ବାହାରେ । ଦେଖିଲୁ, ଘରର ତାକର ବାକର ଆସି ତା ବାପାକୁ ଧରି ତାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘରକୁ

ନେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ କେବଳ ଚନ୍ଦ୍ରପିତୁଳା ପରି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ବସି ରହିଲା । ସେ ଯେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଭିତରେ କି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କଲା, ଏହି ଭାବନା ତାର ମନ-ବଚନକୁ ଅଧିକାର କରି ବସିଲା ।

—ଚବିଶ—

ସେହି ରାତିକର ଦୁଃଖିନୀ ଫଳରେ ବୁଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଫୁଲକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ପଦେ ଦେଲେ କଥା କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଫୁଲ ବାପାଙ୍କ ରୋଗଗଣ୍ୟା ପାଖରେ ବସିଥାଏ, ଗୋଡ଼-ହାତକୁ ଆଉଁଷି ଦେଇ କାତର ଭାବରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖେ କର ଯୋଉ ମନେ ମନେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥାଏ—“ପ୍ରଭୁ ହେ, ବାପାଙ୍କୁ ମୋର ଭଲ କରିଦିଅ । ମୁଁ ମୋର ମନ କଥା ପଦେ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଥାଏ... ।”

ତାର ପ୍ରାର୍ଥନା କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ । ତାର ମନର କଥା ସେ ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ କହି ପାରିଲା ନାହିଁ ଯେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଶେଷବାୟୁ ଉଦ୍ଧରିବାର ସମୟ ହେଲା, ସେ କେବଳ ବଲ୍ ବଲ୍ କରି ଫୁଲ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ । ବୋଧ ହୁଏ ସେ ଫୁଲକୁ କଣ କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲେ କିମ୍ବା ତାଠାରୁ କଣ ଶୁଣିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଫୁଲ ସେ ଚାହାଣି ଦେଖି କଣ ଭିତର ଦେବ, ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା । ତାର ମନେ ହେଉଥିଲା, କହି ଦେବ—“ବାପା, ମୁଁ କିଛି ଦୋଷ କରି ନାହିଁ, ଦୋଷ କରି ନାହିଁ ! ତୁମେ ଯେବେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୃଃଶ କରି ମରୁଥାଅ, ତାହାହେଲେ ମୋ ପରି ଅଭାଗିନୀ ଏ ସଂସାରରେ କିଏ ନାହିଁ ।”

ଫୁଲର ଏ ଭାବନା କିନ୍ତୁ କଥାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲ ନାହିଁ । ସେ ବାପାଙ୍କ ପାଖରେ ଦୋଷ କରିଛୁ ବୋଲି ନିଜ ପାଖରେ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କଲ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ସେହି କଥା ଭାବିଲ, ମନ-ଗଗନରେ ଚନ୍ଦ୍ରବେଶରେ, ତାରକାବେଶରେ, ବିଜୁଳି ବେଶରେ ଦେବନାଥ ଆସି ଦେଖାଦେଲ । ଦେବନାଥକୁ ମନରୁ ପାସୋରି ପାରିଥିଲେ ସେ ବାପାଙ୍କ କାନପାଖରେ କଣ ବା ପଡେ କହି ପାରିଥାନ୍ତା । ସେ ପାସୋରି ପାରିଲ ନାହିଁ, କି କହି ପାରିଲ ନାହିଁ ।

ସେ ଦିନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭାତ ପାସୋରି ହେବ ନାହିଁ । ଧୀର ମନ୍ତ୍ରର ଶୀତଳ ପବନ ବହୁଥିଲା । ବନ୍ଦୀମାନେ ଦୂରରେ ଶୀତ ଗାଉଥିଲେ । ଫୁଲ ସେପରି ସମୟରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୃଦୟରେ ଚେତନା-ଶୂନ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ଦୁଇ ହାତ ଧରି କହିଲା—“ବାପା, ବାପା, ମୁଁ ଜାଣିଶୁଣି ଏହା କରି ନାହିଁ । ମୋର ଏଥିରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅ !” ତାର ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ପିତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବାଜିଲା କି ନାହିଁ, ସେ ଜାଣିଲ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷା ଶାଳକର ଜଡ଼ ଶରୀରଟି ବିରପଞ୍ଚିଆର ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଶାଳତରୁ ତଳେ ପାଉଁଶ ମୁଠାଏ ହୋଇ ରହିଲା; ବିରପଞ୍ଚିଆର ବୀର କୃଷକ-ଜଗତରୁ ଚିତ୍କାଳ ପାଇଁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେ, ଶିକ୍ଷୁଶିଲ ପୁରୁଷୋକରେ ମଲେ; ମାତ୍ର ଫୁଲ ଜାଣିଲା, ତାର ବ୍ୟବହାର ପିତାଙ୍କ ମନରେ ଯେ ଆଘାତ ଦେଲା—ସେ ଆଘାତ ସେ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ସଂସାରରୁ ତାଲିଗଲେ । ପିତୃ-ଶୋକରେ ସେ ଏତେ ବିହୁଳା ହୋଇପଡ଼ିଲା ଯେ, ସେଠି କେତେ ଦିନ ଲୋକେ ତାକୁ ପାଗଳିନୀ ବୋଲି ମନେକଲେ । ସେ ଦିନ ରାତ୍ରିର ଘଟଣାଟି ସେ ମନରୁ ପାସୋରି ପାରିଲ ନାହିଁ ।

ପାଖକେ ମୃତ ପିତାଙ୍କ ଛବି, ଆଉ ପାଖକେ ଦେବନାଥର ଛାୟା
ତା ମନକୁ ବିଚଳିତ କରିଦେଲା ।

—ପରିଣ—

ବୁଦ୍ଧ ଶନ୍ତୁଣ୍ଡଲ ଯେ କି ଦାରୁଣ ଆଘାତ ପାଇ ମଲେ, ଏ କଥାର
ଆଭାସ ଘରେ ଥିବା ଚାକରବାକର କିଛି କିଛି ପାଇଥିଲେ ।
ସେହି ରାତି ଘଟଣା ପରଠାରୁ ଫୁଲ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର
ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନରୂପରେ ହେଲା । ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଫୁଲର
ପଛରେ ଶନ୍ତୁଣ୍ଡଲଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିର ନାନା ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ଗପ କରି-
ବାରେ ଲାଗିଲେ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଫୁଲ ଘରଭିତରେ ବସି
ଭୁନି ହୋଇ କଣ ଭାବନାରେ ବୁଝି ରହିଛି; ଏପରି ସମୟରେ
ବାହାରେ କେତେ ଜଣ ଚାକରବାକର କଣ କଥାବାତ୍ସା ହେବାର
ଶୁଣାଗଲା । ବାହାରେ ପର ମୁହଁରେ ନିଜ ନା ଶୁଣି ଫୁଲ
ତମକି କାନେଇଲା । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କହିଲା—

“ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ଠିକ୍ ସେଇ କଥା । ଗାଁ ଗାଁ ସେହି କଥା
ହୁଏ ହୋଇ ଯାଇଛି । ପୁତ୍ରଶୋକ ବୁଢ଼ାକୁ ଯେତେ ବାଧୁ ନ ଥିଲା,
ତେଣୁ ବ୍ୟବହାର ସେତେ ବାଧୁଲା । ନ ହେଲେ କି ସେ ରାତିକ
ଭିତରେ ଏପରି ହୋଇଥାନ୍ତେ ?”

ତାର ଉତ୍ତରରେ ଆଉ ଜଣେ କହିଲା—“ଏ କଥାଟା
ଅଧ୍ୟାଧିକ ସତ । ବୁଢ଼ା ଯେ ଫୁଲର ସେ ବ୍ୟବହାରରେ ଅଚେତା
ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଏଥିରେ କାହାର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଚେତା
ହରେଇ ଲୋକ କଣ ଆଉ ଚେତା ପାଉ ନାହାନ୍ତି ? ଏଥିର ଆଉ
ଏକ କାରଣ ଅଛି ।”

ଭୂତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପଚାରିଲା—“କି କାରଣ ଥିବାର ତୁ ଅନୁମାନ କରିଛୁ ?”

“ଅନୁମାନ ? ଏଥିରେ ପୁଣି ଅନୁମାନ କଣ ? କଥାଟା ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ବାଟରେ ଗଡ଼ୁଛି । ଏହା କଣ କଣ ପଡ଼ୁଛି ? ଏକେ ତ ନାଗଜାତି ପର-ବୋଲକର । ତହୁଁରେ ସେ ପଡ଼ିଲେ ପର ପୁରୁଷ ଲେଉଟେ ! ଏଥିରେ ସେମାନେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରିପାରନ୍ତି ।”

“ତୁ କଣ କହୁଛୁ ତାହା ହେଲେ ବୁଝାକୁ ସେ.. ”

“ନିଶ୍ଚୟ ! ନ ମାଲଲେ କି କାହାର ଏପରି ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ?”

ଏ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଅନେକ ସମୟ ନୀରବ ହୋଇଗଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ କାହାର କାହାର ଦୀର୍ଘ ଶ୍ବାସର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କରି କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କପାଳକୁ ହାତ ଟେକିଲେ । ଜଣେ କିଏ କହିଲେ—“ତାହା ହେଲେ ବୁଝା ଭାଗ୍ୟରେ ଏହା ହୁଏ ଥିଲା ? ଯାହାକୁ ସେ ଏତେ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲା ସେ ତାକୁ ମାଲଲ !”

କିଏ କହିଲା—“ଆରେ ଭାଇ, କାହାକୁ କହନ୍ତି ଆପଣାର ? ଯାହାକୁ ଯେ ଯେ ପରିମାଣରେ ଭଲ ପାଇଲା । ଫୁଲ ଯେ ମରୁହଟା ଟୋକା ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇଟି, ଏ କଥା କଣ ଆଗରୁ ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥିଲା । ସେହି ଦିନେ ମୁଁ ସନ୍ଦେହ କରୁଥିଲି । ଭାରୁଥିଲି, ଏ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ବିପଦର ଗୋଡ଼ା । ଶେଷକୁ ତାହା ହୁଁ ହେଲା । ବୁଝା ଥିଲେ ଯେ ସବୁ ଅସୁବିଧା ହୋଇଥାନ୍ତା !! ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ! କିଏ କାହାକୁ କିଛି ମନା କରିବାକୁ ନାହିଁ ; କିଏ କଣ କରୁଛି, କେହି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି,

ଶହ ଗୁଡ଼ାକୁ ଯେ ଏତେ ଘୃଣା କରୁଥିଲା, ଆଉ ଆଖିରେ ତାହୁଁ ନ ଥିଲା, ସେ ପୁଣି କିପରି ଏତେ ବଦଳିଗଲା ! ବୁଢ଼ା ଗଲୁଦିନୁ ମୋତେ ଏ ଥାନଟା ପିତା ଲାଗିଲଣି । ଭାବୁଛି, ଏଇ ପୁନର୍ଥୁଁ ତାରୁ ଆଉ ଏଠି ତାଙ୍କିଲା କରିବି ନାହିଁ । ଏଠି ରହି ଏସବୁ କାଣ୍ଡ ଦେଖିଲେ ପାପ ଲାଗିବ !”

ଆଜି ବ୍ୟକ୍ତି କହିଲା—“ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଠିକ୍ କରୁଛି । ମୁଁ ଆଉ ଏଠାକୁ ଆସିବି ନାହିଁ; ମୋର ତାଙ୍କିଲା ଏଠି ଏତିକି !”

ଏହିପରି ଭାବରେ ତାରୁ ଛଅ ଜଣ ଲୋକ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମତ ବ୍ୟକ୍ତି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଫୁଲ ଘର ଭିତରେ ରହି ସେମାନଙ୍କ କଥା ଗୋଟି ଗୋଟିକରି ଶୁଣିଲା; କିଛି ହେଲେ ଏଥିରୁ ପ୍ରତିବାଦ କଲା ନାହିଁ । ଘରେ ବାହାରେ ତାର ଯେ ଦୁର୍ନାମ ଗତଗୁଣ ବଢ଼ିଛି, ସେ ତାହା ଜାଣି ପାରୁନା । ଲୋକଯାକ ଯେତେବେଳେ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ, ସେ କେବଳ ଶେଯରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଲା । ଭାବିଲା—“ସତେ କଣ ମୁଁ ପାପ କରିଛି ?” ତା ହୃଦୟ ଭିତରେ କିଏ କହିଲା—“ନା, ପାପ ନୁହେଁ; ପାପ ନୁହେଁ ।”

—ଛବିଶ—

କେତେଦିନ ତଳେ ଫୁଲ ଉପରେ ସୁଖ୍ୟାତିର ଯେଉଁ ଫୁଲ ବରଷୁ ଥିଲା, ତାହା ନିମେ ବଡ଼, କୁଆପଥର ବର୍ଷାରେ ପରଶିତ ହେଲା । ଶହ ଗୁଲ୍ ସଂସାରରୁ ଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ତାକରବାକର ସବୁ ଫୁଲ ପାଖରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ । ସେମାନେ ତାରୁଆଡ଼େ ଫୁଲର ଦୁର୍ନାମ ଗାଇ

ହୁଲିଲେ । ଫୁଲ ନିଜ ହାତରେ ତା ବାପକୁ ମାରି ଦେଇଛି, ଏ ଖବର ସବୁଆଡ଼େ ଶୁଣାଗଲା ।

ଏ ସବୁ ହେଲା ସତ; ମାତ୍ର ଫୁଲ ମନରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ରାତିରେ ଦେବନାଥ ସହୃଦ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ସେ ଯେ ପିତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିର କାରଣ ହୋଇଛି, ଏ କଥା ସେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ମନକୁ ମନ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଲା—ଏ ସବୁ ତାର ଦୋଷ ନୁହେଁ । ସେ ଜାଣି ଜାଣି କିଛି କରିନାହିଁ ।

ଚାକରବାକର ଘରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସେ ଦୁସ୍ତି ଦୁସ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦା କରିଦେଲା । ଲୋକେ ବାରିଆଡ଼େ ତାର ଦୁର୍ନାମ ଗାଇ ଚୁଲିଲେ । ସେ ଦୁସ୍ତି ଦୁସ୍ତି ତାହା ଶୁଣିଲା । ମାତ୍ର ଦେବନାଥକୁ ଦିନେ ନ ଦେଖିଲେ ସେ ଚିନ୍ତା କରି କରି କାଳ କଟାଇଲା । ପୂର୍ବ ପରି ତାକୁ ଏକୁଟିଆ ଜଙ୍ଗଲରେ ଗାଈ ପାଳିବାକୁ ପଡ଼ିଲା; ଏକୁଟିଆ ଗାଈ ଦୁହିଁ ଦୁଧ ବିକିବାକୁ ହେଲା । ସେ କାହାର ସାହାଯ୍ୟ ଆଦୌ ଲେଉଟିଲା ନାହିଁ । କେବଳ ସେ ଦେବନାଥର ସାହାଯ୍ୟ ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସିପ୍ରକାରେ କଲ୍ଲନା ସଜା କଲା ନାହିଁ ।

ସେ ଶୁଣେ, ଦେବନାଥ ନିଜର ଆଚରଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ହୋଇଛି । ଏ ଖବର ପାଇ ସେ ଯେ କି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରେ, ସେ କଥା ଦେବନାଥ ହୃଦୟ ତ ରୁହେ ନାହିଁ । ସେ ବନ୍ଧୀଶାଳା ଭିତରେ ଫୁଲର ସୌରଭ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ—ଆସ; କେବେ କେବେ ବା ଫୁଲ ଉପରେ ତାର ଆଖି ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ସେ ସମୟ ଅସମୟ ନ ବିଚାରି ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ ।

ଏ ମଧ୍ୟରେ ଛଅଟି ମାସ କଟିଗଲା । ଫୁଲ ଦେବନାଥର ଆଉ ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଇଲ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୀଶାଳା ଭିତରେ କୌଣସି ଏକ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମାରେ ଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଦେବନାଥକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶାହାଲକୁ ବଦଳି କରାଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ବାହାରକୁ ଆସିବାର ବାଟ ତାର ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ।

ଦେବନାଥର ଦେଖା ନ ପାଇ ଫୁଲ ମନରେ କେତେ ମାନ-ଅଭିମାନର ଜୁଆର ଟେଲିଲା । କେତେବେଳେ ରୁଗିଲା, କେତେବେଳେ ନାନା ମଧୁର କଳ୍ପନା କରି ଦୃଷ୍ଟିଲା; କେତେବେଳେ ବା ମୁକ୍ତ ପରି ବସି ରହିଲା । ସେ ଦେଖିଲା, ବହୁତ ସଶସ୍ତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଦ ହେବ, ବନ୍ଧୀମାନେ ଖଲସ ହେବେ; ସେତେବେଳେ ଦେବନାଥକୁ ସେ ସେହି ବିରାଟ ବିରପଞ୍ଚିଆରେ ଆପଣା ବାହୁ ଭିତରେ ବନ୍ଧୀ କରି ରଖିବ—କହିବ “ତୁମ ସହିତ ମୋର ଶାନ୍ତ ସ୍ଥାପିତ ନ ହେଲେ କୌଣସିମତେ ଖଲସ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ... !” କେତେ ଅସମ୍ଭବ ସୁଖ କଳ୍ପନା ଯେ ସେ କରିବସେ, କଳନା କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଫୁଲ ଗଡ଼ରୁ ଫେରୁଛି, ଶୁଣିଲା—ଲୋକେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଛନ୍ତି—“ଏଇ ସେହି ରାକ୍ଷସୀ ଆସୁଛି । ହାତରେ ବାପକୁ ମାଇଲ; ଏବେ ଗୋଟି ମରିହଟା ଟୋକା ସାଙ୍ଗରେ ମାତି ଜୁଲରେ କଳଙ୍କ ବୋଲିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏଇଟାକୁ ସେଇ ଯୁଦ୍ଧକୁ ପଠାଇଦେଲେ ଚଳନ୍ତା, ସେଇଠି ଶେଷ ହୋଇଯାନ୍ତା; ଆଉ ଏତେ ହଟଗୋଳ ଦାଣ୍ଡଘାଟରେ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।”

ଏତେ କଥା ଶୁଣି ଫୁଲ କିଛି ଭିତର ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ନୀରବରେ ନାନା କଥା ଭାବି ଭାବେ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲା । ଆସିଲା ବେଳେ ପ୍ରତି ଶାହାଲର ବନ୍ଧୀମାନେ ଆଗ୍ରହରେ ତା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ

ରହିଥିଲେ । ଘରକୁ ଆସି ସେ ଶୋଇବା ସ୍ଥାନରେ ବସି ରହିଲା । ବସି ବସି ରୁଚି ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହେଲା; ମାତ୍ର ତାର ବସିବା ମୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ହୃଦୟର ଯେଉଁ ଗୋପନ କଥାଟି ନେଇ ଭିତରେ ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲା, ଏବେ ତାହା ପରିଷ୍କାର ବାହାରକୁ ଜଣା ପଡ଼ିଗଲା । ଯେଉଁ କଥାକୁ ସେ ନିଜେ କେବେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ବୋଲି ଭାବି ନ ଥିଲା, ତାହା ଏବେ ତା ଆଗରେ ଦର୍ପଣ ପରି ଥିବା ହେଲା । ଲୋକେ ଜାଣିଲେ, ଫୁଲ ଦେବନାଥ ମୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିଛି ! ମଉଦୁଟା ପୁରକ—ଯେଉଁ ଜାତିକୁ ସେ ମନ-ବଚନରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଘୃଣା କରୁଥିଲା, ସେହି ଜାତିର ଜଣକ ପ୍ରତି ତାର ଏବେ ମମତା ! ରୁଚି ରୁଚି ଅନିଦ୍ରା ରହି, ଏ ସବୁ କଥା ବିଚାରି ବିଚାରି ସେ କେବଳ ନିଜ ମନକୁ କହିଲା, “ମୋ ଆୟୁଷରେ ଏଣି ଏ ହେଉଛି ! ପ୍ରଭୁ ହେ !”

ଫୁଲ ଯେ ସବୁବେଳେ ଏଥିରେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା, ତା ନୁହେଁ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ମନକୁ ମନ ଭାବେ, “ଯେତେବେଳେ ମୋ ଜାତିର ଗୌରବକୁ ମୁଁ ପାଦରେ ଦଳି ଏ ଅନ୍ୟାୟ କରି ବସିଛି, ମୋର ଉଚିତ ହେଉଛି ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିଯିବା !” ମାତ୍ର ଏ ଭାବନା ପଛେ ପଛେ କାହୁଁ ଦେବନାଥର ମୁଣ୍ଡଛବିଟା ତା ଆଗରେ ଆସି ନାଚିଯାଏ । ତାହା ଦେଖି ସେ ପୁଣି ଠିକ୍ କରେ—“ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ଯିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।” ତା ହୃଦୟରୁ କାତର ଧ୍ବନି ଉଠେ—“ଯଦି କୁଆଡ଼େ ? ଚାଲିଗଲେ କି ଦେବନାଥକୁ ବେଶିବାକୁ ପାଇବି ?” ବେଳେ ବେଳେ ସେ ଦେବନାଥ କଥା ଭାବି ଜଗତର ସକଳ କଥା ଭୁଲିଯାଏ । ପୁଣି ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚେତନା ଆସିଲେ କହେ, “ପ୍ରଭୁ ହେ ! ପଥ ଦେଖାଅ !”

—ସତେଇଶ—

କାଳଚନ୍ଦ୍ର ଗତିରେ ପୁଣି ଆସି ଦଶଦୁର ପହଞ୍ଚିଲା ।

ପ୍ରକୃତର ବିଜୟୋତ୍ସବ ବେଳେ ବିରପଞ୍ଚଆର ବନ୍ଧୀଶାଳାରେ ନବ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଗଲା । ଖବର ଆସିଲା ଯେ, ଯୁଦ୍ଧରେ ବାରମ୍ବାର ହାରିବା ଫଳରେ ନାଗପୁରର ମରହଟ୍ଟାପତି ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏ ଖବର ପାଇଁ କାହା ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଥାଉ ପାରେ; ମାତ୍ର ବର୍ଷ ବର୍ଷକାଳ ବନ୍ଧୀ ଥିବା ମରହଟ୍ଟା ଗୀରମାନଙ୍କ ମନ ମାତି ଉଠଲା । ମନେ କଲେ, ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ନବ ବଳ ନବ ଉତ୍ସାହ ନେଇ ପୁଣି ରଣରଙ୍ଗରେ ମାଡ଼ିବେ ।

ଏ ଖବରଟା ଯେ କେବଳ ବନ୍ଧୀମାନଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କରି ଦେଲା, ତାହା ନହେ; ସେହୁ ବନ୍ଧୀଶାଳା ପାଖରେ ବଣର ଦୁରଣୀ ପରି ବୁଝୁଥିବା ଫୁଲ ଦୃଢ଼ଯୁଗ୍ମରେ ନବ ନବ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ମହାନଦୀ ପରି ଲାଭ ଭାବନା-ସ୍ରୋତ ବହିଲା ଏକ ଦିଗରେ— ସମୁଦ୍ର ଦିଗରେ; ଏକମାତ୍ର ସେହୁ ଦେବନାଥ ଦିଗରେ ! ଆକାଶର ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ, ପୃଥିବୀର ବନଗିରି ସବୁ ତାକୁ ସମାନ ଦେଖାଗଲେ । ସ୍ୱାମୀନିତାର ପୃତାରୁଣୀ ସେ, କି ଚନ୍ଦ୍ରଲୀଳା ଭିତରେ ପଡ଼ି ଜଣକର ନାମରେ ସେ ବନ୍ଧିନୀ ଥିଲା; ପୁଣି କାହାକୁ ସେ ବନ୍ଧୀ କରି ରଖୁଥିଲା— ଏ ସକଳ ସମସ୍ୟା ତା ଆଖି ଆଗରେ ପ୍ରତିଭ୍ରାତ ଦେଲା । ଭାବିଲା, “ଏ କି ସତ୍ୟ ଖବର ? ତାହା ହେଲେ ତ ତାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହୁବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଦେବନାଥ ପ୍ରତି... ସତେ କି ଏ କଥା ଦେବତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ନ ହେବ ?”

ଏ ଖବର ପାଇଁ ଦିନ ତମାମ ଫୁଲ ପାଗଳନୀ ପରି ବୁଲିଲା । ଗଛ ପାଖକୁ ଗଲା ଫୁଲ ତୋଳିବ ବୋଲି; ମାତ୍ର ଫୁଲ ତୋଳି କାହାକୁ ଦେବ— ଏ କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ପକ୍ଷୀର କୁଜନରେ ତା

ମନରେ ତମ ପଶିଲ । ଘରେ ବସିଲ କଣ କାମ କରିବ ବୋଲି । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ହରିଣୀର କୁହାଟ ଶୁଣି ତମକି ଚାହିଁଲ — ବେଳ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଗଞ୍ଜିଲଣି । ତା ମନରେ ଜଗତଯାକର ଚିନ୍ତା ଆସି ଡାଲ ହିଲ ପରି ରହିଲ । ଭାବିଲ, ‘କଣ ସତେ ଭୁଲ କରୁଛୁ ? ଦେବନାଥ ମରୁହଟା—ଏଟା ତାର କଣ ପାପ ? ବାପା ତ ପ୍ରଥମେ କହୁଥିଲେ, ପାପ ଜଣକର ହେଲେ ଜାତିଟାର ବୋଲି ଧରିବା ପାପ । ସେପରି ଭାବି ତାହାହେଲେ ମୁଁ ବା କାହିଁକି ପାପ କରିବି ? ଲୋକେ ରୁହେଁ ବା ନ ରୁହେଁ, ପାପଟା ତ ସବୁବେଳେ ପାପ ! ହା ରେ ଦେବନାଥ, ମରୁହଟା ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହେବାକୁ ଥିଲ !”

ପିତୃସ୍ମୃତି ଫୁଲର ହୃଦୟକୁ ଦର୍ଶ୍ୟ କଲ । ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟା, ସେହି ରାତି, ସେହି ଗୋପନ ଆଳାପ, ସେହି ହାତ ଧରାଧର, ସବୁ ଆସି ମାନସ-ଚକ୍ଷୁରେ ନାଚିଗଲା । ଆଖିରୁ ଛୁହ ବୋହିଲା— ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ ! ସକାଳୁ ପେଟରେ ଅନ୍ନ ପଡି ନାହିଁ; ରାତିରେ ଆଖିକି ନିଦ ମଧ୍ୟ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଗଗନରେ ତାରକାମାଳା କେବଳ ଚାହିଁ ରହିଲେ ନୀରବରେ ! ତାର ଦୁଃଖରେ କାହା ଆଖିରୁ ଛୁହ ବହିବାର ସେ ଜାଣିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଧୀଶାଳା ଆଡକୁ ଚାହିଁଲା, ନିଜର ହୃଦୟ ଭିତରକୁ ଆଖି ପକାଇଲା—ଠିକ୍ ସେହି ରୂପ—ସେହି ଦେବନାଥ ! ଓହ୍ଲୋ, ସେ କି ତାର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ସହଚର ଥିଲା ! ସେ କି ତା ଅଧରର ଅଧେ ! ତା ଅଭାବରେ ଏ ଅଧରଟା ଅସହାୟ ଭାବରେ କେବଳ ଥିଲା । ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ତକିଆ ଉପରେ ମୁହଁ ମାଡି ଶୋଇ ପଡିଲା .. !

ଆସିଲା ବଜ୍ର, ଆସିଲା ବଜ୍ର, ଆସିଲା ଘନଘୋର ବର୍ଷା ! ମହାନଦୀ ଉଠୁଲିଲା, ବନଗିରି ଗର୍ଜନ କଲେ, ଜଗତ ପ୍ରକମ୍ପିତ

ହେଲା । ତାହାର ଭିତରେ ଗଗନର ଘନପରଦା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି
ତାରକା ହସିଲା ! ଫୁଲ ଦେଖିଲା, ସେହି ତାରକାରୁତ୍ୟରେ ସେ
ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଛି ! ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ଦେବନାଥର ବୁକୁରେ ସେ
ବସା ବାନ୍ଧି ସାରିଛି ! ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ, କେତେବେଳେ କି
ସୁନ୍ଦର ଆସି ଦେବନାଥ ତାକୁ ବନ୍ଦନୀ କରି ରୁଗିଛି ! ତା
ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଚିତ୍ତାର କଲ — “କିଏ, ଦେବନାଥ !”

ତାର କ୍ଷଣିକ ମୋହ ଉଡ଼େଇଗଲା । ସେ ବିସ୍ମୟ-ବିସ୍ମାରିତ
ନେତ୍ରରେ ଦେଖିଲା, ବନ୍ଦୀଶାଳା ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ, ମହାନଦୀ ଉତ୍ତଳ
ନାହିଁ, ବିଜୁଳି ହସ ନାହିଁ, ସେ ଦେବନାଥ ବାହୁତଳେ ଆହୁର
ଆଶ୍ରୟ ପାଇ ନାହିଁ । ହାୟ ରେ ବଧାତା—କି ଲୀଳାମୟ ନାରିର
ପ୍ରାଣ !

—ଅଠେଇଶ—

ବନ୍ଦୀଶାଳାର ଶୃଙ୍ଖଳ କୋହଳ ହୋଇ ଆସିଲା । ବନ୍ଦୀ-
ମାନଙ୍କୁ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରକାକୁ ହେବ !

ମାତ୍ର ଦେବନାଥ କଣ କରିବ, କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲା
ନାହିଁ । ସେ ଦେଖିଲା, ତାର ଶୃଙ୍ଖଳ ବେଳକୁ ବେଳ ଟାଣି ହୋଇ
ଆସିଲା । ତାହା ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ହେଉଥିଲା, ସେହି ଆଡ଼କୁ ସେ
ଗତି କଲା । ଗୁଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଛଅ ଘଣ୍ଟା ହେବ, ବନଭ୍ରମିର ଭ୍ରୂତ ପରି
ସେ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇ ଠିଆ ହେଲା ଫୁଲର ଦୁଆର ମୁହଁରେ ।

କେତେ ବିଚାରିଲା ଫେରି ଆସିବ ପଛକୁ ! ପାରିଲା ନାହିଁ ।
ଦେଖିଲା, ଚାରିଆଡ଼ୁ ବୃଦ୍ଧ ଶହଶଲଙ୍କର ଗୁଳିଲ କରୁଙ୍ଗୁଳ
ତାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କରି କହୁଛି, “ଏଇ ସେହି—ସେହି ଦେବନାଥ

ଏ !” ବୁକୁତଳର ରକ୍ତ ବିଜୁଳି ଗତିରେ ଖେଳିଲା—ନିଜ ଆୟତ୍ତରେ ରହି ନ ପାରି ତାକ ଦେଲା—“ଫୁଲ... !”

ଫୁଲକୁ ଫୁଲ ବୋଲି ସେ କେବେ ଡାକି ନ ଥିଲା । ତାର ମର୍ମସ୍ଥଳ ସତେ ବା ରସାତଳରେ ଖସି ପଡ଼ିଲା ! ଦୃଢ଼ ବାହୁରେ ବୁକୁକୁ ଚିପି ଧରି ଆକାଶକୁ ଡାହାଁଲା । ପଣି ଡାକିଲା—“ଫୁଲ !”

ଫୁଲର ସ୍ବପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଥିଲା । କହିଲା—“କିଏ ସେ ?”

ଆଉ କିଛି ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ଦେବନାଥ ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ ହେଉ ଭେଣେ ଦୁଆରଟା ଫଟିଲା । ଫୁଲ ଆସି ଦେଖିଲା ଆଗରେ ଦେବନାଥ ଠିଆ ! ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଦେଖି-ରଲା, ହାତକୁ ହାତ ବାଜିଲା ! ଦେବନାଥ ପ୍ରଥମେ ନୀରବତା ଭୁଙ୍ଗି କର କହିଲା—

“ଫୁଲ, ଏବେ ତ ସବୁ ଶେଷ ହେଲା ।”

ନିଜର ନାଟି ଦେବନାଥ ମୁହଁରେ ଫୁଲ ସେହି ପ୍ରଥମ ଥର ଶୁଣିଲା । ତା ଦେହରେ ରୋମାଞ୍ଚ ଜାଳ ହେଲା । ପଚାରିଲା—

“କଣ ଶେଷ ହେଲା ?”

“ମୁଜି ଶେଷ ହେଲା !”

“ସତ ? ଏ କଥା କି ସତ ?”

“ନିଶ୍ଚୟ ! ଶେଷ ହେଲାଣି କହୁଲେ ଚାଲେ !”

ଫୁଲ କଣ ଏଥିର ଉତ୍ତର ଦେବ, ଠିକ୍ କରୁ କରୁ ମୁହଁରେ ଖଣ୍ଡେ ବିଚିତ୍ରଲା । ମୁହଁ ଉପରକୁ ଟେକି ପଚାରିଲା—

“ମୁଜି ସରିଲା ବୋଲି କଣ ତୁମେ ପ୍ରକୃତରେ ଖୁସି ଅଛ ?”

ଦେବନାଥ ତା ମୁହଁକୁ ଡାହାଁ ପଣି ମୁହଁ ଗୋଡ଼ ଦେଲା । କିଛି ସମୟ ସେପରି ରହି କହିଲା—“ନା...ମୁଁ...କହି ପାରୁନି ନାହିଁ, କହି ପାରୁନି ନାହିଁ!”

ଦେବନାଥ ଯେତେବେଳେ ସେଠାରୁ ପାଦ କାଢ଼ି ତାଲି ଆସିଲା, ଫୁଲ କେବଳ ପଛରେ ନୀରବରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ମନେ ମନେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଥା ନୃତ୍ୟ କଲା—“ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେଲା, ନା ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା !”

ଦେବନାଥ ସେପରି ଭିତର ଦେଇ ଭୁଲ କଲା କି ଠିକ୍ କଲା, ରୁହେ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସନ୍ନ୍ୟାସ-ଦୋଳାରେ ତା ମନ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେଲା । ଗୁଡ଼ିରେ ଦୁଇ ଥର ଉଠିଲା; ବିଚାରିଲା, ପୁଣି ଯାଇ କହିଦେଇ ଆସିବ—“ବେଗ୍ ଖୁସି ଅଛି, ବେଗ୍ ଖୁସି ଅଛି !” ମାତ୍ର ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାବିଲା—“ସେ ଯେବେ ଖୁସି ନ ଥାଏ, ସେ ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରେ, ତାହା ହେଲେ ?”

ଆଶା-ନିରାଶାର ତୁମ୍ଭେ ଯୁଦ୍ଧ ଭିତରେ ଦେବନାଥକୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ କାହିଁକି, ସେହିପରି କେତେ ଦିନଗୁଡ଼ିକ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କେତେ ସେ ଚକିତ ନେତ୍ରରେ ଫୁଲ ଆସିବା ବାଟକୁ ଚାହିଁଲା, କେତେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ତାକୁ ଭେଟିଲା; ମାତ୍ର କେତେ-ବେଳେ ହେଲେ ସେ କହିପାରିଲା ନାହିଁ—“ବେଗ୍ ଖୁସି ଅଛି, ବେଗ୍ ଖୁସି ଅଛି !”

—ଅଶବିର—

ବିରପଥୀଆରେ ବିପ୍ଳବ... ।

ଶବର ସତ୍ୟ । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ! !

ବନ୍ଧୀମାନେ ଖଲସ ହେଲେ । ଦଳକୁ ଦଳ ମହାନଦୀର ବଞ୍ଚାଳ ବକ୍ଷରେ ନାଆ ବାହୁ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ । ଆଠଦିନ କାଳ ଏହି ଲୀଳା ଚାଲିଲା । ଫୁଲ ଭରର ବାରଣ୍ଡାରେ ଠିଆ ହୋଇ

ଏହି ବିଦାୟ ଉତ୍ସବ ଦେଖିଲି । ଗଲବେଳେ ସମସ୍ତେ ଥରେ କାହିଁକି, କେତେ ଥର ତା ଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇଲେ ।

ମାତ୍ର ଦେବନାଥ !

ଦେବନାଥ ଫୁଲକୁ କହିଲା—ସେ ଶେଷ ଦଳରେ—
ଶେଷ ନାଆରେ ଯିବ ।

ଦେବନାଥ ଆଉ ବନ୍ଧୀ ନୁହେଁ; ସେ ମୁକ୍ତ । ଫୁଲ ପାଖକୁ ତାର ଅବାଧ ଗତି, ଫୁଲ ସହିତ ତାର ଖୋଲଖୋଲି ଆଳାପ !

ବନ୍ଧୀ ଖଲସ ହେବାର ପଞ୍ଚମ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । ଦେବ
ନାଥ ଫୁଲକୁ ପଚାରିଲା—

“କଣ କରବାକୁ ହେବ ?”

ଫୁଲ କେବଳ ମୁହଁ ପୋତି ବସି ରହିଲା । ତାର ଯେ ଦୁର୍ନାମ ଜଗତ ବ୍ୟାପିଛି ! ମରୁହଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିଣିଥିଲେ ବା କଥା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଗତି କରୁଥାନ୍ତା ! ସେ ଏବେ ଆଉ ଗାଈ ଜଗୁ ନାହିଁ, ଦୁଧ ଦୁହଁ ନାହିଁ, ବଣରେ ବୁଢ଼ ନାହିଁ, ଗାଈ ନାହିଁ, ପିଢ଼ ନାହିଁ, ଶୋଉ ନାହିଁ ମଧ୍ୟ !

କିଛି ସମୟ ପରେ ମୁହଁ ଟେକି ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—

“ଏ ଜଗତର ବାହାରେ !”

ଦେବନାଥ କହିଲା—“ଠିକ୍ ସେୟା ଭାବିଛି ଫୁଲ ମୁଁ । ଏ ପ୍ରେମରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ ; ଏ ସରକାରର ରାଜ୍ୟ ! ଏଠି ତୁମର ଦୁର୍ନାମ, ସେଠି ମୋର ଦୁର୍ନାମ ! ଏଠି ତୁମେ ରହିପାରୁବ ନାହିଁ, ସେଠି ମୁଁ ରହିପାରୁବି ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ଦୁଇଟା ରାଜ୍ୟର । ଏକ ପକ୍ଷ ଜିଣିଲା, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷ ହାରିଲା; କିଛି ଆମର ହେଲା କଣ ? ଓଃଆ ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ କି, ମରୁହଟା ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ..... ।”

ବନ୍ଧୀ ବିଦାୟର ଷଷ୍ଠଦିନ ଶେଷ ହେଲା । ଆଉ ଦୁଇଟି ଦିନ ରହିଲେ । ବିରପଞ୍ଚାରେ ହମେ ହମେ ନୀରବତା ରାଜିତ କଲ । ମାନ୍ଦ୍ର ଦେବନାଥ ଫୁଲ ପାଖରୁ ବା ଫୁଲ ଦେବନାଥ ପାଖରୁ ଅଲଗା ହେବାର ଆଉ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଦେବନାଥ କହିଲା, “ଶୁଣିବ ଫୁଲ ! ଏଇ ଯେ ଆମର କଥା, ଯାଇ ମରହଟ୍ଟା-ପଢ଼ିକା କାନରେ ବାଜିଲାଣି !”

ଫୁଲ କହିଲା—“ଗଜପତି ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଛନ୍ତି ଏଇ କଥା !”

“ତାହା ହେଲେ ତ ଠିକ୍ ଅନୁମାନ ! ଆମର ଏ ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, କି ସେ ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ !”

ଫୁଲ କହିଲା—“ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ଖବର ଆସିଛି ଯେ ମୋର ଏ ଅପରାଧ ପାଇଁ ମୋତେ ବନ୍ଦିନୀ କରାଯିବ... !”

ଦେବନାଥ ନୀରବ ରହି ଭାବିଲା । ଭାବିଲା, “ସେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆସି ଓଢ଼ିଆଣୀର ପ୍ରେମରେ ବନ୍ଧା ! ମରହଟ୍ଟାପଢ଼ିକା ପାଖରେ ଏ ତ ଅମାର୍ଜନୀୟ ଦୋଷ ! ଡଃ - ପଥ କାହିଁ !”

ସେ ଆଉ କିଛି ଭାବିବାର ପଥ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଆଗରେ ଦିଶୁଥିଲା ପାହାଡ଼—ସେହି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହି ଫୁଲକୁ କହିଲା—“ତେବେ କଣ ଆମର ପଥ ନାହିଁ ?”

“ପଥ ଅଛି ।”

“ଅଛି, ଦେଖନ୍ତି ତୁମେ ?”

“ହଁ, ଦେଖନ୍ତି ! ନିଜ ଦିନର ଦେଖା ପଥ ମୋର ! ସେ ପଥ ଛାଡ଼ିଲେ ଆଉ ପଥ ନାହିଁ ।”

“ତେବେ ଯିବାକୁ ହେବ କାଲି ?”

“ହଁ, ଏହି ଶେଷ ଦିନକ ଯେତେବେଳେ ଏ ବିରପଞ୍ଚାକୁ ନିର୍ଜନ କରୁ ଛାଡ଼ିଯିବେ, ତାହା ଆଗରୁ ଆମକୁ ପଥ ଦେଖିବାକୁ ହେବ... !”

ଦେବନାଥର ଚିନ୍ତା ବଦଳି । ଗଗନର ଘନ ଅବଗୁଣ୍ଡନ ଭିତରୁ ତାର ମୁହଁ କାଢ଼ି ଜୀରବରେ କେବଳ ଏହି କଥୋପ-
କଥନ ଶୁଣୁଥିଲେ ।

×

×

×

ଶେଷ ଦିବସ ।

ଶୋକା ପଞ୍ଜିଲ, “ଦେବନାଥ ?”

ଦେବନାଥ ପଥ ଖୋଜି ବାହାରିଛୁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଲ ପଞ୍ଜିଲ—“ଦେବନାଥ !”

ଦେବନାଥ ଫୁଲକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଠିଆ ହୋଇଛୁ ଏକ
ଶିଖର ଦେଶରେ ।

କେହି ତାର ସନ୍ତାନ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଦେବନାଥ ସେହି ଉନ୍ନତ ଶିଖରଦେଶରେ ଠିଆ ହୋଇ
ପଚାରିଲ—

“ଫୁଲ ! ଏ ଯେ ବନଶାଳ, ଆଉ ପଥ କାହିଁ ?”

ଦେବନାଥର ବୁକୁଳକୁ ମୁହଁ ଟେକି ଶଶ୍ୱାତକାଳୀନ
ଫୁଲ ଆବେଗଭର ପ୍ରାଣରେ କହିଲ—“ପଥ ଏହାର ତଳେ ..।”

“ଏ ଯେ ମହାନଦୀ !”

“ଏହାର ଭିତରେ—”

“ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ ?”

“ନ ଯିବାକୁ ଆଉ ଉପାୟ କାହିଁ ?”

×

×

×

ଦୂରରେ ତୃପ୍ତି ଧୂନ ଶୁଭିଲ—“ଦେବନାଥ !”

ବିଦାୟ ବେଳ ଆଉ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଥିଲା । ଚାରିଟି ହାତ ଛନ୍ଦା
ଛନ୍ଦି, ତାହାର ପାଖରେ ଦଇଁଟି ବୁକୁ ଅବଗଲ । ମାନବ ପ୍ରାଣର

ରକ୍ତପିପାସା, ମାନବ ହୃଦୟର ସମର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣରେ ଶାନ୍ତି ଦେଲ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜଗତରେ ହୃଦୟ ଖୋଲି ମାନବ ସମାଜ ଭିତରେ ଖେଳିବା ପାଇଁ ପଥ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ ରହିଲା ଉପରେ—ସଂସାର ରହିଲା ପଛରେ—ଶତ ଶତ ଅପବାଦ, ଅପମାନ, ଦୁର୍ନାମ ଦୂରରେ କଳଙ୍କିତ ହେଲା । ଅମରସାଗୀ ଏହି ଦୁଇଟି ମହାପ୍ରାଣୀ ଅନନ୍ତ ସୁଗର ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ନଦୀର ଉଦ୍ଦାମ ଗତିକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ଫୁଲ କହିଲା—“ଏଇ ପଥ !”

ଦେବନାଥ କହିଲା—“ଏଇ ପଥ !”

ସାଗୀ ଦୁହେଁ ମହାନଦୀ ପାର ହେବେ ନାହିଁ; ସଂସାର ପାର ହେବେ । ଅଧରକୁ ଅଧର, ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଛୁଇଁ ଦେଇ ଦେବନାଥ କହିଲା—

“କହ ଫୁଲ, କଣ କହିଥିଲୁ !”

ଫୁଲ କହିଲା—

“ପଢ଼ିଲୁ କ୍ଷେ ଦିନ ନୟନ ପ୍ରଥମ ଥର ।”

—ଦେବନାଥ—

“ଉଠୁଲି ଉଠିଲି ହୃଦୟ-ସାଗର ଜଳ !”

—ଫୁଲ—

“ଭୁଲି ଜାଣିଲୁ ଭରଣୀ ରହିଲା ଚାହିଁ”

—ଦେବନାଥ—

“ଦେଖିଲୁ ଆବର ମରମେ ସମର ଭୁଲ୍ !”

—ଫୁଲ—

“ପଥ ନାହିଁ” ମୋର ଉଠିଲି ମରମ ତଳେ”

—ଦେବନାଥ—

“ଏଇ ପଥ ପ୍ରିୟେ—ଏଇ ମହାନଦୀ ତଳେ !”

ମହାନଦୀର ପାଟଳ ଜଳଧାର ଦୁଇଟି ମହାପ୍ରାଣୀର ପାଦ
ଡେଇଁ ଆଣ୍ଟୁଯାଏଁ ଚୁଇଁଲା । ଜଣେ କହିଲା—

“ସମରେ ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରଣୟ ଦେଇଛି ଦଳ
ସେ ପଥେ ଯାଉଛି ଆମ ସୀମାରେ ବଳ ।”

ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିଲା—

“ନାହିଁକ ସମର, ନାହିଁ ହାତୀକାର ଯଦ୍ଧି
ଆମର ଦୀପତି ଜଳ ଗୋ ଉଠେକ ତହିଁ !”

ତା ପରେ ଛାତି ବୁଜିଲା—କଣ୍ଠ ବୁଜିଲା—ଶୁଭିଲା—

“ରକ୍ତ ଶୋକେ ଯେ ନର,

ଧରେ ନାହିଁ କରବାଳ;

ଆଉ ସେ ପଛରେ ରହି !”

ଅଧରେ ଅଧର କରେ କର ରଖ.....

ତା ପରେ ଏକ ତରଙ୍ଗ ! !

ସବୁ ଶେଷ !

×

×

×

କୋଣାର୍କର ମହାମନ୍ଦିର ତୋଳା ଯାଇଥିଲା ଏକ ପ୍ରଣୟ
ସ୍ତୁପ ଉପରେ; କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରଣୟ-ସ୍ତୁପ ଉପରେ କେବେ ଯେ ପଣି
ମହାମନ୍ଦିର ତୋଳା ହେବ, କବି ହିଁ ତାହା ବୁଝନ୍ତି !
